

Pod krivo jelko

Povest iz časov rokovnjačev
na Kranjskem



Založil Anton Turk, knjigar v Ljubljani

Pod krivo jelko.

Povest iz časov rokovnjačev
na Kranjskem.

Spisal

† Peter Bohinjec.



Ljubljana 1923.

Založil Anton Turk, knjigar v Ljubljani.

Natisnila Jugoslovanska tiskarna.

48716



038028069

KAPITAN VRANJEK.

I.

Ojesa so škripala, kolesa so cvilila pri lesenem vozu, v kateri je bil vprežen zastaven vol s krivimi rogovi in belo liso na čelu. Luže so stale v kolovozih, kar je bilo znamenje, da je nedavno deževalo. Poleg voľa je korakal možak pri štiridesetih letih. Samozavesno je zrl predse in pogledal časih z bistrim očesom po gozdu, kakor bi koga zasledoval. Prtne hlače do kolien so se tesno oprijemale stegen, široke gale so opletale po mečih, široke, zelene naramnice so pokrivalo hodnično srajco z višnjevo zarobljenim ovratnikom in zapestniki. Možak je bil srednje postave, krepkih prsi, okrogloličnega obraza s ploščnatim nosom in dolgimi lasmi. Koščeni obraz je kazal, da je voznik vaje dela in trpljenja, stradanja in razkošja.

Na ovinku ob Šavsovem znamenju — sredi Udnega boršta¹ — se ustavi in posluša ...

»Boltarjev Ožbolt je.«

»Vzemimo mu vola!«

»Nikar! On je to, kar smo mi. Razločujemo se le v tem, da njemu drugi kruh režejo, mi ga pa sami. Tudi nič zložnega bi ne

¹ »Udin boršt« so obširni gozdovi, ki se raztezajo od Tržiča, Kriške gore in Storzca pa do Kranja.

bilo, ruvali se z Ožboltom. Njegove pesti so medvedje.«

V bližnji Beraški dolini so glasovi potihnili. Voznik je poznal po glasu človeka, ki je zadnji govoril. Kakor bi ničesar ne čul, odide dalje z vozom, naloženim z drvmi. Sicer Boltarjev hlapec ni poznal strahu in ne bi se zbal dveh ali treh, ko bi se bilo treba meriti z njimi na odprtem polju. Vendar je bil zadovoljen z razsodbo znanega mu človeka za gostimi jelkami, ker je slutil, da so zasedniki oboroženi. Ožbolt pa je razpolagal samo s svojim koprivovcem.

Ko je prevozil ravnici Trate in Klade, zapoka z bičem, da je odmevalo v dolini, zažvižga in zapoje pa zavriska, da se je razlegalo vprek in vdol.

Med zadnja kolesa pomakne debel oklešček, ko se spusti* voz z drvmi po klancu navzdol.

Lep jesenski dan je bil in Storžec se je lesketal v solčnih žarkih kakor najčistejši kristal. Snežene plasti so ležale po njegovih udrtinah in se lesketale, kakor bi bile potrošene s samimi biseri. Gorko je bilo in voznik je pritrdil svoj rokavnik s trto na konec sore.

Nad Voglom začuje perico, ki je prala v Luknji, koder izvira izpod skalnate strehe podzemeljska voda.

Ožbolt zavriska na ves glas, da je zatrepetalo po ušesih. Izpod skalnate votline, kamor so Dupljanke praš hodile, stopi deklet pri tridesetih letih. Spoznala je po glasu domačega hlapca.

Vol se ustavi, Ožbolt se nasloni na debel gaber, ki je rasel ob robu strmega klanca.

»Jerica, pa tako zgodnja?«

Dekle si obriše pot z belim predpasnikom in odgovarja:

»Bala sem se za-te, Ožbolt, ker si preveč srčen. Sosede so pravile, da je nevarno hoditi samemu po Udnem borštu; plašarji so menda kar nasejani po hosti. Nocoj ponoči so pokradli pri Zaletelu v Žiganji vasi.«

»Zahvalim te, Jerica, da si tako dobra in skrbna. Kakor vidiš, sem prišel zdrav in cel iz gozda. Ne rečem pa, da bi bil kmalu samotež privlekel voz do doma. Ali moje pesti so že potisnile marsikomu krivec v žep. Kolikokrat so me že vabili, naj tudi jaz primem palico štekljačarico v roke in vržem malho čez rame, toda Vernikov Ožbolt od Jezera neče biti rokomavh in ne bo, dasi je vojaški begun; zanaša se na moško besedo tvojega očeta.«

Dekle si je utrnilo solzo iz desnega očesa, iz levega pa je zletela sama po rdečem licu in se ustavila na zlato obrobjenem modercu.

»Dolga so že ta leta, ljubi moj!«

»Dolga, dolga, dekle moj! Sedem let sem služil tvojega očeta kakor očak Jakob Labana, odkar sem dal slovo jezerskim hribom. Sedem let, pravim, a nikdar nisem omenil tvojemu očetu, da te imam rad, Jerica! In čez sedem let stopim pred očeta, jim razodenem svojo skrivnost, a kaj mi

pravijo? — Še sedem let, Ožbolt, in Jerica je tvoja! — Nisem ugovarjal, delal sem, kakor bi bilo vse moje, v srcu pa sem nosil tvoje ime. In zdaj se bliža tisti čas, bliža se konec drugh sedem let, ali bo tudi konec mojih samskih let?»

Jerica se razveseli konca in kakor bi se ji vse smejala, kar se bliska pod nebom in doni pod zemljo, začne:

»Kako že pravi ista pesem, Ožbolt? — Mal' počaki, mal' potrpi, da se vremce spremeni.«

»Ti tolažiš, Jerica, ali jaz ne morem več čakati,« pravi Ožbolt in se nemirno prestopa. »Postarala se bova in ne bova več poznala mlade ljubezni... Še danes stopim pred očeta in jim porečem: ali Jerico ali vojaško suknjo.«

»Bog usliši, Ožbolt!« reče perica in si otare solzo.

»Pojdi, srce moje, da se ne prehladiš!«

»In kaj bi bilo, ko bi se?«

»Tako bi tekel po padarja v Tržič in v Kranj, znosil bi vsa zdravila iz Šavnikove apoteke in bi rad služil še sedem let...«

»Oh, Ožbolt, to si poreden!« deje deklica, ki so ji dobro dele hlapčeve besede.

»Na rokah bi te nosil po hiši, ko bi zbolela,« nadaljuje voznik navdušeno, »v zibel bi te posadil in bi te zibal, samo da bi lažje dihala, da bi prej ozdravela.«

»Ne bo tako hudo, ljubi moj!«

»Vse proso bi znosil iz kašče in bi te povijal v rjuhe, da bi v njih ležala in da bi te ne pritiskala trda postelja. Vse melisne

jagode bi pokupil pri branjevki in bi jih tebi znosil, da bi se bolj sladko držala. S samim medom bi ti obezal vrat in bi te povil v svoj najlepši kožuh, da bi te ne zeblo.«

Na tnali za Voglom pa je čepela ženska črnikastega obraza in razgaljenih prsi. Lonec je imela na hrbtu, zasmehljivo je gledala na zaverovani par in govorila sama sebi:

»Škoda tega Ožbolta! Štirinajst let že dela tlako staremu Boltarju, pa še ni gotovo, da dobi to zatelebano Jero. Pri nas je drugače, pod krivo jelko se poskoči čez jarek in nevesta je dobljena.«

Hitro vstane in zapiska na piščal, da je vasovalčema zagomazelo po vsem životu. Ožbolt požene vola, Jerica odhiti za perilom. A glej — perila ni! Le nekaj cunj je ležalo na fleh. Dečla popade prazni škaf in beži prestrašena domov.

»Plášarji so v Voglu,« je vzkliknila, stopivši na domači prag.

Boltarjeva krčma je stala kakor še dandanes pod hribom Kokom na koncu vasi blizu ceste. Obilna gospodarska poslopja so se razprostirala proti cesti, ki vede iz Kranja v Tržič, slamnata streha se je videla od daleč nad drugimi hišami in leseni oboji na pročeljih so se podali nad leseno steno. V steni so bila vzdana mnogoštevilna okna z železnimi mrežami in kamenitimi oboji, med njimi pa živo barvane slike domačih patronov.

Skozi kamenite, lepo izklesane oboje vrat se je prišlo v vežo in iz veže skozi nizke duri v prostrano izbo z lesenim stropom, orjaško pečjo in več mizami.

Za mizo pri durih je sedel človek širokih pleč, kozavih lic, poljačenega nosu in živih oči. Zavit je bil v kratek plašč in se je nemirno ozrl, kolikorkrat je kdo stopil v izbo. Poleg njega je ležal v mrežo zavit sveženj tobaka, zagrnjen s koncem plašča.

»Kaj si sam, Blažel!« popraša na nov došli gost, velike postave, širokih pleč, slep na eno oko. Starost ga je razodevala nad trideset let, samozaveslno se je oziral po izbi in glas mu je donel kakor veliki zvon.

»Sam, kakor vidiš,« odgovori sedeči gost, vstane in poda prišlecju roko. Tedaj se je videlo, da je bil velik nad seženj. Ko prišlec sede poleg njega, tihotapec Blaž nadaljuje:

»S tem Lužarčkom ni nič. Ušel mi je in rekel, da ne gre več na Hrvaško po tobak, ta strahopetec!«

»Le počaki, Blažel! Preskrbimo si drugega tovariša in ta bo naše vrste. Je fant, ki se ne ustraši niti samega medveda, kaj šele kakega dolgopetega bričal!«

Prišlec z enim očesom potrka s poličem ob mizo in takoj se pokaže v izbo deklica pri petindvajsetih letih. Njenih pleč se je oprijemal višnjev moderc in po hrbtu sta ji viseli dolgi kili rumenih las.

»Še en poliček, kajneda, Polonjek!« reče deklica in seže po poliču.

»Le prinesi ga, dolenska nevesta!« jo zbode enooki gost.

»Zakaj dolenska?« odvrne deklica.

Polonjek pa začne peti za odgovor:

'mam rada Gorenjca,
ki 'ma lajbič rdeč —
Še rajš' 'mam Dolenjca,
k' ma židanih več.

Dekla Marjana je že zapustila izbo, vendar prisluškuje pri durih, zakaj pesem ji je bila všeč. Njen ženin je bil rodom Dolenjec.

»Kje je Vranjek?« hitro popraša pevec.

»Morda je šel v farovž na flako, ker je hodil sinoči mežnar Jernejec po hišah in vlevač bajtarjem, da gredo v farovž drva cepit. Ha, ha!« se zasmije Grosov Blaže dobrovoljno.

»No, fisto pa že! Vranjek je kar rojen za flako, ha, ha, ha!« se smeje enooki gost.

»Kaj misliš, Polonjek, ali bo res dobil Marijano tisti dolenski Matic?«

»Veš, Blaže, jaz bi jo privoščil Vranjeku, pa veš tudi, da mi ne delamo pri ženitvah dosti sile. Naš Gropa pravi: Kar priženi jo, pa je! Čez jarek poskoči in je njegova. Dupljanski gospod Tomaž kajpada bolj ceni Matica, ker se doma drži in je kupil fisto Smoletovo podrtijo tam ob cesti. Vranjek pa je štekljačar, pravi gospod Tomaž. No, mu bomo že pokazali, da so štekljačariji tudi njegovi farani.«

Po veži zaropoče. Dva fantina prestopita vežni prag. Prvi je bil star kakih 20 let, šibek, gibčen, na licih pa je imel brazgotino podobno kurji taci. Na hrbtu je nosil velik

sveženj samih muhalnikov in podpihalnikov, v roki pa polno pest bica, to je stenja za svetiljke, kakršnega so tedaj rabili namesto sedanjih dušic.

Njegov spremljevalec je bil majhne postave, čokat, gibčen, začrnelega obraza in temnih oči. Na hrbtu je nosil sveženj krtač, povezanih z molvozom, ob rami pa so mu visele gosli. Bil je dokaj starejši od prvega in čednega obraza.

»Halo, dekleta, muhalnike! Poletje bo kmalu in muhe začno leteti na dan. Pa tudi bica imam še nekaj, če je kaj lanenega olja pri hiši!« kriči prvi prišlec.

»Možje in fantje! Obleko je treba snaziti, drugače pride molj vanjo. Krtač imam na izbiro, velike, majhne, trde, mehke, kakršnih kdo hoče!« vpije drugi prišlec.

Pri kuhinjskih durih se prikaže domača hči Jerica in pravi:

»Le v hišo pojdita! Kmalu pridejo oče domov.«

Duri se odpro in fantina stopita v izbo.

»Srečne oči, ki te vidijo, Tacman!« pozdravi Polonjek mlajšega prodajalca. Ta mu takoj odvrne:

»Hibej bonov, da se nihto ne zašmalaš!«¹

Starejši prodajalec pa všcipne enooklega pivca:

»Ti bi moral reči: srečno oko, ki te vidi, ne pa oči, ker imaš samo eno oko celol!«

¹ »Dobro pazi, da se ne zagovoriš.«

Vsi se posmejajo, le Polonjek godrnja in modruje dalje:

»Eh, Fundežkin Tomaž, ti nisi zastoni godec. No pa kaj, Marjanica, kje si? Takega vina še ni pridelala kranjska dežela. Alo fantje, sedite in pijte! Tomaž, pa naredi eno, da dekleta privabiš!«

»Počakí, da se podpremo,« odvrne Tomaž. »Ti postavaš, mi se pa ubijamo po svetú. Morda se da napraviti kaj kupčije pri taki hiši, kakor je Boltarjeva.«

Gostje so pili, dekla je nosila na mizo, ali drugih domačih ni bilo blizu.

Vino je lezlo v glavo, zakaj bilo je iz leta 1834.

Na pragu se prikaže nov gost, resnega pogleda. Bil je majhne postave, šibak, črnkaste polti, živih oči in vljudnega vedenja.

»Hibejte bonov, ferkelni prvohajo po vas.«¹

Vsi so obmolknili pri tem pozdravu. Polonjek, ki je bil najbolj zgovoren, se potaji in izgine pri durih. Tihotapec Blaže je bil sicer dober znanec in prijatelj rokovnjačev, njihovega jezika pa ni razumel. Zato se najmanj zmeni za prišleceve besede in reče:

»Ti imaš kaj besede pri svojih ljudeh, kakor vidim, zato pa reci Funderžu, naj nam katero zagode. Čuješ, Gradov Andrejec?«

Fundež čaka na povelje, a kapitan Vranjek ohrani resnobo in ukazuje:

»Blaže! Tobak bomo ves mi vzeli. Denar zanj dobiš jutri. Ako imaš tudi kaj kave,

¹ »Dobro pazite, kmetlje pridejo po vas.«

nesi jo h Krču. Tam dobiš zanjo žita. Tacman, tvoja skrb je, da bo drevi tobak v rokah našega harambaše. Ti, Fundež, poskrbi do jutri večer sodček letošnjega vina, ki ga pelje z Dolenjskega v Tržič tisti Klemen z Vinice. Nocoj bo prenočil v Naklem pri Španu. Mejačev Štefan in Koblar ti bosta pomagala, ker sta tam doma.«

Tihotapec je poslušal strme svojega sovaščana in molčal. Vranjek pa odpre duri in pokliče deklo. Marjanica takoj priteče iz kuhinje in zardi do ušes.

»Fundež, zdaj pa le postrgaj ob gosli!« veli kapitan in se začne vrteti z deklo po prostorni izbi.

A kmalu preneha. Videlo se je, da je želel napraviti veselje bolj plesalki kakor sebi. Prisede k mizi, ukaže dekli izbrati krtač in muhalnikov, kolikor hoče, češ da bo že on vse plačal. Marjanica izbere tri krtače, dva muhalnika in en podpihalnik pa izgine v vežo.

V izbo speč stopi odišli Polonjek. Samo spogledata se z Vranjekom in je bilo vse dobro.

»Tomaž, poj!« zakliče kapitan.

Fundež speč nategne gosli in začne peti. Drugi mu pomagajo:

Zapojmo pozdravljico,
Zahvalimo Boga,
k'nam sladkega da vinca,
Oj firundrajskarja,
Holadri, holadro — — —
Oj firundrajskarja.

Peli so vsi ponavljajoče se besede, ko dekla prinese na mizo južino za domače.

Kmalu se zagostli velika miza v kotu pod križem, naposled prideta tudi oče Boltar in hlapec Ožbolt.

Žlice so jele ropotati po veliki lončeni skledi.

»Marsikdo hvali Boga, pa ne pravega,« zine hišni gospodar, ko so pivci že drugič ponovili svojo pesem o vinu štiriintridesetega leta.

»Kaj smo mi neverniki? Ali nismo molili z vami pred jedjo?« odvrne Grosov Blaže, ki se je že dobro nabral dobrega vina.

»Blaže, ti imaš še nekaj poštenja, zato si se oglasil!« pristavi hlapec Ožbolt.

»Jaz ga pa nimam, kajneda, Ožbolt!« pridene pikro Polonjek.

»Lahko ga imaš, če ga hočeš. Ali ga imaš, pa ne vem,« odvrne hlapec.

»Prav tak malik si kakor mi. Vojaške suknje nečeš nositi kakor mi. Ti seveda si poštenjak, mi pa smo uzmoviči...«

»Le počasi, Polonjek!« prekine besedo Ožbolt. »Da ste vojaški beguni, vam ne očitam. Tudi jaz sem. Zakaj bi hodili po vseh evropskih bojiščih za pruski napuh in francosko slavo? Kadar bo pa naša domovina, naš presvetli cesar Franc v nevarnosti, takrat bomo pa že tudi mi pokazali, da smo dobri državljani.«

»Kdo pa je meni včeraj jutro perilo odnesel iz Luknje? Morda boš ti vedel povedati, Gradov Andrejec?« se vtlakne vmes Jerica.

»Jerica, jaz vem, da ga nisem. Če ga je pa odnesla kaka revica, da zavije z njim

svojega nagega otroka, kaj za to?» odvrne Vranjek.

»Krasli je greh, Andrejecl«

»Tako uči pač dupljanski gospod Tomaž. Uči pa tudi, da je pravica za vse enaka, Jercial« nadaljuje Vranjek.

»Božja pravica pačl« poseže vmes hišna gospodinja, »plašarska pa ne. Ta uči tako: vzemi, če nimaš; drugi naj delajo, mi pa naj jemljemo.«

»In to je tista razlika, Vranjekl« potrdi stari Boltar. »Naš Ožbolt je res vojaški begun kakor ti. Vsak se rad otrese vojaške suknje za 14 let ali še več, če se le more. Toda Ožbolt se preživi s poštenim delom, ti pa s tatvino. Ne pravijo ti zastonj Vranjek, ker kradeš kakor vrana.«

»Ali ti nismo vselej pošteno plačali, kar smo zapili?« se oglasi Vranjek, rdeč kakor kuhan rak.

»Lahko piješ, ker piješ za naše cunje,« ga spet zbode gospodinja.

Gostje pri durih začno godrnjati in se na fihem pogovarjati. Kar položi Vranjek tolar na mizo in odhaja, drugi za njim. Tacman je le še zapretil s trdimi besedami:

»Kmalu bodo videli rdečega petelina na strehi in Boltarjeva čreva bodo na češpljah visela...«

Pivci so se porazgubili, domači skočijo po koncu, edini Blaže je ostal v hiši in se pridružil domačim, ki jih je trla jeza in so ugibali, kako bi se ubranili rokovnjaškim grožnjam.

II.

Iz krčme se je preneslo razburjenje na vas. Po vseh Spodnjih Dupljah so pomuljali glave pri vratih in oknih, pred hišo vaškega župana Mrčuna se je zbiralo vedno več moških.

»Nad rokovnjačel Pobijmo jih! Saj niso za drugo kakor za nadlogo in škodo,« je kričal kmet Kuhar.

»Smrt štekljačarjem! Vzemite sekire in vile in kar po njih!« je vpil Pušelj.

«Življenja nismo varni pred plašarji!» se je oglasil Boltar.

»Rokomavhi so tatje, roparji, ubijavci. Kaj bi jim prizanašali?« se je jezil Smola.

»Predsinočnim so pokrali pri Zaletelu v Žiganji vasi,« je omenil Lužar.

»Pri meni pa so nocoj pokrali proso izpod strehe,« pove Arneš.

»In Vranjak je že vnaprej povedal v Žiganji vasi, da bodo pokradli,« pristavi Lužar.

»Danes je Tacman zapretil, da požge našo hišo in umori našega očeta,« se oglasi Boltarjev Ožbolt.

»Branimo se sami, gosposka nas ne bo!« je zinił naposled stari Boltar in župan Mrčun je ukazoval: »Kar pripravite se, možje in fantje! Polovili jih bomo sami.«

Možje so stiskali pesti, fantje so šli za orožjem. Boltarjev Ožbolt se je kar tresel jeze, ko je hitel z debelim kolom po vasi. Na farovškem vrhu jih je več cepilo drva.

Takoj se dvignejo s sekirami nad rokoma-
mavhe.

Junaški Mrčun je razpostavil svojo četo. Svojega sina je poslal v Tržič do komisarja Pajka, da ga obvesti o nameravanem napadu. Boltarjev Ožbolt se je postavil z drugimi v Domagoju pod skalo; Arneš je stražil s svojimi nad Luknjo, Lužar je čakal s ceparji v Kuharjevem lazju, Smole pa je nabral nekaj junaških žensk in se razpostavil nad reko Bistrico.

Naklski beguni so se namenili v Duplje. Po cesti so jo mahali Mejačev Štefan, Koblar in Kozjek, po stezi za gozdom pa mali Jožek, Bevk in Prosen. Niso so nadejali napada, ker niso niti slutili, kako so Vranjek in drugi razdražili vaščane v Boltarjevi krčmi.

Lužar je komaj miril svojo četo ob Kuharjevem lazju.

»Oče, jaz ga bom kar z ostrino!« rine maloumni Pušljev France Lužarju, držeč v roki nabrušeno sekiro.

»Počakaj in miruj, France! Bom že povedal, kdaj udari!«

Tišina je vladala. Tam v lazju pa je tičala moška postava, ležeča na trebuhu in poslušala ter opazovala. Samo čevelj ji je gledal iz jesenske turščice. Lužar zapazi čevelj, skoči tiho kakor miš in zagradi za čevelj, ki je molel iz turščice. A glej — Lužar je obdržal v roki samo čevelj, iz laza pa je skočil izbošeni — Tacman in stekel v bližnji gozd.

V tem ko se je Lužar jezil nad ubeglim Tacmanom in nad nerodnim Pušljevim Francetom, so dospeli naklski rokomavhi že do Smoletove hiše, začuli so šum iz Kuharjevega laza in so postali pozorni. A tudi Smole in njegovi so postali pozorni za gromovjem in so prihajali bliže. Ženske so dosepele najprvo na cesto, skrivajoč vrvi pod predpasniki.

»Kam pa, ženske?« jih povpraša Mejačev Štefan.

»Lan gremo tret,« odgovori pretkano Mrčunova.

»Le pojte, da bomo imeli kaj obleči,« pravi speč Koblar in pokima s svojim dolgim obrazom. »Ali ste vi tudi liste vrste kakor vaš Vrana, ki ne pusti na polju nobenega jerbasa v miru?« popraša poredno Boltarjeva. »Dekle, ti si predrzno. Le glej, da se ne boš kesalo, kar si zdaj zini!«

V tem, ko je Koblar govoril te besede, mu je bil Smole že za petami. Izza grma skoči, zavpije in hipoma je vsak napadalec pograbil svojega od zadaj in ga vrgel na tla. Ženske so se vrgle z vso vnemo na tla in pomagale vezati. Odlegnila sta svoje peče le Kozjek in Kožuhov in Strahinja, ki so mu rekli mali Jožek.

Kozjek je zabrlizgal na piščal. Kakor bi jih iz tal priklical, so prileteli iz Zgornjih Dupelj Zakoparjev, Likozarjev in Malesov Jarnej. Za njimi so drli Zgornji Dupljanci. Malesov se spusti med ženske in hitro prereže vrv na roki Mejačevemu. Štefan potegne nož, ali bilo jih je preveč, ki so vezali. Smole

prime Mejačevega za roko in spet ga povežejo. In Jarnej je ležal na fleh z zvezanimi rokami. Zakoparjev in Likozarjev sta zbežala.

»Bole videli, kaj se pravi perilo krasti,« se je jezila Boltarjeva Jerica.

»In iz jerbasov krasti po njivah,« pristavi Mrčunova.

In padale so gorjače na hrbte rokovnjačev, ki so škripali z zobmi in godrnjali:

»Kaj smo vam mi napravili hudega, da nas napadate?«

»Vsi ste eno,« so odgovarjale ženske.

V tem se približa župan Mrčun in ukaže Smoletu, naj požene rokoma vhe proti Tržiču.

Tisti hip se prikaže na cesto Boltarjev Ožbolt, ki je prignal zvezanega Polonjeka ob potoku iz Domagoja. Ta je tičal za skalo in zrl po dolini. Ko vidi, da se godi slabo njegovim tovarišem, se umakne v Udni boršt. V Klancu naleti na Ožbolta in Boltarjevega pastirja. Hitro napne petelina in ustrelji. Krogla je zadela pastirja v ramo. Polonjek ni utegnil basati puške. Ožbolt skokoma prileti za Polonjekom in ga potegne za rokavnik. Ali enooki rokovnjač je bil spreten in izpusti rokavnik z ram, kakor bi trenil. Ožbolt obdrži rokavnik v roki, Polonjeku pa se že zabliska nož v pesti. Ožbolt dvigne svoj kolec in ga zamahne po nasprotnikovi roki, da je temu pal nož iz roke. Spoprime ta se z rokami. Polonjekova roka je omahnila in se je zvalil po fleh. Ožbolt kleči na njegovih prsih in odvezuje svoje naramnice, s katerimi poveže rokoma vha.

To je bilo nad Vrtačnikovo hišo. Ožbolt skoči hitro domov po vrv, ker se ni zanesel na svoje naramnice. Tisti čas je prihitel Tacman izza vogla. Na žvižg je priteknel navzdol in spoloma podtaknil flečo gobo v slamnato streho Vrtačnikovo. Ko zagleda na fleh zvezanega tovariša, prereže naramnico in zbeži nazaj v gozd, pričakovaje tovariša. Ali Polonjek je bil zvezan za roke in noge. Tacman je v naglici pozabil prerezati naramnico tudi na nogah. Čul je Polonjekov glas, a je bilo prepozno. Ožbolt se je vračal in drugi domači. Bliskoma plane na šteklijačarja in ga podere na tla. Sreča, da mu je prej odletel nož na tla. Tacman je gledal ta prizor iz grmovja, a ni si upal rešiti tovariša. Preveč jih je bilo okrog Ožbolta. Izginil je v hosti.

Ko žene Ožbolt zvezanega Polonjeka na cesto, domači poberejo ranjenega pastirja in ga odvedejo domov.

V tem pa je goba flela v slamnati strehi in ko devajo Bollarjevi ranjenega pastirja na posteljo, se že začuje po vasi:

»Pri Vrtačniku gori!«

Ogenj je hipoma vpepelil leseno poslopje, prestrašeni vaščani pa so vendar le ogenj omejili, da se ni prenesel na sosedna poslopja. Tacmanova grožnja se je deloma uresničila.

Mrčun je gnal ujete rokovnjače proti Tržiču, v Rebnjah pred Bemostrom jim je že prišel nasproti komisar Pajk. Na cesti je stal dolgi, suhi mož z gladko obritim

obrazom in zadovoljno prikimaval prihajajoči četi.

»Dupljanci ste junaki! Tako je prav. Ko bi vsi kmetje tako pokazali zobe tem roparjem, bi bila kranjska dežela že davno rešena te more rokovnjaške!«

Tako je Pajk pozdravil prišlece in podal roko županu. Nato se obrne proti ujetnikom in jim zapreti s svojim prstom, ki je vzbujal silen rešpekt pri mladih fantih:

»O, to so moji stari znanci, skoro vsi! Ti Malešev, ti boš šel takoj v vojake. Dokler pa boš pri meni v zaporu, boš jedel močno zabeljene žgance, a nič vode ne boš dobil. Vaju bom dal oba ostriči na golo, Likozarjev in Zakoparjev! Z Mejačevim Štefanom imava že drug račun in Koblar je že davno zrel za vešala. No, Polonjek, tebe sem pa najbolj vesel, ker sem že razpisal nagrado na tvojo glavo. Škoda, da ni tukaj še tvojega prijatelja Vranjeka.«

Tako je nagovarjal komisar Pajk ujetnike in venomer vrtel svoj skrivnostni prst po zraku.

Ljudje so se poizgubili, briča pa sta uklenila ujetnike z železnimi verižicami in jih odgnala v zapor.

III.

Mesec je svetil, svetil tako svetlo, da je hotel dan pričarati na zemljo. Zvezde so se pričkale za svojo luč in večernica se je rogala sanjavemu mesecu — — —

Očak Triglav je počival v megli, pa je bil vendar lep. Snežene plasti so dremale v dolinah, vrhovi so moleli iz snega kakor črni rudarji in počivali pod temno, črno meglo. Po nebu so plavali oblaki in plavajoč spuščali mesečni svit na sneg in vrhove.

Dospali so vaščani, le ponočna straža je tavalala po vasi in čula, da se ne uresničijo grožnje rokovnjača Tacmana. Tavalala je in premlevala dogodke preteklega dne. Sence ob voglih so jih plašile, lahen veter jim je prinašal prazne strahove.

Boltarjeva dekla pa le ni mogla zaspati. Dnevni dogodki so ji prepletali misli in zdelo se ji je, da se polovica njenega srca pogreza v neznano smer — Gradov Andrejec ji je kradel notranji mir. Na postelji je sedela in premišljevala. Kar se vzdigne, v veži zagrabi škaf s perilom, odmakne na tihem zapah pri vežnih vratih in odhiti do studenca.

Sanjavo nebo je dvignilo sanjavo deklico in hitro je namakala in izpirala umazano perilo.

Marjanica ožema in namaka, voda pljuska, vali žuboré, jelke na Koku pa se majó od lahkega vetra, kakor bi se priklanjale. Dračje poka po tleh, stopinje se začujejo.

»Marjanica, ali si ti?« popraša prišlec in se ustavi nad studencem.

»Kaj pa delaš fukaj, nesrečni Andrejec?«

»Saj veš, dekle, da mi ni mogoče spati. Dan nam je v počitek, noč za delo...«

»Kaj se še ne iztrezniš in ne popustiš fiste družbe, ki je tako grozna. Ali ne veš, kaj se je danes zgodilo s tvojimi tovariši?«

»Ne govori, Marjanica, o tem, česar ne poznaš. Poslušaj vsaj mene, ki me ljubiš, ali ne?«

»Bi te, ko bi —«, zategne perica in povesi oči.

»No, ko bi — kaj ne, ko bi ne bil rokovnjač. Nismo tako slabi ljudje, kakor ti misliš. Dobrih ljudi ne zaničujemo, kakor si ti. Mi samo sovražimo pravico, ki je krivica. Ali sem jaz kaj zakrivil, da bi me kdo mogel siliti, naj upognem svoj vrat bričem in grem v vojake, od koder se nič več ne vrnem? Saj je vaš Ožbolt ravno tak, kakor smo mi, vojaški begun je. In tisti dolenski lončar, tisti Matija Sprajcar iz Semiča, ki hodi za labo, ali je kaj boljši?«

»Ne govori tako, Andrejec!«

»Ožbolt in Matija ne kradeta, kajne, Marjanica? Toda vedi, da tudi mi nismo tatje. Meni so seveda nadeli priimek »Vrana«, češ da sem po polju ženjicam pobiral jestvine iz jerbasov. Lačen človek sme v sili vzeti, da ne umrje lakote. Ko je oni dan eden izmed naših ukral Špornovki iz Naklega peko kruha, mu ukaže naš poglavar, da jo mora nazaj nesti in vso pot ga je dal tepsti za njegov tatvino.«

»Kaj torej delate beguni, Andrejec?«

»Mi samo svet ravnamo. Tistim vzamemo, ki krivično posedajo, tistim pa damo, ki nimajo.«

»Ali božje zapovedi nas drugače uče: Ne kradi!«

»Kaj je kraja? Krade po naše tisti, ki revežu vzame. Božja volja ni, da bi nekateri ljudje mrli od lakote...«

»Delati in ubogati je treba, pa ne krasti,« odvrne odločno perica.

»Delamo vsak po svoje. Ubogamo naj tudi, kakor nas uči četrta božja zapoved. Ali koga naj ubogamo? Kdor zapoveduje kaj grešnega, ga ni treba ubogati. Greh je, krivico delati, greh je, zatirati uboge, krivično je, če mora kdo vse življenje cesarja služiti, drugi pa nikoli. Pravica mora vladati in pravico hočemo mi.«

Deklica ob studencu molči. Zdi se ji, da ima Vranjek nekaj prav, a vendar se boji njegovega nauka.

»Kako pa, da ropate, požigate, ubijate? Tega vendar ne boš zagovarjal,« odvrne spet zamišljena perica.

»Naš Grega je harambaša, je poglavar, je naš papež in kar nam on zapove, moramo ubogati.«

»Papež je samo eden in ta je v Rimu.«

»Marjanica, ti ne veš, da je ruski cesar tudi papež, angleški kralj tudi, nemški prav tako.«

Deklica spet umolkne.

»No, Marjanica, ali molčiš?«

»Andrejec, jaz se te bojim. Kaj poreko ljudje, če me vidijo?«

»Marjanica, ti si boječa, ti nečeš; ti ne maraš za-me, ti hočeš Matijca, tistega Dolenjca. Ali meniš, da se boš kdo ve kako prebrala? Begun je kakor jaz.«

»Pa je poštenjak.«

»In jaz sem ropar, kajnedal«

»Bojim se te, Andrejec! Ti si moder, pa se bojim tvoje modrosti. Povsodi te bom zagovarjala, koder bom hodila. Ali bojim se te, da nimaš vere.«

Mesec je svetil svetlo, zvezde so žarele in večernica se je pomikala dalje...

»Daj mi roko, Marjanica!«

»Bojim se te,« odgovori deklica, popusti škaf in perilo, steče skozi cestna vrata na dvorišče in zapahne vrata za sabo.

Vranjek pa je slonel še nekaj časa na debeli jelki. Oložno je zrl po dolini in notranja bol je razjedala njegovo dušo. Spoznal je, da nima več zaupanja, nikar še veljave med vaščani in da tudi ni upanja, da bi Boltarjeva Marjana njemu kdaj pomagala prenašati bridkosti življenja. Duša njegova je bila razdejana, duh njegov se je vedno bolj ločil od upanja, da bi nekoč postal spet pošten človek. Že se ga je časih polaščala misel, da bi pretrgal zvezo, da bi dal slovo rokovnjaškemu življenju. Pa kako? Ali naj gre najprvo do župana in mu pove, da je pripravljen odslužiti vojake? In kdaj naj bo konec voja-

škega stanu? Ko mu že vse moči opešajo, ko ga pošljejo domov čez leta in leta, vsega izmozganega, pohabljenega, ko ne bo več za nobeno rabo kakor tisti Primož iz Žiganje vasi? Morda pa ga zadene krogla v vojski in bo moral umreti v daljni deželi? Leta mladosti že minevajo, moška doba je začrtana v potezah njegovega obraza, in kaj naj mu še ostane, ako zapusti sedanje življenje?

Pa se ga spet poloti misel, da bi nenadno pretrgal dosedanjo družbo, da bi odpovedal pokorščino svojemu gospodarju — in kaj potlej? Saj ne bo niti za hip več varen svojega življenja in stroga disciplina njegovega poglavarja mu zadrigne čez noč vrv na vrat!

Nova misel zagrne svoje peroli čez razdvojeno dušo. Ljubezen do domovine ga nese čez zračne višave, smrt za cesarja mu pleče v duhu lavorike bojne slave, njegova pesniško navdahnjena duša se spušča v sanjavo noč. Njegov znanec, njegov dobrotnik Andrej Smole, čegar rodbina je posedala nekoč dupljanski grad, njegovo rojstno hišo — mu je prihajal v spomin. Ko je pred petnajstimi leti nekaj časa zahajal z Bolfarjevim Francetom v ljubljanske šole, je bil njegov dobrotnik graščak Andrej Smole, prijatelj pesnika Prešerna in marljiv nabiratelj narodnega blaga. Narodne pesmi Smoletove zbirke je znal Vranjek skoro na izust. Ni čuda, da se je tudi njega poprijel časih pesniški senj in znana je njegova pesem med ljudstvom:

Danes je sveta nedelja,
je v cerkvi božja čast —
jaz pa po gmajnici tavam,
sem žalosten ta čas.

Grmovje in goščava,
to je men' za en cèr,
bridkosti in težave
od jutra do večer.

Oh vsega sem se naveličal,
ne bom se skrival več,
zdaj pojdem pa v kasarno,
če pridem koj pod meč.

Zamišljen je Vranjek stopal dalje. Skoro ni vedel, ali gre po stezi ali po gošči. Dračje se mu je zapletalo med noge in večkrat se je izpotaknil. Niti zapazil ni, da gre v nasprotno stran, kakor je mislil...

Zvezde so žarele, mraz, jesenski mraz je polegnil čez plan...

IV.

Ko Vranjek prikoraka do kraja Pungrada, se domisli, da gre napačno pot. Ni slišal mehkih korakov, ki so šumeli za njegovimi stopinjami. Obrne se, da bi krenil proti dolu Kamnjaku. Kar zagleda pri farovski ograjenki žensko, ki je sedela na trati s škaфом perila poleg sebe. Predrzo je zrla na bližajočega se fanta in zaničljiv posmeh je šinil čez njene ustnice. Desno koleno je objemala s svojimi rokami, leva noga pa je izzivajoče ležala čez kolovoz. Bila je to mladenka še v zorni mladosti, črne oči so gledale kakor dva žareča utrin-

ka izpod črnih obrvij in črni lasje so se usipali brez reda po čelu, po vratu in po plečih. Lep obraz je žarel ob mesečnem svitu, ustnice in oči pa so kazale silovito predrznost, ki je mejila na premetenost.

»Vrana vrani oči ne izkolje,« izusti počasi čudno oblečena deklica.

»Micika, kaj si ti?« zine prihajajoči begun in kar zazebljo ga je v srcu.

»Andrejec, ti si prava mila Jerica! Tako sem bila že jezna na-te, da bi te bila najrajši nabila že pri Boltarjevemu študencu.«

Vranjek je prišel skoro ob sapo. Vendar se premaga, zatre mahoma srčna čutila in deje:

»Micika, ti si od zlodjal«

»Sedi semkaj!« zakliče deklica oblastno. Vranjek se ne obočavlja in prisede. Deklica pa nadaljuje:

»Vse je vrelo po meni in mislila sem te že pri študencu polegniti za uho. Ali premagala sem se, ker sem bila radovedna, kaj boš spravil na dan? Rečem ti samo toliko, da sem napravila v fistem trenutku trden sklep, da te jutri pri kurjavišču zatožim za šorbona (= beguna) in že pojutrašnjem bi visel za pete sredi Udnega boršta. Sama hvala gre o tebi, moj oče te hoče imeti za svojega naslednika — ti pa se ližeš okrog dupljanskih deklet, da bi —«

»Stoj, Micika! Ti me sodiš napačno! Ni tako, kakor ti misliš! Počakaj, da ti povem!«

»Nič ne bom čakala. Pozno je že in takoj primi za škafovo uho, da greva hitro proli Temniku. Ali ne veš, kaj bo jutri večer

na kurjavišču? Ali ne veš, da jutri moj oče praznuje petinsedemdesetletnico svojega življenja? Ti pa cijaziš okrog dupljanskih deklet in pozabljaš, da bo jutri večer najina zaroka, najina poroka? O Andrejec, ti igraš žalostno igro in zahvali Boga, da samo jaz za to vem!»

Vranjek molči in sram ga je, da ga je hči velikega Groge tako ozmerjala. Sramoval se je, da ga je Boltarjeva dekla tako begala, zadnji čut poštenja je zatrl v svojem srcu. Pohlevno prime za škaf in ga nese poleg svoje spremljevalke po jarku navzdol.

Molče sta korakala po temnem Kamnjaku. Ko pa prideta do Bršlinarjevega dela, se skrije mesec za oblake.

»Prav imaš, Micika! Za me ni več prostora v vasi. Moj oče me je preklel, še preden je legel v grob, vaščani se me izogibajo, me preganjajo... Naš dom je tukaj med borovci in jelkami...«

»Ne sanjaj!«

»Ali pa veš, da bo tvoj oče zadovoljen, ako se midva pajdašiva?«

Takrat deklica postane in pogleda svojega spremljevalca tako srpo in živo v oči, da je ta skoroda izpustil škaf iz roke.

»To se razume, Andrejec! Saj veš, da brez očeta ne ukrenem ničesar... Oče je bil vojak in je kratkih besedi. Daj sem, da ti pomagam.«

Deklica prime za škafovo uho, Vranjek za drugo in tako stopata dalje po odprtem Temniku.

Ko se pomikata po pobrunčanem klan-
cu, že začujeta vrišč in hrušč. Petje se je
razlegalo po dolini in velik ogenj je raz-
svetljeval okolico.

Rokovnjači so imeli ondi svoj shod,
svoje »kurjavišče«. Od daleč so se zapazile
posamične glave, videla se je v nočni svet-
lobi kriva jelka v Boltarjevem drvišču, od
vseh strani po robovih in plazovih, po jarkih
in stezah pa so prihajali rokovnjači in ro-
kovnjačke.

V.

Na zaraščenem griču Tatincu na buko-
vem parobku je sedel rokovnjač veliki Gro-
ga in gledal na belo okičeni Storzec. Jezil
se ni, da je ni, katero je pričakoval. Bil je
velik nad seženj, vznešene postave, le hrbet
mu je bil nekoliko upognen. Lica so kazala
zgubane poteze, sive brke so mu visele
navzdol, ali iz oči je sijala še mladeniška
jakost. Dasi je imel že petinsedemdesetkrat
obhajati svoj god, bi mu vendar ne prisodili
nad šestdeset let. Okrog ledja je bil pre-
pasan z usnjatim pasom, na katerem se je
lesketalo polno zlatov. Samokres mu je
molel izza pasa, v roki pa je držal dolgo
palico — štekljačarico. Klobuk iz zajčevine
mu je čepel na glavi, širokokrajnat in vi-
sokoglavnat, na roki se je svital zlat prstan,
v katerega so bili vdelani bliščeči dragi
kamni, čez pleča pa mu je visel vezen,
dragocen plašč.

Mesec je svetil v polni meri, Storzec
se je lesketal v belih rižah in beli kapici;

oster veter je pihal čez mirni Trstenik in pripogibal zelene smreke in gole hraste...

Kar zahrešči dračje pod smrekami. Gropa se povzpne, pograbi za samokres in z bistrim očesom pogleda skozi goščo...

»Naši lufti?« (naši ljudje?) zakliče Gropa po rokovnjaški.

«Kaj ne, si me že težko čakal! Pa nisem mogla prej priti. Saj veš, da se najrajši mudim tam, koder se je nama dete rodilo.»

»Ti si torej prišla od Golice, od Brezarja?«

»Od tam sem prišla. Čakala sem Micike, pa je ni bilo. Skrbi me to dekle.«

»V gošči se je rodila, v gošči je zrasla. — Kaj hočeš? Kri je naše krvi in kdo bi ji zameril, če je razposajeno, živo, predrzno in kdo ve kaj še?«

»Na moške je vsa neumna, preveč neumna. Vleče jih za nos, ali bojim se, da ne bi prezgodaj česa iztaknila.«

»Ne boj se, jutri večer jo denemo v jarem. Zdaj pa le hitro v dolino. Imava še dobre pol ure hoda, da prideva na kurjavišče.«

Grogova spremljevalka se je spuščala po hribu navzdol, držeč za roko svojega ljubčka. Bila je ženska srednje postave, močna, precej rejena, pri petinštiridesetih letih, zelo čednega obraza. Črni lasje so se usipali po belem, visokem čelu, oči so gledale bistro kakor dva žareča oglja, polti je bila bolj črnikaste in rdeče, kipeče ustnice so dajale obrazu nekak izreden ton. Zato se ni nihče dosti spolikal nad nje-

nim hrbtom, ki ni bil le upognen kakor Grogov, ampak tudi nagrban. Ta edina njena telesna napaka ji je nadela ime »puklasta Agata«.

In vendar je bila to ljubica poglavarja rokovnjačev, velikega Groge. Samozavestno je stopala poleg njega in njena obleka je bila dragocena, kadar je nastopila ob slavnostnih dneh na kurjavišču. Čez dan je hodila okrog pohuljena, ni se sramovala hoditi od hiše do hiše s piskrom na hrbtu, in ljudje so jo poznali, da je konjederčeva iz Poženka. Ali zdaj, v sredi noči, v sredi Udnega boršta jo vidimo napravljeno liki zamorsko kraljico. Okrog pasu ji je rožljaj sklepanec, nanizan s samimi starimi trintrideseticami, po prsih so se ji usipali beneški cekini in moderc je bil pretkan z zlatimi in srebrnimi nitkami. Brušeni kamni so se ji lesketali iz roženih lasnic, zapestnice so krasile njene polne roke, na nogah pa so se lesketale v luninem svitu kratke čišmice, zapele s srebrnimi zaponkami.

Že sta nočna potovalca blizu Letenc, ko Agata spet izpregovori tehtno besedo:

»Ti torej misliš na dekletovo ženitev, Gropa? Ali nameravaš hčer zaročiti Vranjeku?«

»Temu pač. Saj mi je zvest kakor nihče drugi izmed mojih dvanajst kapitanov.«

»Kaj pa, če je navezan na tisto dekle, ki služi pri Boltarju v Dupljah?«

»E kaj? Tisto ni nič. Naš človek se bo vendar najprej obesil na našo kljuko. Gro-

gova hči pa dekla — brr! Kaj misliš, da je Vranjek tak tepec?»

»Slišala sem,« nadaljuje spet čez nekaj časa Agała, »da se kapitani zelo kosajo, kdo bo bolj proslavil tvojo petinsedemdesetletnico. Fundeškin Groga se hoče menda najbolj postaviti. V Kriški graščini je izmaknil najlepšega konja, da ga tebi podari.«

»Eh, ta ‚Mali Groga‘ se močno trudi, da bi zasedel prestol Velikega Groga,« odvrne harambaša, poglavar rokovnjačev. »Ali manjka mu previdnosti. Ni čuda, da je že ves polomljen. Je že res, da je pri nas veliko vredna močna pest, ali če bi ne imeli soli v glavi, bi bilo naše države kmalu konec. In to je, česar Fundež nima.«

»Vranjek res ni močan človek, pač pa zvit. V zvijači ga ne doseže nihče. Zato pa on ni toliko za rop, kolikor za tatvino. Ljudje pravijo, da je magnetičen in da se ga vse prime, kar gre mimo njega. Nekaj pa mi vendar ni všeč pri njem. Vere res mi nimamo dosti, ali imamo jo pa vendar-le. Ali ta Vranjek pa nima vere čisto nič.«

Groga molči, Agała nadaljuje:

»Oni dan sva sedela v Dupljah pri Lužarju, da nama je čevlje podšil. Pogovarjali smo se marsikaj. Kar pravi Lužarica — menda je njegova teta ali ka-li —: Andrejec, ne pozabi Boga in Matere božje! — In kaj je Vranjek odgovoril? Borovci so moj bog in puška je meni mali božja!«

»Ah,« odvrne Groga, »Vranjek je le dražil svojo teto, mislil pa ni tako hudo. Saj ga

poznam. Maščevalen je, saj veš, in to smo vsi in tudi moramo biti; s tem vladamo, s tem strahujemo. Ali brez vere nismo. Kaj nismo oni dan takoj poslali po duhovnika, ko je bilo treba poslati na oni svet tistega Križana, ki je hotel izdati naše namere?»

Speš molče nadaljujeta svojo pot.

Tam izza opekarne v Kamnjeku se prikažeta dva jezdeca. Kakor hitro začujeta stopinje, zapiska eden na piščalko, kateri se takoj odzove Grogova piščalka.

V nekaj trenutkih stojita pred velikim Grogom na travniku kranjskega farovža Mali Gropa in njegov brat, Fundežkin Miklavž.

»Harambaša, za petinsedemdesetletni god ti midva podariva ta dva konja. Vredna sta med prijatelji 300 ranškov, midva sva jih dobila zastonj v Kriški graščini. Samo hlapcu, ki je nekaj godel, sva s cunjjo zamašila usta in glavo z matiko omotila.«

»Hvala ti, Fundež, za ta dar. Kar želiš, se ne more zgoditi, kar pa je za tvojo dušo, to se ti bo ustreglo.«

Zamišljeno je Mali Gropa zrl za velikim Grogom in Grogovko, ki sta odjahala na lepih konjih proti Udnemu borštu.

»Težak kruh je tudi naš, Miklavž!«

»Je, je, ljubi moj bratec! Ti preveč strežeš Grog in ne veš, da tisti dupljanski Vrana pri njem doseže vse, kar hoče.«

»Ali misliš, da bo Gropa svojo Miciko dal Vrani?«

»Kajpada! Gropa hoče na vsak način svojo hčer priženiti v grad!«

»V gradu je Vranjek pač rojen, toda plemenite krvi je v njem prav toliko, kolikor je v tvoji koži krščanske krvi. Njegov oče se piše Vogeltnik in je kupil grad od Smolefov.«

»Ti si preveč odkrit, Gropa, Vranjek pa je zvif kakor kozji rog.«

»E, pustiva to in pojdiva na finfranje (rokovnjaško gostijo). Manjka se žensk. Brešarjeva Neža iz Vodice, Šenkova Mica iz Lahovč, Šornova Mica iz Mengša, ali pa Zoretovka — saj me vsaka rada vzame, katero le hočem. Tukaj-le po Udrem borštu se pa ne bom več štulil okrog žensk. Naj bodo, koder hočejo! Alo, brž greva, saj veš, Gropa ne pozna nobenih šalj. Na vsak način pa morava še jutri večer povedati tisti Boltarjevi dekli, kakšen zvest fant je Vranjek, ako mu le Gropa vrže Miciko v njegovo naročje.«

Dračje je zašumelo, govorica se čuje tam od Lukančevega laza. Mali Gropa zažvižga, odzove se piščalka.

»Naši so! Kam gredo zdaj, ko bo že kmalu petelin pel?«

Kar se prikažejo štiri ženske z lonci na hrblih in okrog pasa.

»O Grogec, mali Grogec, ti si se pa postavil! Takega daru ne zmore nas eden, kakor si ga ti dal harambaši.« Tako nagovori malega Grogo dekletke visoke, vitke postave in drznega pogleda.

»O Jera Travnova, kdaj te že nisem videl! Škoda, da nisi moja!«

»Pa sem še lahko, Grogec! Ti boš meril na vatle, jaz pa na sežnje, ti boš hruške klatil, jaz pa zvezde.«

»Kam pa, dekleta?«

»Harambaša nas je pognal, da še kaj zabele preskrbimo za jutri večer. Mi gremo po pripravljat možakarjem, ki gredo za nami. Jutrnjo noč bo vsak dva želodca prinesel s seboj, enega svojega, enega na rami. Grogova Micika bo skakala pod krivo jelko čez jarek.«

»Kdo pa bo tako srečen, da bo Miciki v naročje priletel?« popraša nalašč Mali Grogova zgovorno Jero.

»Mhe, Grogec, se ti sline cedé. Pa ne boš ti kaše pihal.«

V tem se približajo Tacman, Jerdanov Jaka iz Tenetiš in drugi.

»No, dekleta, ali Fundeža tolažite? Grogga, le kar z nami, da kakšno dečlo prislužiš. Miklavž pa tako ne mara zanje. Prav ima. Le pogledjte Pograjčevo Mino, kako solze pretaka za Polonjekom, ki ga je dal Boltarjev Ožbolt tržiškemu Pajku v mrežo. No, Mina, nič ne žaluj! Pajkov prst je mogočen, ali mreže na njegovi ječi so slabe. Fundežkin Tomaž jih dvigne s kovaškim dletom.«

Tako je govoril debeloglavi mladenič s kurjo taco na licu. Drugi molče, Tacman pa nadaljuje:

»Grogga, vajin brat Tomaž podkove pri-bija rjavcema, ki sta jih prignala semkaj. Dobro sta gonila, da sta vse podkove po-izgubila. Zeljno vaju pričakuje, ker ima mnogo pozdravov za vaju.«

»Gremo, Tacman, dan se dela,« pozove Jerdanov na odhod.

»Ne boj se, Jaka! Naj gredo ljudje listje grabiti. Ženskam se seveda mudi, če hočejo kaj nabrati. Alo, Jera, Neža, Mica, Travnova trojica, ti Mina jih pa vodi, ker so ti znane hiše po Goričah.«

Ženske odidejo na Tacmanovo povelje, moški pa sedejo in pušijo tobak Grosovega Blaža.

Pušili so in dremali, čakajoč jutranje zore.

Zora je prižarela izza gora, gospodinje so zgodaj zakurile za kosilo. Rokovnjačke so obrale vse hiše in nabrale sala in masla. Zadovoljne so se vračale proti Lukančevemu lazcu. —

VI.

Prazna je bila vas, vse je hitelo na solnčnate bregove, da nagrahijo listja za zimo. Le otroci in kaka starka so čepeli za pečjo, zaviti v cunjce.

»Ženske so rekle, da je Končeva hiša najbolj založena. Pri Bajtu in Kozlu imajo sicer dosti ovac, pa za te nam danes ni toliko. Torej, Jaka, najprvo h Koncu,« reče Tacman svojim tovarišem. »Nosili pa zdaj po dnevu ne bomo, ampak poberite vse po hiši, kar je za nas, in znesite v Končeve svisli. Od tam bomo lahko drevi vse dobili. Najbolj bo spravljeno in vse drugod bodo iskali poprej ukradene reči, če jih bodo sploh iskali, kakor pa doma.«

Rokomavhi se hipoma razprše in začno ropali hišo. Izpod strehe prinesela dva celo dežo slanine, iz kleti celo naročje plečet in gnjatij, iz shrambe pet hlebov ovčjega sira, iz skrinje krila in baterovke, iz čumnate srajce in rjuhe, bosopeti Jaka obuje tudi nove očelove škornje in Tacman zadavi v hlevu dva jarca. Kakor bi trenil, je vse nakradeno blago v Končevih svisljih.

V kleti je bil velik sod hruševca. Rokomavhi izbijejo čep in pijo sladko pijačo iz loncev...

Čisto nič niso slutili, da je Končev Jernejec na hlevu ležal in kukal iz slame na dvorišče. Dasi je bil šele deset let star, je vendar takoj uganil, kaj se godi. Brž poskoči s hleva v steljnak in od tod steče za zidom čez sosedov vrt in dalje v gozd. Na potu sreča Kozlovega očeta, ki je že peljal listje iz gozda. Kozel takoj sklene, da poskusi ujeti roparje. Jernejcu naroči, naj hitro steče naprej in naznani še drugim v gozdu, naj hitro pridejo domov. Kozel sam priveže vola ob kolovozu in hiti iskat župana Bajta, ki je v bližini resje nakladal. Preden je minilo dobre pol ure, je bilo že polno Goričanov okrog Končeve hiše. Tacman, ki je stal na straži, se ni zanesel, da jih kdo opazuje in je tudi sam šel v klet pit in priganjat sodruge na odhod. Ko stopi spet v hišo, zagleda pri oknu ljudi, ki so se bližali. Zabrlizga in skoči pri oknu, ki ni bilo zamreženo, na plano. Že ko je bil iz vasi, ga zagledajo.

V tistem hipu pa se na žvižg tudi to-

variši pokažejo na dan. Pri vežnih vratih se usujejo na cesto in beže. Ali sreča jim ni bila mila. Tam pri znamenju se spopa-dejo z možmi in fantini. Bil je velik krik. Ženske so mahale z grabljami in burkljami, rokovnjači so kazali nože, toda Kozel je Jerdanovega tako stisnil za roke, da se Jaka ni mogel več braniti. Tudi ostali njegovi tovariši so se morali udati, dasi je Konec odnesel precejšnjo rano iz boja.

Povezani so ležali rokomavhi na tleh, stiskali zobe in kleli. Ženske so jih teple z burkljami, otroci so jih ščipali, župan Bajt jih je izpraševal. Toda ujetniki so molčali kakor zid, le Jerdanov Jaka je izustil besede maščevanja:

»Mene ne bo več na dan iz ječe. Preveč ste me premikastili. Ali preden bo mene konec, boš imel ti, Kozel, rdečega petelina na strehi.«

Teh besedi se ljudje prestrašijo. Pustili so jih in se porazgubili, oče Bajt pa je napregel konja in odpeljal ujetnike proti Kranju...

Tacman je gledal z Anzelovega hriba in čakal svojih tovarišev. Pa ni jih bilo. Obraz mu je potemnel in težka je bila hoja v Udni boršt. Bal se je Velikega Groge in ni vedel, kako bi se izgovarjal? Sam naj slopi pred poglavarja, brez ropa, brez ljudi! Ali bo odnesel zdravo kožo s kurjavišča? In ravno ta dan, ko ima harambaša slaviti svojo petinsedemdesetletnico! Ali naj poglavarja nalaže? Groga bo kar hitro zvedel po ženskah, kako se je zgodilo.

»Prokleti hrušavec, da bi te ne bil šel poskušat!«

Tacman se ozira po tovariših, pa jih le ni bilo. Sonce je stalo že visoko in mir je vladal po dolini. Samo ukanje fantov se je čulo tam od Latenškega hriba. Tudi on je pasel ondi nekdej ovce in ukal.

Počasi koraka ob Udnem borštu in poslušša, kako potok Goričica odnaša pozdrave proti Kokrici.

»V Tenetišah bom že izvedel, kako je,« pravi sam pri sebi in pospeši svoje korake.

Pod Gradiščem se ustavi. Zagledal je na cesti voz, pri vozu pa šliri moške, ki so korakali z nabasanimi puškami in klicali:

»Pa smo jih ujeli in povezali vse, samo eden je pete odnesel.«

Tacman hiti dalje, da se spet ustavi in vleče besede na ušesa.

»Ribnikar, prinesi ga eno mero, pot je še dolga! Ali poznaš te tiče? Tegale Jaka gotovo poznaš, saj je Tenetišan.«

Tacmanu je kri plula po žilah, škripal je z zobmi, pa si ni vedel pomagati. Ali naj gre po tovariše v Udni boršt in naj napadejo stražo in rešijo svoje tovariše? Predaleč je in voz bo poprej v Kranju, kakor on s svojo četo.

»Ribnikar, še eno mero, potlej pa gremo naprej. Le pomisli, kaj je izustil ta Jerdanov Jaka? Dejal je, da bo požgal Kozlu še poprej, preden ga zlodej pobere.«

Tacmanu se je kri polegla. Srce se mu je ohladilo pri maščevalnih besedah in sam pri sebi je govoril: »Prav imaš, Jaka! Jaz se

maščujem. Ti pa, kaj če te zapro? Saj so mene že tudi. Na Gradiški sem bil, pa sem jo odkuril. V vinogradih smo delali, ukle-
njeni na nogah. Z venkom, s katerim sem ostril kole, sem presekal lanec in utekei
med trtami. Tri dni nisem ničesar jedel in
tretji dan sem šele povžil skodelico mleka.
Pa sem še živ in zdrav. Kaj bi si belil lase,
nekoč pridemo vsi na vrsto.«

Tako modruje Tacman, zabrlizga na piščal, da so pred Ribnikarjevo/gostilno vsi
poihnili, potem pa stopi urnih korakov čez
dolino Založno proti odprtemu Temniku.

Grdo je gledal harambaša, ko se pri-
bliža Tacman, premeril ga je z očmi od
vrha do tal, pa izustil karajoče besede:

»Kapitan moj, pa tak nerodnež! Jer-
danova Mina mi je že vse povedala, kako
ste se obnašali? Ne zameril bi Polonjeku
ali Bresi, ki sta volka na pijačo, toda od
tebe ne bi bil pričakoval kaj takega!«

»Ne zameri, harambaša, jaz sem jih šel
samo priganjat, pa niso znali od sladkega
hruševca.«

»Tvoja komanda ni vredna piškavega
oreha. Premlad si še za kapitana. Zato od-
slej ne boš nosil malhe na križem in vse
tri dni našega finfranja boš vodo nosil od
studenca. Vrhutega ti nalagam, da sprejmeš
v svoje varstvo psa, ki ga je Vranjek pri-
gnal iz preddvorske graščine in ga izvež-
baš za naše namene. Povem ti pa, da je
pes hud in nevaren in je v rodu v drugem
kolenu z volkom. Hodil!«

Solnce je zašlo za gore, tema se je razgrnila po gozdu in mračni obrazi so švigali skozi goste smreke in košate bukve.

VII.

Velik ogenj je zažarel v Petričevem dolu in iz Boltarjevega drevošča so se čuli veseli glasovi. Vse polno je gomazelo črnih postav, moških in ženskih, pa tudi otrok. Kar ustreli nekdo iz samokresa v zrak.

Hipoma potihne vrišč in rokovnjači šepetajo med sabo:

»Harambaša!«

»Razdelite sel« zakliče Veliki Groga z mogočnim glasom. »Ženske pripravljajte jedila, otroci nanesite drv! Mali Groga naj poskrbi za stražo, moški pa se umaknite v Petričev dol na zborovanje!«

Po tem ukazu namigne Vranjeku, s katerim se oddaljita počasi proti Šavsovemu znamenju.

»Andrejec, rad te imam! Ti si še mlad, jaz pa sem že starec. Ne ve se, kaj pride? Treba je poskrbeli pravočasno za prihodnost.«

Vranjek upre resno svoje oči v poglavarja. Ta pa odrezano nadaljuje:

»Marsikaj ti imam zaupati. Ti boš moj naslednik!«

»Harambaša, to bo preveč! Ali mi bo mogoče obvladati to divjo četo?«

»Ne skrbi! Jaz že vem, komu zaupam? V znak udanosti ti dam svojo hčer. Danes obhajam svoj petinsedemdesetletni rojstni

dan, nocoj te poročim, seveda po naše, hal! Nekdaj si hodil v šolo. Česar pa se nisi naučil v šoli, to te je naučil tisti glistavi Jožek Jeglič v Dupljah, ki je študiral črno šolo. Škoda, da je sušica pobrala tega fanta. On bi bil lahko naš pisar, ker tako potrebujemo takih ljudi, pa jih nimamo. Tako je in zato veš, kaj je vojaška disciplina?»

»To že, ali kaj poreče Mali Gropa? On se mi gołovo uprel! Rad bi tudi tvojo hčer in zaslug si je nabral za našo družbo kakor malokdo.«

»Disciplina, ljubi moj, disciplina! To je vse. Kakor hitro slutiš, da ubira svojo pot, kar na kol ž njim! Sicer se ga pa ne boji! On je lahkoživček. Sam že ve, ali pa še ne, koliko ljubic je že imel in koliko jih še bo? Saj sam ve, da ni za vlado rojen.«

»Ali mati Agata, ta je vsa nora na Fundežal!«

»Žensk je samo srce in samo s srcem vladajo. In baš to ne sme biti. Disciplina, veš? Pa povsodi, tudi pri ženskah! Vrniva se!« —

Tam pod veliko skalo, ki je štrlela navpik, je stala koliba, pokrita s smrekovim lubjem. V kolibi pa so sedeli možakarji — strašni obrazi! Pušili so tobak, sedeč na sivih kamenih. Harambašica, grbasta Agata, je sedela na zdolbljenem kamnu, podobnem prestolu, pa zabavala resne zborovalce.

»Tomažek, pa ti povej, kaj se ti je ta teden kaj posebnega prigodilo? Ti s svojimi gosli izvabiš vselej kako posebno za ušesa!«

Fundežkin Tomaž se je čutil počeščenega in je takoj zastavil besedo.

»Tistega kozla, ki ga je Tacman prinesel harambaši za vezilo, sem odvadil trkali.«

Vsi se zasmеjejo. Agata pa brž pristavi:

»No, če si ga res odvadil, pa povej, kako? Za plačilo boš smel poljubiti palec na moji nogi.«

Možakarji se smejejo robatemu dovtipu svoje glavarice, Tomaž pa začne: »Kozlov pastir iz Gorič je pasel čredo ob Parnici. Ko pridem mimo, da bi poiskal svoj plen, mi začne fantiček praviti, kako hudega kozla ima v svoji čredi in da ga vsak dan dostikrat prevrne po travniku. Jaz mu razodenem, da znam čarati. Fantič se prekriža in nič več ne reče. Slečem mu suknjo in jo obesim na palico, zasajeno v tla ob potoku. Na palico privežem dolg srobot in se skrijem za bližnji grm, ki je rasel ob potoku. Kmalu se kozel pripase blizu suknje. Jaz začnem polegati za srobot, suknja pa se zamaje. Kozel gleda nekaj hipov majajočo se suknjo, kar se zakadi vanjo z vso močjo — štrbunk — kozel se je prevrnil v sredo poloka. Ves moker prikobaca iz Parnice. Nič več ni trkal odslej.«

Zbor se krohoče zgovornemu Tomažu, ta pa stopi pred Agato, da bi poiskal palec na nogi.

V tistem hipu se začujejo trde stopinje in harambaša vstopi z Vranjekom pod visoko skalo.

Sede na prestol poleg Agate. Iz družbe pa se vzdigne majhen mož, tršaste rasti, začrnelega in koščenega obraza. V roki je nosil debelo gorjačo, nizek, širokokrajnat klobuk je imel polisnen globoko na čelo, temnovišnjev, širok plašč mu je segal skoro do peta.

Bil je Mali Grog.

»Harambaša, danes si dosegel petinsedemdeset let. Vsak izmed naših ljudi je po svoje počastil tvoj veseli god in iz srca vseh ti voščim, da bi med nami prčbil še petindvajset let. Dosti si prestal na zemlji. Devetindvajset let si služil cesarja, pa se moraš še potikati z nami po gozdovih; dvakrat si bil v vojski, pa si jo srečno odnesel. Samemu Napoleonu si služil 12 let, sedemnajstkrate si ušel iz ječe, in kdo bi preštel palice in šibe, ki so se razbile na tvojih plečih! In vendar si po petinsedemdesetih letih zdrav in vesel tu med nami. Naj te živi in ohrani naš bog!«

Gromovit »na mnoga leta« se je razlegal po dolu.

»Hvala vam, kapitani moji! Hvala za darila, hvala za voščila! Postaral sem se in moč pesti me zapušča. Samo možgani mi še niso prepereli. Zato vam povem na kratko: dokler bo moj palec migal, se lahko zanesete name. Ako bi me pa le kak brič zadavil, tedaj se obračajte na Vranjeka, ki ga izvolim za svojega naslednika. Danes ga poročim s svojo hčerjo.«

Kapitani so bili osupli. Niso pričakovali Grogove novice o nasledstvu. Ako bi

bil izbral Malega Grogo za svojega nastopnika, bi se ne bili toliko čudili. Ali Vranjek, ta nežni fant s poluhneno glavo naj bi bil odslej njihov vodja?

In vendar so molčali. Niti eden ni znil besedice v prilog Fundežu. Železna disciplina jih je izučila. Čisto hladno so pripovedavali po vrsti svoje dogodke, svoje pridobitve, dokler se spet ni oglasil harambaša:

»Dobro, moji kapitani! Izvrstno ste se obnašali, zlasti Mali Groga nam je pravil stvari, ki bi se nam zdele neverjetne, ko bi ne poznali njegovega poguma in njegove predrznosti. Kozjek, ti pa si preveč blebetav, kadar se napiješ, Mali Jožek, za te morajo vselej ljudje vedeti, koder si ti zraven! Ti đresa, si prevelik babjek! Kadar gre za naskok, kadar gre za rop, je treba hitro odpraviti in odriniti, ne pa še za ženskami stikati. Kam prevelika pogoltnost privede človeka, imate najboljšo pričo pri Tacmanu. Svoje tovariše je utaknil v ječo, sebi pa odjedel kapitalsko službo.

Sicer pa ukazujem: Fundežkin Tomaž, glej da rešiš naše brate iz Pajkove mrežel — Mali Jože, ti skrbi, da spraviš izpod nog Pangerca iz Strahinja, ki je škodljiv naši stvari, ker nas izdaja. — Kozjek, ko bo svatba v Dupljah, Boltarjeva in Smoletova, izmakni Smoletu najbolj tolstega pujsa, Boltarju pa najdebelejšo junico. Glavi obeh živali pa obesi na vežna vrata tik pred poroko. Vovk iz Poljan, ti poskrbi, da bo Kozlova hiša v Goričah pogorela, ker

je to poslednje naročilo. Jerdanovega Jaka. Ti, Agata, naroči ženskam, da mora biti na smajni dan v Kranju najmanj deset aržalov odrezanih. Ti pa, Mali Grogā, da laže pozabiš svoje srčne bolečine, zasedlaj takoj z Miklavžom oba moja konja in odjahaj proti Celovcu. Tu jih ne smemo postaviti na semenj, ker jih poznajo. Izkupljeni denar prinesi meni — polovico pa obdrži zase. Zdaj pa na finfranje!«

Možakarji se usujejo izpod lubja na plan, ognji so svetili kakor kresovi. Kozjek je že zabijal pipo v sod, Bresa je obračal na ražnju koštruna in bril surove dovtype bližnjim dekletom. Vovk je deval iz kože mlado tele, Travnov Janez je s tesarsko sekuro kosal tolstega pujska. Zorelavka, ki je zijala za odhajajočim Fundežem, je mešala žgance z orjaško kuhlenco, mlada Prosenka in še mlajša Groza pa sta lupili krompir in venomer cukali Fundežkinega Tomažka za hlačnice, nagovarjale ga, naj gode. Travnove tri so sedele pod krivo jelko in delale pušelce za ženina in nevesto. Tomažek je strga, z lokom po svojih goslih, dekleta pa so pele:

Halo, na finfranje!
Šraci, golcovno pritrugajte!
Makarone bomo pahal'
z judovno zamahnene.*

Cvrlo se je in peklo, da je dišalo daleč naokoli.

* Halo, na veselico! Otroci, drv prinesitel'
Žgance bomo kuhali, s slanino zabeljene.

Z veliko slastjo so rokovnjači in rokovnjačke posegle po ocvrtih in pečenih kosih, le Mrčanova Mica je sedela bolj ob strani in molzla kozo, da je nahranila z mlekom svojo dveletno hčerko. Pridno so zamakali slano meso z vinom, ki je bilo močno in je lezlo v glavo. Nekaj strastnih igravcev je posedlo po tleh in so metali karte, igrali cvik za visoke denarje. Tudi Gropa in Vranjek sta bila med njimi. Mlajši so se začeli vrteti po trati in godcu Tomažu pritiskali na prste. Tam ob robu so ženske prepevale:

Če v kočarsko privolhamo,
 lufte prefalakamo,
 kumše jim zafinframo,
 blinke jim pokumamo.*

Kar se harambaša vzdigne, stopi pod krivo jelko, ki se je zibala od lahnega vetra, pokliče Vranjeka in svojo hčer Mico. Harambašica potisne nevesti v roke pušlec, spleten iz smrečja in bršlina, ženinu pa ga pripne na klobuk.

Mesec je svetil, goste zvezde so se utrinjale. Sever je pihal čez plan in šumelo je zapoznelo listje na hrastih. Godba utihne, ples preneha, igra se prekine, molk vlada nad glavami rokovnjačev, zbranih krog krive jelke.

Veliki Gropa začne:

»Le stopita sem, Andrej in Mica! Saj vem, da že težko čakata.«

* Če v vas pridemo — Ljudi pretepemo —
 Hiše jim zapalimo — Denarje jim pokrademo.

Begunom je taka zima dobrodošla in Udni boršt se ni izpraznil.

Temna je bila tista noč, ko je Vranjek stopal po vaškem klancu proti Spodnjim Dupljam. Za njim pa je šlo za dober lučaj zadaj več njegovih tovarišev. Na vasi so fantje ukali. Bil je med njimi Klanškov Miklavž, ki je prišel od Jezera. Zvedel je, da Vernikovega Ožbolta ne bo več domov, ker se misli priženiti k Boltarju. Zato ga je prijelo domotožje in rad bi bil spet pogledal v svojo rojstno vas, katero je zapustil pred štirinajstimi leti kot vojaški begun in se skrival po Jezerskem. Vernikov Ožbolt od Jezera kot vojaški begun koroški je služil na Kranjskem pri Boltarju, Miklavž Klanškov iz Dupelj pa je služil kot vojaški begun pri Anku na Koroškem.

»Ne morem se pritožiti. Dobro se mi godi. Vsak dan smo skoro skupaj s Kranjci: ta-le moj brat Jernej ima v najemu občinsko kovačnico pri Sv. Andreju. Renkeva dva iz Tenetiš in Tekčev Marka iz Gorič drvarita. Renkev Malevž žaga na Roblekovi žagi in tam se najdemo. O Ožboltu sem slišal že veliko lepega in prav privoščim ti, prijatelj, da boš dočakal Jero Boltarjevo. Prav brhka je bila včasih in znala je dobro krščanski nauk. Stavim, da bi jaz nikoli ne bil opravil nauka pri tistem gospodu Lovreću, ki je bil doma tam od Bleda, ako bi Jerice ne bilo. Prav tako je pri Boltarju kakor pri Anku: edina hči Mica je dobila dom. Prej se je reklo pri Anki, zdaj pri Janki.«

Tako je govoril Klanškov zbranim fantom tam pri Šenprunki in jim ponujal tobaka.

»Veseli me, Miklavž, da si še zmerom tako čvrst. Želim ti, da jo tudi ti pri Ankovi tako izpelješ, kakor jo mislim jaz izvoziti pri Boltarjevih. Čisto sem se udomačil in vsi fantje so moji prijatelji, samo Gradov Andrej nam dela skazo. Ta-le Matijec, vidiš ga, je pa doma od Semiča na Dolenjskem in je tudi naš prijatelj, saj ga preganja taista usoda kakor nas,« je odgovarjal Boltarjev Ožbolt.

»Naš Jernej pravi, da se ne vrne več na Kranjsko. Tudi meni bo najbrž Koroška moja druga domovina.«

»Moja pa Kranjska,« odvrne Ožbolt in se oklene Miklavža.

Tako so se fantje pomenkovali in počasi razhajali.

Tam po Gradišarjevem lazcu pa je prihajal Vranjek in se izgubil med sadnim drevjem.

»Lucija, oglasi se!« zakliče Vranjek pod oknom Mejačeve hiše in bojazljivo pogleda čez cesto svojo rojstno hišo.

»Kaj hočeš, Andrejec? Ali se ne bojiš?«

»Koga neki? Klanškovega Miklavža?«

»Kaj že veš, da je doma?«

»Vem, ali tega ne vem, kje je moja Marjanica? Slišal sem, da je ni več pri Boltarju.«

»O je, je, samo nocoj je ni. Šla je z ženinom v Kranj nakupavat in je ostala pri svojih ljudeh v Strahinju.«

»Z ženinom Malijcem? Ali bo kmalu poroka?«

»Še ta predpust, pravijo, Boltarjeva in Smoletova obenem.«

Vranjek položi na okno dvajsetico in hitro odide. Z Mejačevo Lucijo sta si bila na roko in pri nji je izvedel vse vaše novice. Prijateljstvo je segalo v zgodnjo mladost, ko je Lucija kot desetletna deklica z lučjo šla pod streho in tam vlaknila luč v kodeljo iz prediva. Pogorel je takrat grad in dvanajst gospodarjev. Ljudje so sodili, da je bilo to Vranjekovo delo.

Na koncu vasi so Vranjeka čakali njegovi spremljevalci.

»Gremo v Strahinj. Pri Čičku in Joževcu imajo debele prešiče. Bovavec pa je zadnjič pri Peharki pod Tabrom zabavljaj čez nas.«

Tako je govoril Vranjek Mejačevemu Štefanu, Zakoparjevemu Jurju, Maleševemu Jerneju in Likozarjevemu Jožu. Pa tudi Tacman je tlačal zadaj z Vovkom in Fundežkinim Tomažem, držeč na drobni verižici psa »Tacána«.

»Komur ta hlače pomeri, ne bo več trave tlačil. Kar na tilnik mu poskoči in po njem je. Kajne, Tacan?«

In pes je zagodel, da so se njegovi spremljevalci prestrašili.

»Kako si vendar tako hitro došel iz Gorič? Kaj niste danes pustla žgali tam?« povpraša Vranjek Tacmana.

»Vovk je dobro pogodil svojo nalogo. Na vseh štirih voglih je obenem z ajdovico

zažgal Kozlovo hišo. Seveda jo je bolj hitro odpihal kakor zadnjič Jerdanov Jaka. Ali jaz sem moral čakati in pihati, ker je bila ajdovica mokra. Pomešal sem se med gasilce in metal v škafih vodo tako visoko, da je vsaka kaplja priletela na mokro ajdovico v stelniku, suha pa je seveda naprej gorela. Ko bi mene ne bilo, pa bi ne bilo nič in Jerdanov Jaka ne bi bil mogel v ječi spati, če še ni zaspal za vselej. Slišal sem, da ne bo nič z njim, ker so ga Goričani preveč premečkali.«

»No, Tacman, si se že vrlo obnašal. Ne boj se, če ti je Gropa vzel pravico, malho križem nositi, ti jo bom jaz povrnil, kakor hitro bo kako mesto izpraznjeno. Saj praviš, da Jaka ne bo več dolgo kaše pihal.«

Ponočnjaki so se bližali vasi. Hipoma so se vsi porazgubili, Vranjek pa že stoji pod oknom in potrka.

»Marjanica, čuješ?«

»Moj živ dan, kaj delaš tukaj, Andrejec?«

»Lačen sem, daj mi jesti.«

Dekle se splazi v shrambo in prinese kruha.

»Prinesi mi slanine. Kruh je trd.«

Dekle mu prinese velik kos slanine.

»Kaj pa laziš okrog? Ali se ne boš spametoval?«

»Dokler mi ne prisežeš zvestobe, ne bom miroval.«

»Saj veš, da to ne more biti. Pošten bodi spel; pa zame je tako prepozno. Jaz sem že Matijcu obljubila srce.«

»Daj mi roko.«

In dekle mu poda roko pri redko omreženem oknu.

Ali Vranjek je ne izpusti.

»Obljubi mi, da mi odpreš vežo in te izpuslim.«

Vranjekove oči so žarele kakor dve luči v temni noči. Dekle pa je jelo jokati.

»Andrejec, ne morem, ne smem!«

»Raztrgal bom mrežo in poskočim skozi okno.«

»Andrejec, nikar! Saj veš, obljuba veže, je sveta...«

Andrejec izpusti roko, udari dvakrat z ostro furlanko po zarjaveli žičnati mreži, da je zahrskalo. Marjanica odskoči preplašena od okna, tam od sosedne hiše pa se začuje moški glas: Tatovi!

Hipoma se razsvetle okna po hišah, ljudje se prikažejo na vasi, toda o tatovih ni duha ne sluha. Le pri Bovavcu, ki je sklical ljudi, so bila okna pobita in pri Čičku pa pri Joževcu so našli na dvoru zaklane prešiče.

Tam ob potoku pa so kosali tatovi dva mlada prešička in metali čreva gladnemu Tacanu. Smejali so se in norce brili, počasi odkorakajoč proti Zanožni. Le Vranjek je molčal in se jezil na tihem, ker se mu ni posrečilo, rožmarin potrgati mladi nevesti. Molčal je, toda bistro oko Tacmanovo ni zgrešilo Vranjekove želje in potajeno je govoril po poti:

»Ta mreža bi nam bila kmalu pobrala današnjo večerjo. Komaj sem obdržal Tacana, da ni poskočil na omreženo okno in

še sebi zapravljal večerjo. Pa pravijo, da so ženske mehkega srca. Mlada Grogovka bi se smejala, ko bi bila danes pričujoča pri našem lovu. To je dobro, da je naš harambaša sedmi zakrament pokopal pod krivo jelko.«

Tovariši so se muzali, Vranjek pa je škrtal z zobmi.

»Tacman, ti se moliš, ker me slabo so-diš,« pravi naposled kapitan in se dela, kakor bi ga ne jezilo.

»Ne boj se, saj je bil samo Tacan poleg mene in ta ne zna govoriti. Kaj se boš izgovarjal, ko se ni treba, Vranjek! Vesel bodi, da si tako srečen pri dekletih. Mene odganja od deklet kurja taca na licih, tega le Štefana Mejačevega pa bezgavke na vratu. Ni vsak tako srečen, kakor si ti, Andrejec, ki imaš Grogovo hčer za ženol«

Navihani Tacman je tako dalje zabaval svoje tovariše, zbadajoč svojega kapitana.

»Vsak res nima sreče pri ženskah. Le poglej Jurja, kak lep fant je, belega obraza, živih oči, junaške postave, da se je Peharka tako hitro vanj zagledala. Pa vendar ga zdaj več ne mara. In zakaj? Ker je ti-stemu tržiškemu iblajtarju nož zasadił v hrbet,« izpregovori Fundež.

»Vsak ima svoj okus. Povej nam rajši, Tomaž, kako si tako hitro naše ujetnike rešil iz tržiške ječe?« skuša Vranjek speljati na drug pogovor.

»Kako je bilo? Boljše kakor danes tebi, ko si mrežo sekal. Dvignil sem železne križe z železnim drogom, Štefan pa jih je od

znatraj ven porinil. Ujetniki so poskakali skozi okno, pa smo šli čez Bisterco.«

»Da ne pozabim povedati,« izpregovori spet Mejačev Štefan. »Ono nedeljo nas je naklski župnik omenjal v pridigi. Govoril je o sedmem zakramentu in se je norčeval iz naših porok. Svaril je mladino pred znanjem in sklenil svoj govor tako nekako: Fantje in dekleta, varujte se, da vam ne bodo godli pri poroki rokovnjaški šroncarji.«

»Kdo mu je neki povedal, kaj je naša šronca (svatba)? Naj le počaka, da se kaj več nabere v cerkvene pušice,« zagrozi Vranjek.

V bližini se začujejo otroški glasovi.

»Aha, danes bo pa dober oblizek! Naši otroci love rake po Želinu,« pravi Tacman in zakliče: šrucil (otroci)!

Mali Jurček je na ta klic priletel blizu in vnelo pripovedoval, koliko rakov so že otroci našli.

Luna je priplavala izza gora in se smejala skozi drevje ponočnim vasovalcem. Hlad je bil in zmrzneno so se držali otroci, hiteč z odraslimi proti velikemu ognju.

IX.

Osem tednov je bilo predpusta. Ni čuda, da je dupljanski gospod Tomaž pričakal več porok, pa kakšnih! Boltarjev Ožbolt se je poročil z domačo Jerico, Smole pa z Boltarjevo deklo. Stari Boltar je spoznal, da hiša potrebuje mladih moči pri

gospodarstvu in gospodinjstvu in da je njegov hlapec Ožbolt vreden njegove hiše. Saj mu je štirinajst let zvesto služil in mladost je bežala izpred oči. Vsak delavec je vreden svojega plačila. Marjani Brenk je bil stari Boltar za variha in spoznal je, da je tudi Matija Šprajcar poštenjak in pameten človek. Tam od Semiča je prišel in služil pri Janu Zadrigo. Z varčnostjo in pridnostjo si je prihranil toliko, da si je kupil konja in voz ter je vozil čez Ljubelj cinober, češplje in hruške. Prihranil si je toliko, da je kupil Smoletovo hišo v Spodnjih Dupljah. Poprosil je Boltarja za Marjanico in prošnja mu ni bila odbita. Tako sta se tistega leta (leta 1835.) priženila dva tujca, dva vojaška beguna v Dupljah. Bila sta oba priljubljena pri vaščanih in vsa vas se je veselila poročnega dne. Sam gospod Tomaž je obljubil, da počasti ženina in nevesti. Pripravljali so se cel predpust na svatbo in vsa vas skoro se je oblekla v svatovsko obleko. Godci so godli s klarineti in basom, z balo obloženi parizarji so bili okinčani s smrekicami in venci, mize so se šibile jedil in peciva, s samokresi se je streljalo, zvonovi so pritrkavali...

Le eden je bil, ki se ni veselil. Za vasjo je zahajal in premišljeval, kako bi prekrižal račune.

Prišel je dan svatbe. Vse je bilo pripravljeno, vse veselo. Klanškova dva sta hodila po vasi in se kazala vaščanom. Ženin Ožbolt je bil na Jezerskem, kamor je šel vabit na svatbo. Vrnil se je pozno v noč s

Šprajcarjem. Vračal se je čez planino Komafaro in Brsnino. Ko je s svojim tovarišem korakal od Medvodja proti Čepuljam, hipoma nekdo ustrelil nanju. Šprajcar hitro nameri svojo puško dvocevko in vrne strel. Pa ni bilo več nobenega sledu po napadalcu. Iznenadena pošnika stopita počasi proti gošči, odkoder je prišel prvi strel. Čula sta le nekako tulenje, ki pa je trenutno prenehalo. Ko prideta na mesto, zagledata krvave sledi, pa nobenega človeka.

»Zadel sem, Ožbolt! Slediva mu!«

»Veš Matijec, ne morem. Tudi jaz sem zadet. Takoj moram do Globočnika v Tržič, da mi polegne kroglo iz rane.«

In Ožbolt vzdihne globoko, poprimajoč se ob ledja.

»Škoda, kdo bi neki bil neznaní sovražnik?«

»Saj veš, kdo neki drugi kakor Vranjek.«

»Pa ta bi meril váme, ker sem mu otel nevesto.«

»Eh, mar je rokovnjaču za nevesto. Ti se ženijo od nedelje do nedelje.«

Počasi korakata čez hudičev most proti Tržiču.

Tam, kjer se Lomščica staka v Bistrico, zagledata ob polu beračico, ki je sedela na kamnu in obvezavala psa, ležečega v njenem naročju. Ko zagleda beračica prišleca, začne tarnati in se kregati.

»Kaj vama je naredila moja živalica, da sta jo obstrelila? Ali se vama nič ne smili? Edino stvar na svetu, ki sem jo lju-

bila in ki mi je v podporo, sta mi uničila. Kdo bo vzel kroglo mojemu Tacanu iz rane na nogi? Kaj mi hoče pes s tremi nogami, če mu jo dam odsekati?»

Potnika se čudita in ne moreta si pojasniti nenadnega dogodka.

»Od kod pa ste, ženska?»

»Jaz sem tam od Kamnika doma in sem božjastna. Nisem za delo in moram beračiti. Ker pa me je Bog obdaril z lepim obrazom in čedno postavo, imam zmerom dovolj sitnežev, ki preže na moje devištvo. In prav ta moj kužek je moj varih. Gorje mu, ki bi se dotaknil mojega poštenja. Kdo me bo zdaj varoval, kdo branil?»

»Ženska, vi se molite. Midva nisva krivca. Poglej mojo rano, ki mi jo je zadal neznan napadalec!« reče Ožbolt in kaže kri na hlačah.

»Kdo je torej streljal?»

»Bog ve, midva ne veva,« odvrne Šprajcar in pomoli beračici mal denar. Ta ga vzame in tarna dalje. Bila je Travnova Jera, ki je s Tacmanom prežala na prihajajoča popotnika. Zvedela je za Šprajcarjev prihod k Jezeru v vasi in sporočila Vranjeku, ta pa Tacmanu, ki je imel nalogo, Šprajcarja spraviti izpod nog. Napad se mu je ponesrečil, Šprajcar je ostal zdrav, Ožbolt pa je postal žrtev Vranjekovega maščevanja. Predrzna rokovnjačka pa se je nalašč postavila z ranjenim psom na pot, da je ženina iz Dupelj docela izbegala, obenem pa se prepričala, ali je Tacman zadel ali ne?

Naša dva znanca sta korakala počasi proti Tržiču, Šprajcar z nabasano puško, Ožbolt pa na palico se opirajoč.

Tržiški padar je vzel Ožboltu kroglo iz ledja in ga obvezal, Šprajcar pa je najel voz, da je odpeljal domov ranjenega tovariša.

Težko so že pričakovali ženinov. In prišla sta. Svatba se je vršila, pa Ožbolt je ostal v postelji. Mislil je, da bo prebolel rano in se drugi dan napravil v cerkev. Pa ni šlo. Rana je zatekala in Ožbolt ni mogel stopiti na nogo.

Svatba Šprajcarjeva se je izvršila, Ožboltovo pa so odložili za po Veliki noči.

Ko so se svatje vračali iz cerkve, zagledajo na vežnih vratih pri Boltarju nabito telečjo in svinjsko glavo...

Vranjek je kosal pod Taborom pri Pe-harki Boltarjevo tele in Šprajcarjevega pre-šička. Vsi njegovi tovariši so bili tam zbrani in so se gostili na račun Šprajcarjeve svatbe.

Fundežkin Tomaž je godel in Travnova Jera je plesala, da se je kar kadilo. Tacmanov Tacan pa je sedel v kotu pod mizo in godel, lizaje svojo rano.

X.

Divna si, gora sv. Jošta! Daleč seže tvoj pogled po gorenjski strani: naj te popo-tnik opazuje s sorškega polja, naj prihaja iz kokrske doline, naj te opazuje iz Udnega boršta, povsod se mu prikažeta ljubka zvonika kakor dva rožička vrh tvoje

gore. Izletniki te obiskujejo, romarji se ti približujejo, stari varih kranjske okolice Letovičarje čaraš s svojo krasoto, romarje božaš z milostmi, pripuščaš pa tudi, da kazi hudobna roka lepe spomine tvojih obožateljev.

Noč se je naredila. Po gori se premikajo čudno opravljene možaki. Znana so jim pota, a tudi steze in celo vrzeli in preseke. Samozavesno, a vendar pritajeno stopicajo od Kucne gori štirje bradati možakarji. Že so za lopo pri cerkvi in kar nič se ne premišljajo, kam naj krenejo.

Naravnost potrčkajo na mežnarjeva vrata in se ne zmenijo za lajanje psa, ki se je zaganjal vanje. Mežnarjev hlapec je pomolil glavo izza hleva.

Eden izmed neznančev ga takoj opazi in povpraša, ali je kaj romarjev v cerkveni hiši. Hlapec je takoj pripravljen poizvedeti. Ali njegov obraz je bil tako neverjetno zategnen, da bi neznanči pri belem dnevu takoj spoznali njegovo neodkritosrčnost.

Neznani oboroženi gostje vstopijo v mežnarijo in položijo svoje samokrese predse na mizo.

Mežnarica — vdova Urša Benedek — glašno ogleduje strašne obraze in vpraša, kaj žele?

Žena odide v klet in prinese vina na mizo. V tem se je tudi hlapec vrnil iz župnišča.

»Jih je precej, možakarji!«

Tako vest je prinesel hlapec neznanim in vendar znanim rokomavhom. Sporočil je

namreč ekspozitu Janezu Čemažarju, kakšni gostje se napovedujejo. Duhovnik nekoliko pomisli, odslovi hlapca in ukaže takoj prižgati luči po vseh oknih romarske hiše. Tako bodo roparji menili, da je romarjev dosti in si ne bodo upali vlomiti v cerkveno hišo. In tako je tudi bilo. Zvijača se je posrečila. Plašarji so zrlj skozi okno na romarsko hišo, — vse je bilo razsvetljeno. Ostali so v mežnariji, jedli in pili in so postajali dobre volje.

»Urša, le prinesi še eno mero. Nič hudega ti ne bomo naredili. Samo napasti in napojiti nas moraš. Ta-le ‚kurja taca‘ je prinesel dve kuri v dar sv. Joštu. Tam-le dole na Kucnarjevem pogradu sta se mu tako dobrikali in ponujali, da se jih je moral usmiliti. Pa jih napravi za večerjo. Dober oblizek je vselej dobrovoljen,« govori Bresa.

»Se zgodi,« odgovori Urša z debelim glasom in odhiti v kuhinjo.

»Veš, Taca, jaz že ne grem več v župnišče. Ko je bil pri sv. Joštu še gospod Franc, suh, majhen možiček, tisti, ki je pri oknu oporoko delal — sva šla nekoč k njemu s Polonjekom po denarje. Malo počakajta, pravi gospod, da grem iskat denarje v drugo sobo. Midva greva za njim, ker ga ni bilo takoj nazaj. A glej ga dedca! V rokah je držal črne bukve. Midva se začneva potiti. Stala sva kakor priklenjena in se nisva mogla geniti. Pogledam skozi okno in kaj zagledam? Sam vrag je gledal skozi

okno. Midva pa jo hitro pobereva, kar so naju noge nesle,« skonča Travnov Janez.

»In kakšen je bil vrag?« povpraša Bresa.

»Jezik je imel rdeč in dolg, kakor moja roka,« nadaljuje Travnov. »Rogovi so bili oynovi, oči sovje in kosmat je bil kakor kozel, pa mulec, ker ni imel brade. Pač pa je imel vrat povit s sovjim repom.«

»Ali ta gospod, ki je zdaj, ta Selčan nima take moči kakor gospod Fronc,« reče Tacman.

»E, kaj se boš bodel z vragom? Črn je eden kakor drugi,« ugovarja Polonjek.

»Najboljši plen je v cerkvi. Tam je vse dragoceno,« pravi spet Travnov.

»Ti že veš, Janez, ki si nekdam po cerkvah svetnike dolbel,« pristavi Tacman.

»Res je. Zato je najbolje, da vlomimo v cerkev in vzamemo monštranco.«

»Velja,« potrjuje Vranjek. »Ko se napijemo in najemo, odrinemo. Ti, Janez, pojdi na stražo. Izpij in odlazi!«

Duhovnik Janez Čemažar je med tem hodil po sobi in kukah skozi okna. Nič več se mu ni zdelo nevarno in je začel počasi luči ugasovati. Suha, majhna njegova pošlava je gledala živo izpod čela, poiskala z očmi vse kote cerkvene hiše, a ni opazila Travnovega Janeza, ki je plazil za hlevom in stopical okrog zvonika onkraj cerkve sv. Jošta. Pač pa je opazil ostale piašarje, ki so odšli precej veseli iz mežnarije. Brezskrbno je zaspala Benedekova vdova, hlapec je že smrčal v hlevu, a tudi gospod Janez je ugasnil zadnjo luč ter odšel k počitku.

Bila je temna noč. Soparno je bilo ozračje in pričakovati je bilo nevihte. Grmelo je v daljavi in bliski so švigali po zraku. Huda ura se je približavala.

»Še Bog nam gre na roko,« zamrmra Tacman in udari po železni mreži, kolikorkrat se je zabliskalo. Ugoden je bil grom, ugoden je bil blisk za delo vlomilcev in preden so se oblaki razdelili, je že Vranjek poskočil po Tacmanovih ramah na okno prezbiterija. Drug za drugim poskačejo skozi okno v cerkev. Brez strahu porine Vranjek močno dleto za vratca tabernaklja, Polonjek pa dvigne duri v zakristijo in začne slikati po omari. Vse je bilo tiho, samo škripanje tečajev in premikanje predmetov se je čulo. Votel odmev se je razlegal po cerkvi in brlela je večna luč, ki sije na glavo dobrih in hudobnih.

Tabernakljeva vratca so zaječala, zaškripala in se odprla. Vranjek seže hlasno po monštranci, odpre lunulo in strese sveto hostijo na oltar. Tudi Tacman seže po ciboriju in strese sv. hostije po tabernaklju. Tam iz zakristije pa prinese Polonjek v roki dva keliha.

Spet zastoče belež na steni, zazveni zlafo na svetih posodah, roparji poskačejo na plan in izginejo za Plečem v temnem gozdu.

Vse tiho. Tudi blisk je prenehal, le večna luč je brlela dalje in se utrinjala, kakor bi solze točila nad božjim ropom.

Iz oblakov pa je padal gost dež. Rokovnjači so kleli, ko jih je dež namakal,

stolkli so svete posode sredi gozda in si plen razdelili. Vranjek si je pridržal celo lunulo.

»Odrinimo,« veli Vranjek in roparji odidejo urnih nog proti Strmolam, skalnati pečini v besniškem gozdu. Samo Vranjek krene proti Bistrici, koder ga je čakal Mejačev Štefan iz Naklega.

Bistrica je bila plitva in sezuvši čevlje jo prebredeta pri Krčevem mlinu.

Cedilova Franca iz Žej je bila dekle velikih, svetlih oči, nad katerimi so visele dolge, črne obrvi. V te oči se je zaveroval Mrčanov Lovrenc iz Spodnjih Dupelj. Gregorjev Andrej ga je spremljal na nočnih potih, ko je hodil odkrivat srce svetlooki Franci. Marsikatero noč sta prehodila listo poljsko pot čez Nasovče proti Žejam.

Tisti večer sta bila na ponočni straži gospodarja Orač in Lužar iz Spodnjih Dupelj. Tavalata sta po vasi, pa tudi izven vasi. Nista zgrešila ponočnih vasovalcev, ki sta korakala proti Žejam. Za Kuharjevim barom srečata dva znana obraza, Vranjeka in Mejačevega Štefana.

»No, Lovrenc, ali greš spet stezo gladit do Frančinega okna?« se oglasi Štefan.

»Res je, Štefan! Ali ne vem, če jo bom gladil še dolgo časa? Hrvatov me zalezuje in zadnjič toliko da me ni oplazil po glavi s kolom.

»Nič se ne boj, Lovrenc!« ga Štefan ojačuje. »Če bo sila, priskočiva midva na pomoč. Ti pa že veš, Andrejec, kaj ti je storiti.«

Dupljanska farla odkorakala dalje in ne opazita ponočnih stražnikov, ki sta tičala za grmovjem. Nebo je bilo oblačno, meseca ni bilo, dež je že ponehal, trava je bila rosna...

Vranjek in Mejačev se stegata za mejo,, premočena od dežja.

»Mrčunu ni ljubo, da je pod najino oblastjo. A naj se le vda v božjo voljo,« reče Vranjek.

»Saj je stari Mrčun tudi bolj pohleven, odkar je napravil gonjo zoper rokovnjače,« odvrne Štefan. »Kesa se, da je šel na led tržiškemu komisarju. Ta se lahko znaša nad nami, ali Mrčun je le v naših rokah, dasi je župan.«

»Mrčun mene malo skrbi. Ali Ožbolt Boltarjev, ta je naš najhujši nasprotnik. Temu bomo morali še štrečno mešati. Tisti Klanškov Miklavž je njegov najiskrenejši prijatelj. Dejal je, da hoče mene s poła spraviti, preden se vrne na Jezersko.«

»Kaj ti hoče? Le pusti, da se Ožbolt oženi. Polem bo takoj izginil iz Dupelj.«

V tem sta ponočna vasovalca že izginiła med žejanskim sadnim drevjem. Gregorjev je zastal za vasjo in stražil. Njegov tovariš pa je že trkal na okno in klical Cedilovo Franco.

Porosile so se železne mreže na oknu, Lovrenčeve uslnice so zažugale, velike oči žejске deklice so gledale sanjavo skozi okno. Beseda je dala besedo in vasovalec je ponavljal pesem, ki je bila že tolikokrat

zapeta, odkar hodi človeški rod po zemlji. Zamaknil se je v svetle oči, zamislil se je v srečo prihodnosti, srce je plavalo v ljubezni.

»Ali te imam, lesnika dupljanske!«

Te besede so veljale Andrejcu, ki je slonel za skladovnico drv za sosedovo hišo. Andrej ni bil pripravljen na napad od zadaj in vzkliknivši: »Lovrenc, beži!« se spusti v beg. Mrčanov se je poslovil na kratko, poskočil čez ograjo in zbežal. Polena so letela za njima, da je cesta odmevala...

Ko ubežnika pritečeta iz vasi, pobere vsak svoje poleno. Hipoma se Gregorjev ustavi in stopi za bližnji grm. Čul je, da nekdo pokašljuje.

Donočni preganjalec zapodi še zadnje poleno za bežečim ljubimcem in se ustavi. V tem hipu skoči Gregorjev izza grma in udari prišleca po glavi s polenom. Vendar udarec ni bil tolik, da bi ga omamil. Pregarjalec se zažene v napadalca in ga podere na tla. V fitem trenutku ga udari nekdo s košom, da je omahnil.

»Ali poznaš Gradovega Andreja?« povpraša samozaveslno dupljanski rokovnjač v krvi ležečega žejanskega fanta.

»Andrejec, kaj sem ti naredil?« odvrne na tleh ležeči ranjenec. Koš za košom pada po njegovem telesu, dokler ga ne pahnejo s ceste v breg, da se je zakotaljal v dolino.

»Lovrenc, zdaj boš imel mir! A glej, da me tudi ti pustiš pri miru!« deje Vranjek in odide s Štefanom.

Tudi Mrčunov in Gregorjev se vračata proti domu s težko vestjo, da sta sokriva umora.

»Oživel menda Hrvat ne bol« izpregovori Gregorjev in se ozre, kakor bi se bal, da zagleda mrtveca za sabo.

»Molči kakor kamen!« odvrne Mrčunov. »Kar je, pa je. Pa naj pusti poštene ljudi pri miru. Kar je iskal, to je našel. Umora midva nimava na vesti. Jaz ga nisem nikoli udaril po glavi.«

»Jaz tudi ne, Lovrenc!« pristavi Gregorjev in se vnovič ozre proti bregu nad Krčevim mlinom. »Poglej, ali ni to Hrvatov? Ali je živ ali je duh njegov?«

»Beži, beži, tebi se zdi! Hrvat je že našel, kar je iskal, in naj počiva v miru.«

Za Boltarjevim plotom stopita v vas. Za uljnikom sta stala ponočna stražnika in posluškovala. Pri Boltarju je bila še luč. Pripravljali so za svatbo. Ponočnjaka vstopita.

»Ožbolt, prinesi ga bokal, da pijemo na tvoje zdravje!« izpregovori Mrčunov.

»In na tvoje zdravje tudi, Lovrenc!« odgovori Boltarjev hlapec.

»Kaj se ti mara, Ožbolt, ki imaš Jerico že v malhi. Jaz bom pa še čakal, da se postaram. Hrvat mi dela zgago, da si ne upam več v Žeje.«

»Le potrpi! Jaz sem čakal štirinajst let.« Ponočna straža vstopi.

»Boter, pojte pit!« veli Mrčunov Lužarju, svojemu krstnemu botru.

»Ali kri piješ, Lovrenc, ali je vino tako gorko?« odgovori Lužar in pomeri svoje oči v fanta.

»Bošer, boste dobili ščetine v hrbet, ker ste čevljar.«

»Verjel bi ti, ko bi ščelin že ne čutil. Le glej, da tebe ščetine ne zbodejo v srce.«

»In to bi bilo žalostno, bošer!«

V tem stopi v izbo Klanškov Miklavž s svojim bratom Jernejem.

»Smrdi po Vranjeku nocoj v Dupljah.«

»Kako to, Miklavž?« povpraša Ožbolt.

»Jernejec pravi, da je videl dva človeka, ki sta šla hitro po vašem klancu navzgor. Lužar in Orač, pazita, da ne zanemariša ponočne straže. Vrana bo hotel vsekakor, da napravi kako zgago pred Ožboltovo svatbo. Ne pozabite, kako je zapretil Tacman: Boltarjeva čreva bodo na češpljah visela.«

Vsi osupnejo. Stražnika izginela iz hiše, Mrčunov odide s tovarišem, Miklavž pa šepče Ožboltu na uho skrivnostne besede.

»Proso že zori, Miklavž! Kmalu ga bomo meli,« sklene prihodnji hišni gospodar odhajajočima gostoma.

XI.

Oropana je bila cerkev sv. Jošta, ubit je bil Hrvat iz Žejl. Ta glas je šel po vsi okolici. Srd nad rokovnjači je rasel.

Vernikov Ožbolt se je poročil na hitro z Boltarjevo Jerico. Klanškov Miklavž pa je razpenjal svojo mrežo po Udnem borštu. Iz Krčevega kolla je slišal tuleč glas in se

mu je približal s svojim bratom. Tacman je privezal svojega psa za jelko, ko je šel na rop. Pozabil je nanj in pes je tulil lakote in žeje. Miklavževa puška mu je sklenila čeljusti.

S pasjo kožo na rami je Klanškov Jernej šel v Tržič, da komisarju Pajku sporoči o nakanah in načrtih rokovnjačev.

V Dupljah so bili ljudje meseca avgusta 1837 veselih src in slovesnih obrazov. Mrčun in Boltar sta pripeljala iz Celovca čez Ljubelj nov veliki zvon za Duplje. Potegnili so ga v zvonik in ljudje so se popraševali vse vprek, komu bo najprvo zvonil, kdo bo prvi umrl?

Klanškov Jernejec je dobro opravil. Komisar Pajk je takoj poslal stražo v Duplje, pisarja Pogačnika in dva briča. Klanškov Miklavž je zasledil Vranjeka v Udnem boršlu. Zarotil se je, da ga dobi v pest, živega ali mrtvega. Rokomavhom se je zdelo, da so jim postala tla prevročča in so se umikali proti Kamniku. Le Vranjek je ostal v domačem kraju z malim spremstvom, da počasi ohladi vroča tla. Še je obesil svoji Miciki na vrat zlati mešček in se je poslovil od nje, odposlavši jo proti Vodicam. »Kmetije so nam odpovedali vsako zaslombo in moramo odriniti drugam,« je govoril svoji izvoljenki. »Tisti Klanškov nam stopa na pete in nas izdaja. Povrne se na Jezersko in naše maščevanje se nam ne bo posrečilo. Tržiški Pajk že dviga svoj prst in varni nismo več življenja. Zato le pojdi, Micika, pridem kmalu za tabo.«

Vranjek je taval po Udnem borštu, zavil v koce in oborožen s puško risanko. Dnevi so bili topli, noči hladne. Veter je pihal skozi drevje in tiči so se skrivali v grmovih. Mirno in veselo je bilo v vasi, mirno in veselo ni bilo v Udnem borštu. Vranjek je taval po njem, borovci so se mu smejali, jelke so mu kazale hrblove. Puška je bila še njegova mati božja, ali tudi ta ga zapušča. Krega se z njo, zakaj puška je osamela. Sam je, sama samcafa je njegova risanka, in kaj, če pride več drugih in se vse upre njegovi puški.

Veliki zvon v Spodnjih Dupljah je zapel, je pel tako milo, tako genljivo, kakor še zdaj čez sedemdeset let. Pel je ob praznikih, donel je ob zdravi Mariji, zvenel, da so ušesa glušela, da se je srce topilo. Mrliču pa še ni zazvonil.

Pajkova straža je hodila po Udnem borštu, Klanškov Miklavž jo je vodil in se kregal nad Vranjekom: »Domač človek — pa tako hudoben!«

Gradovemu Andrejcu se vest ni vzbudila, vzbudil pa se mu je sum, da gre moč pred pravico. In njegova pravica? Ali se je ni Boltarjeva Marjanica ustrašila? Ali ne pojema njegova pravica?

In zakaj pojema?

Vranjeku je bilo tesno pri srcu. Žalosten je bil. Življenje se mu je zdelo pustlo. In vendar je imel vsega dovolj. Samo miru je pogrešal.

Stal je na Srednjem Klanecu, zavil v koce. Hladna je bila noč, koci so bili gorki,

ali v njegovem srcu ni bilo gorkote. Nemir mu jo je vzela. Videl je svit sable, videl je blesk puške v vasi — pa je zbežal. Tekel je pred stražo, mimo Krčevega kosca je zavil čez Gabrovico proti potočku Želinu. Odlod je krenil v Zanožno.

V ozki dolinici sede na hrastov štor in se zavije v gorke koce. Spanec ga prijema, ali hude misli mu ne dajo spati. Ozira se v Kukovčev gozdni del, pogleda na desno borovce v Maturelnovem delu, motri jelke v Ahčevem delu, — a vse te jelke, vsi li borovci se mu reže, se mu smejejo, rekoč: Nisi več naš gospod! Tudi studenec mrlja pred njegovimi očmi izpod rušne Ahčevega brega, teče svojo pot dalje in se ne meni za Gradovega Andrejca, ki sedi na trohneljem štoru — — —

Dan se dela, noč se bliža. Gozdni tiči naznanjajo dan, sova skovika žalostno pesem...

Od druge strani se premika Pajkova straža. Stopa čez travnate Trate in klade, se zavije mimo Beraške doline in se spusti skozi temni Temnik. Miklavž in njegov brat stopicala oprezno čez part primskovske meznije, Pogačnik s svojo stražo se prestopa po stezi nad Želinom.

Tiho je, mirno je, samo listje šumi pod nogami...

Vranjek se predrami in zagradi za puško.

Stražnik Prokel je hitro in dobro pomeril.

Kroglja je prebila koc, presekala srajco in se zasadila Vranjeku v prsi.

»Micika, pomagaj!« vzklikne ranjenec in puška mu smukne iz roke.

Straža hiti proti dolinici Zanožni. »Ni še mrtev!« zakliče stražnik Rado in ga udari po glavi s puškinim kopitom.

»No, Vrana, ali boš kaj zapela?« povpraša pisar zaničljivo.

Ali ni bilo odgovora. Jernej je tekel na vso sapo v vas klical vaščane. Miklavž pa ustavi Kuharja, ki je šel z vozom po drva. Vzame mu legnarje z voza in jih ponese v Zanožno.

Ljudi je prihajalo vedno več. Vranjeka polože na legnarje in ga vlečejo v Duplje. Gradov Andrej je še dihal.

»Ali si bil zraven pri ropu na sv. Joštu?« ga vpraša Pogačnik.

»V uh me piši!« odvrne Vranjek s pojemajočim glasom. To so bile njegove zadnje besede.

»Prižgite mu luč, umira!« zakliče Gregorka in si briše oči.

Brič brzo ukreše gobo in pravi: »Za tega je taka luč dobra!«

Mrtvega so privlekli na legnarjih pred Grad — Vranjekovo rojstno hišo. Polože ga na klop, pobero vse njegove stvari, zlasti orožje in zneso na vežni prag, kjer razbi-jejo vse na drobne kosce.

Pokopal ga je 28. avgusta na tihem dupljanski beneficijah Tomaž Babič.

Veliki zvon mu ni zvonil.

DRUGI DEL
GOSPOD KAJETAN.

I.

Bila je tretja adventna nedelja. Gospod Matevž Furlan, brnski beneficijal, je pričakoval gostov. Odmolil je križev pot in ko so ljudje prepustili cerkev varstvu sv. Šimna in Jude, je cerkvenik polegnil močan in dolg zapah znotraj cerkvenih velikih vrat.

Ko pa beneficijal, suh in dolg mož pri 40 letih, le ne pričaka gostov, sede v svoj voziček, ki ga je sam napravil in poganjal z dvema vintama, ter se popelje na sprehod proti Nasovčam.

Nekaj snega je ležalo po zmrznjeni cesti in voznik se je dobro upiral, da so se kolesa obračala po sneženi cesti. Pa ni dolgo vozil. Nasproti mu pride mlad gospod, krepko postavljajoč svojo okovano palico na trda tla.

»Ave, sosed!« pozdravi gospod beneficijal vodiškega kaplana Ignacija Valenčiča. »Kar počasi stopaj dalje, jaz grem Kajetanu naproti.«

Ni še ropotal četrt ure po sneženi cesti, ko zagleda pred sabo komendskega kaplana Kajetana Huberja s puško na rami.

»Kar prisedi, prijatelj! Gospod Nace je že pred nama,« izpregovori spet beneficijal z Brnika.

»Saj se še dosti naglo premika ta pošast, gospod Matevž! Ko bi le ne ropotal tako!« pravi kaplan iz Komende, ki mu je

dobro dela ta vožnja. Bil je mlad mož blizu tridesetih let, visoke postave, resnega obraza, svetlih oči, visokega čela in temnih las. Nosil je hlače pantalone, kar je bilo takrat pri duhovnikih nekaj novega.

Ljudje so se držali na smeh, ko je gospod Matevž podil svojega konjička skozi vas, gostje pa so začudeno gledali skozi okno Odemsove gostilne njegovega sofovariša z lepo dvocevko na rami.

»Vi, gospod Nace, se bolj zanesete na svojo palico kakor na voziček gospoda Matevža,« pozdravi krčmar Odems prihajajočega kaplana.

»Ta ne zgreši nikoli, Lebar,« odvrne vodiški kaplan, »tudi rokovnjača zadene.«

Pri teh besedah zasadi gospod Nace svoje oči v oči krčmarjeve, da je ta trenil s trepalnicami in zakril trenotno svoje zenice.

»Pa se kaj oglasite nazaj grede, gospod Nace!« zine spel krčmar.

»Bi se, ko bi — bi se, ko bi —«

»Mačka zajca storila, kajneda«

»Pa zadušila,« odvrne kaplan, ko je že meril svojo pot dalje.

Krčmar se je potuhnjeno smejal za odhajajočim pešcem:

»Ha, zadušila, zadavila, pa vodiška mačka tega ne bo storila. Zato bodo že drugi skrbeli.«

Duhovniki so se v tem že našli v veži brniškega župnišča.

Postrežnica Mica je pogrnila mizo v obednici in jo obložila.

»Hudo je zdaj po naših krajih,« izpregovori domači gospod, »odkar so rokovanvi dobili tako moč. Kmetje se jih boje in jim dovolijo vse. Nihče se jim ne upa ustaviti. Gosposka pa drži roke križem in se ne požene za varnost občanov.«

»Naš gospod župnik Arko je zelo zavzet za to, da bi se kaj ukrenilo zoper rokovnjače. Ali preboječ je in sam si ne upa,« doda vodiški kaplan.

»Škoda, da sta odšla iz Cerkelj kaplana Zarnik in Dolenc. To sta bila neustrašena in spretna gospoda. Novih dveh še ne poznam. Tudi župnik je nov. V Cerkljah torej za enkrat ni nič,« pravi beneficijal.

»Kaj pa lahovški gospod Kuhar?« popraša komendski kaplan.

»Ta je že 65 let star in upokojen,« odvrne beneficijal.

»Da bi se ti zavzel, gospod Matevž!« izpodbuja vodiški kaplan.

»Jaz sem pa rokovnjačem na zobeh. Pri mojem krčmarju Lebarju so stalni gostje in on sam ni nič boljši. Zagotovim vama seveda svojo pomoč. Menim pa, da si ti, Kajetan, kakor nalašč za to, da bi dvignil prvi zastavo zoper te plašarje. Ti si bil vojak, celo dragonec, si mlad, čvrst, zmožen, navdušen za vse dobro, in farani so se te že oklenili, dasi si prišel šele pred nekaj meseci semkaj. Tvoj župnik je sicer odločen in zastaven mož, a ni priljubljen pri faranih, vaš beneficijal Avguštin je bolj za bolnike, oba pa sta pripravljena, da te podpirata čez drn in strn. Vaš zdravnik Zupan je srčna

kroparska kri in župan Vampek je mož brez strahu. Zato pa vzemi ti najprvo vajeli v roke. Možje pojdejo za tabo, kamor boš hotel,« navdušuje domači gospod.

Premalo sem še poznan po okolici,« se pomišlja komendski kaplan.

»Tem bolje za te, prijatelj! Saj ti pojedemo vsi na roko,« zavrne beneficijal.

»Jaz že,« pristavi vodiški. »Tako v nedeljo skličem ljudi in jim razložim, kako bi uničili to gadjo zalego,« se razvname vodiški.

»Treba bo napraviti spomenico na cesarja, da se mu z živo besedo popiše ta deželna nadloga,« pristavi Huber.

»Tisto bom napravil jaz,« odvrne hitro gospod Nace.

»Dobro, g. Nace! Ti si mojster v slogu,« prihrdi domači gospod.

»Ako ti danes teden na prižnici udariš po rokovnjačih, bom tudi jaz,« pridene kaplan Huber.

»Tu je moja roka,« odvrne Valenčič in mu pomoli desnico.

»In tu je moja,« se razvname komendski kaplan. »Nasljal bom tako živo žalostno slanje faranov in rokomavhe tako opisal, da se morajo kmetje predramiti. In če se, gremo nanje. Ti pa, gospod Matevž! skrbi za to, da nam sporočiš o pravem času, kdaj se plašarji zbero pri Odemsu.

»Ne boj se, Kajetan! Odemsov paslir je moj učenec in mi vse zaupa. Ta mi že pove, kdaj bo ugoden čas za napad.«

Čaše so zažvenkelale, gospodje duhovniki so postajali veseli in Kajetan Huber je zapel svojo pesem:

Otok bleški.
kinč nebeški...

Na večer odpelje g. beneficijal svoja dva gosta proti domu. Že od daleč se je čul ropot njegovega vozička, da so Lebarjevi gosti prihajali na prag in Mali Grogga se je zaničljivo smejal, gledajoč za kaplanom z dvocevko:

»Tisti-le mladič nam puško kaže. Mu jo bomo pa vzeli.«

II.

Mrzel veter je pihal od kopastega Krvavca, ko potrka tisto nedeljo večer kaplan Huber na vežna vrata župnišča. Na njegov glas odrine postrežnica zapah in župnik Franc Dolicej ga sprejme pričakovano. Z živahno kretnjo in srpim pogledom mu zastavi vprašanje:

»No, gospod Kajetan, kaj ste danes ukrenili na Brniku?«

»Odločno smo sklenili, gospod župnik, da napovemo vojsko rokovnjačem, pa ne samo napovemo, ampak tudi izpeljemo.«

»Vi ste mož za to, g. Kajetan! Jaz vam stojim na strani v vseh zadevah. Najprvo pa vam povem, kako sem jaz sinoči plašarje ukani. Saj ste najbrže že kaj čuli.«

»Beneficijalova Jerica mi je opoldne nekaj pravila, pa je le rekla, da niste hoteli ili previdevat neke ženske na Mlako.«

»To je bilo tako: Jaz sem bil že v postelji, ko nekdo vrže peska na šipo moje sobe. Brž skočim k oknu in je odprem. Pod oknom pa me neznan človek milo prosi, naj grem hitro devat v sv. olje njegovo mater na Mlako. Meni se je takoj sumljivo zdelo, da bi bila kakšna ženska nenadoma zbolela in zahtevam, naj mi pripelje dve verodostojni priči, da je res bolna. Ali neznanec ni izpolnil moje zahteve. Grodo je zaklel in izginil v noči. Danes dopoldne pa se res napotim na Mlako in se zglašim pri Urbanovčevih. Ali Urbanovka je bila povsem zdrava in ni vedela ničesar o bolezni. Nazaj grede pa poizvem, da je bil neznanec skoro gotovo Hostnikov Janez in da me je čakalo na Gmajnici pet rokovnjačev, čes da bi me ubili.

»Grozno! Celo sv. zakramentov se poslužijo v svoje hudobne, in kako hudobne namene! Zdaj pa res ni več časa za odlašanje. Sveto vojsko moramo napovedati tem hudodelcem. Čestitam vam, g. župnik, da ste jim srečno kašo izpihali ter se poslovim. Treba bo k večerji.«

»Sam sem z Vami, g. Kajetan, na življenje in smrt!« govori še župnik Dolicelj za odhajajočim kaplanom.

Ta pa se obrne proti kaplaniji, kjer odloži puško, ogrne drugo suktnjo in odkoraka v beneficijatovo hišo na večerjo.

Ob skromni večerji se pomenkujejo Glavarjev beneficijat Miha Avguštin, zdravnik dr. Zupan in kaplan Kajetan Huber. Po-

govor se je sukaj krog dogodkov tistega dne. —

Po večerji pa polegne beneficijat iz miznice tarok-karte in poprašuje ob igri svojo sestro:

»Jerica, ali so bile take-le vrste karte, ki ti jih je polagala tista mavсарica Burkaša?«

»O ne, bile so manjše in manj jih je bilo. Na osem kupčkov jih naložila, nazadnje pa so bili le še štirje kupčki. Na mojem kupčku je bila na vrhu kvarta, ki je predstavljala veselje, na tvojem žalost, na gospoda doktorju kvarti je bil bolnik, na kvarti gospoda kaplana pa —«

»No, kaj je bilo, Jerica?« brž povpraša g. Kajetan.

»Ne upam povedati.«

»Le povej, Jerica, ne boj se. Jaz sem bil vojak in gledam tudi smrti mrzlo v obraz,« reče kaplan in vstane. kličoč: »Contra!«

»Uganili ste, g. Kajetan!« pristavi strahoma postrežnica.

»Eh, to so prazne kvante, Jerica!« dodene beneficijat. »Kaj se spuščáš s tako babnico v pogovor, kakor je Burkaša.«

Tisti hip se začuje pláť zvana. Vsi skočijo po koncu, postrežnica zavpije: »Jezus, Marija! rokovnjači!« Gospodje pa zbeže skozi vrata in teko po klanecu proti cerkvi.

Tam pred kaplanijo je bila že zbrana gruča ljudi, ki so se jezili nad stražo. »Jurjevec, kako da so vam ušli?« se krega postaren možiček v kožuhu, Mencal s Klanca.

»Pa ga drži, če ga moreš,« odgovarja Jurjevec s Klanca, visok in čokat mož s pu-

ško na rami. »Mi smo prišli baš tam dol od graščine, ko Buč zapazi, da se nekaj ziblje tam za cerkvenim zidom. Brž stopimo za cerkev, ko se zunaj zidu začuje piščalka. Iz kaplanije pa smukneta dva rokoma in preden smo mi pritekli, že ni bilo nikogar več. Zbežali so.«

»Gadja zalega, mene so čakali,« se oglasi gospod Kajetan in stopi v kaplanijo. Prižge luč in se spomni Burkaše in njene kvarte.

»Smrt — contra!« zakliče tovarišema, ki sta ga spremljala in se zasmeye zaničljivo.

»Pazi, Kajetan, da te ne iztaknejo!« ga posvari beneficijal.

»Stražo bo treba pomnožiti. Škoda, da nisem bil doma. Dvema bi bil že prahu natrosil v hrbet. Sicer pa lahko noč, prijatelja! Načrt bo treba še dobro preudariti. Naročita Jurjevcu, naj bodo še na straži. Plašarji se utegnejo vrniti.«

Tovariša sta odšla, gospod Kajetan pa je čul še pozno v noč in premišljeval naklepe proti rokovnjačem, dokler ga ni zaspanec položil na posteljo.

Zunaj je bilo mirno, dokler ni petelin zapel, le polajna govorica ponočne straže je šumela ob pihanju vetra.

III.

Tam od Komende proti Bideršici stopajo temni obrazi v temni noči. Fundežkinega Grogo ali Malega Grogo s šepasto

nogo že poznamo. Počasi se maje in jezno škriplje z zobmi nad ponesrečenim napa-dom. A tudi njegov spremljevalec na levi šepa in kolne drevo, raz katero je padel.

»Prokleta hruška, da si me polomila. Tako prijetno sem sedel na debeli veji in kukal skozi okno beneficijatove hiše, koder so gospodje metali lepe karte, da bi bil kar zavpil: Pagať ultimo! Kar zazvoni plať zvona in poskočil sem kviškoma na tla ter si izvinil nogo ali ka-li? Burkaša, ali nimaš nič mazila za mojo nogo?«

»Tako je govoril šepajoči Hostnikov Janez z Mlake in se ozrl po ženski, ki je korakala z loncem na rami poleg velikega fanta Golobarja iz Kaplje vasi.

Nizko, zaraščeno grmovje se je razprostiralo pred njimi in Burkaša obstane, pa pravi:

»Zdaj smo že na varnem. Kar lezi pod ta-le grm, Janez!«

Hostnik stegne svoje dolge pete po snegu in sezuje čevelj, ženska mu pretiplje nogo ob členku, sede tudi sama na tla in se upre s svojo nogo ob njegovo zdravo nogo, pa pravi:

»Janez, zdaj-le pa zamiži!«

In Burkaša mu potegne bolno nogo obe-roč, da je kost zaškripala in ranjenec boleštno vzkliknil.

»Je že dobro, Janez! Noga je bila izvinjena!« reče ženska in potegne iz malhe pisikerček z mazilom ter namaže nogo.

Hostnik zavije boso nogo spel v cunje in obuje čevelj. Spremljevalci so stali ob

strani in se smejali spretni ženski. Ta pa pomaga Hostniku na noge in spet počasno korakajo dalje, maneč si roke.

Bolj v ospredju sta korakala še dva možka. Eden je bil Kovačev Tine s Trale, mladenič z dolgo brado, drugi pa Glažarjev Jur iz Zapog, mežnarjev sin. Jezila sta se nad spremljevalci, ki so zaostajali, in enomer obračala puške na ramah.

»Čisto sem mislil, da spravimo nocoj kaplančka s pota,« pravi Tine in zavije iz gošče na plan.

»Je zvit kakor kača,« doda Jur in ustavi. »Ali naj počakava ali naj greva dalje?«

»Kaj bova čakala? Saj veš, da se bo Fundežkin Grogga danes obojavljal, kar se bo mogel. Mislil je, da se bo pobahal s Huberjevo dvocevko pred Velikim Grogom, pa ne bo nič. Saj še jaz nerad stopim pred harambašo, ker prihajamo praznih rok.«

»Kaj se hoče? Ukor nam ne uide. Kar zavijva jo v jarek.«

Za Grmovjem se vleče dolg jarek, zvan Sidole. Začenja se pri Vodica in sega do Vogljan. Na eno stran jarka meji vodiška fara, na drugo komendska in za njo cerkljanska. Jarek je zarašččen in semintlja lomijo v njem mlinske kamene. Pravijo, da je reka Kokra tekla nekdanj po ti strugi in da se je pri Povodju stekala v Savo. Nedaleč od Sidol vede skozi gozd lepa, ravna in široka cesta z jarki ob straneh. To je stara cesta, najbrže rimska, ki je šla iz Drnovega preko Žej v Voglje in odtod v Kranj.

V tem sidolskem jarku so imeli rokovnjači svoje zavelišče. Ker se Veliki Groga ni čutil več varnega v Udnem borštu po smrti kapitana Vranjeka, se je s svojo mnogoštevilno družbo preselil v Sidole. Le Tacman je kot domačin gospodaril in peharil krog Tenetiš s svojo skupino.

Tisto noč je bilo kurjavišče v Sidolah. Od blizu in daleč so prihajali rokovnjači in križarji, malharice in planšarice.

Kovačev Tine in Glažarjev Jur sta že zapazila od daleč velik ogenj, poleg ognja pa z ljubjem napravljeno streho. Da bi potopila žalost in obenem naznanila prihod, začeta peti:

»Rufa nas dernica:
karnovo veštro sem spalalal
Karnova veštra je bonova,
oj bonoval¹

Kar se oglasi sivi starček z visokim čelom in kosmatim kastorcem: »Ti lobov kumerč, da ti je prefak upetov!²

Te besede Velikega Groge so zadonele po jarku in so veljale Malemu Grogi, ki se je z Golobarjem priplazil od druge strani in skesano stal pred svojim gospodarjem.

»Kar še ni, pa še bo,« oglasi se srčni golobar in strese pred harambašo celo kopo zadavljenih golobov. Bil je poseben mojster v kraji golobov in odtod njegovo ime. Sicer pa je bil Zalarjev Janez iz Kaplje vasi posebno drzen te³ in ropar.

¹ Kliče nas deklica: Mesno juho sem skuhalo; Juha je dobra, oj dobral

² Ti slab človek, da ti je duhovnik ubežal.

Harambaša pohvali Golobarja: — »Janez, ti nisi nikoli zadnji. Zato te povzdignem v kapitana, da smeš odslej malho križem nositi!«

Golobar strese s hrbta drugo culo in pred harambašico, ki je sedela na mlinskem kamnu, so se razprostrle najrazličnejše rute, prtene in koteninaste, žametaste in svilene. Grbasti Agali se je živo oko še zaiskrilo, njena Mica je posegla po rdeči svilenki in še več drugih žensk je pristopilo iz izbiralo rute in robce. Travnove tri so se gnelle krog Agate, Zorelovka se je režala v tla, Šornovka iz Mengša se je ozirala po rutah, Podvirškova Reza si je pomerjala eno, Fundeška je veselih lic gledala v pisane robce.

»Kje si jih vendar našel toliko in vsaka je drugačna, Janez?« popraša Agata Golobarja. —

»V nedeljo sem počakal ženske, ki so šle s Tunjic od cerkvenega opravila. Pa sem jim jih kar po vrsti jemal raz glave,« odgovori Golobar, smejoč se.

»Katera ruta ti je najbolj všeč, pa jo ti izberi za svojo Mico,« reče Agata. Nato pa se obrne do Malega Groge, ki je še vedno zamišljen stal poleg svojega tovariša: »Saj vem, Grogec, da že težko čakaš. Namenjena ti je bila moja Mica. Harambaši si se premalo prikupil, da bi te danes povezal z Mico. Glej, da popraviš, kar si zagrešil. Pa kmalu. Tistega dragonarja iz Komende moraš dobiti v roko, živega ali mrtvega. Tako, pa poišči Travnovega Janeza, ki tam-le v grmovju pase svoje duše, da te

pelje tja pod jelko in te poveže. Skočita čez jarek in polajšano vama bo. Vranjek je izdihnil svojo dušo gori v Udnem borštu pod bričevo puško, in zdaj ni več pomislekov, da bi ti ne vzel moje Mice.«

Hči pa je veselo kimala z glavo za Matim Grogom in mu z rokami od zadaj oči zatisnila:

»Grogec, kdo sem?«

»Mica, moja Mica!«

»Ti, pa moj Grogec.«

In sta šla poiskat Travnovega Janeza, da izreče nad njima poročno dejanje.

»Micin si, moj naslednik pa še ne, dokler ne spraviš komendskega kaplana pod varno streho,« zakliče Veliki Gropa za svojim zelom.

»Nihtó se ne kejnej, harambaša!«¹ odgovori Mali Gropa in izgine z Mico v grmovju, koder je Travnov Janez kot namestnik rokovnjaškega papeža poučeval nekaj svojih duš o sedmem zakramentu.

Zima je bila. Tudi Veliki Gropa je rad prisedel k velikemu ognju poleg Agate, ki se je lesketala v cekinih okrog vratu in žarela v srebrnih gumbih in zaponah. Harambaša je vihal svoje dolge brke in trgal z roko kos slanine. Agata mu je nalivala kupico in gladila dolge, sive lase.

»Postaral sem se, Agata, in moči mi pešajo. Že sem mislil, da se umaknem in v miru preživim ostali čas življenja. Ali Vranjek mi je zmešal štreno. Počakati moram,

¹ Nič se ne boj, papež!

da moj zet prebije izkušnjo in mu poverim vrhovno poveljstvo. Če bo le kos, da krofi te divje ljudi. Sicer pa se midva umakneva v solčavske planine, kjer smo najbolj na varnem in v miru,« govori Veliki Grogga svoji družici.

»Ne boj se za Malega Grogga. Pogumen je in izkušnje si je dovolj pridobil. Boš videl, kako bo ukrotil Komenčane in Vodičane,« ga tolaži Agata.

Ogenj je ponehaval, finfranje je bilo ti-sto noč kratko. Mesec je svetil nad spečimi rokovnjači, zavili pod ljubnato streho v gorke kožuhe in mehke pernice.

IV.

Kaplan Kajetan Huber je stal zadnjo adventno nedeljo pri odprtem oknu in gledal na Kamniške planine. Kriška planina se je kopala pred njegovimi očmi v jutranji zarji, kopasti Krvavec se je lesketal v sneženih žarkih in Planica na severovzhodu je plamtela v žarečem ognju.

Zasanjala je kaplanova duša, zaťopil se je v lepo to kamniškega predgorja in začutil gorje svojega srca. Porodile so se mu nove misli, se skladale v kitice in spočela se je njegova pesem:

Nebes sosedne, o Planine ve,
strme ste iz doline skalne stene,
poln upa se moj duh 'kol vas oklene,
da ozdravite rane, ktere 'ma srce!

Kajetan je bil pesnik. Nežne so bile poteze na njegovih licih, mehka mu je bila

duša in dva žeravca sta mu senčila obraz v žarkih zimskega solnca.

Hipoma se mu nategnejo žile na njegovih licih, obraz se mu potemni, oči se mu zasvetijo, neprijetne misli, težke slutnje zapletejo njegovo dušo in brzo začne korakati po sobi gor in dol. Tresle so se podnice pod njegovimi stopinjami, opletali so pantaloni krog njegovih meč in njegova pokončna hoja je razodevala odločnost in junaštvo. Bil je poprej vojak — dragonec.

Zdaj pa je premišljeval. Že je bilo po obedu in gospod Kajetan se je pripravljal, kaj bi povedal vernikom popoldne za krščanski nauk. Rokomavhi so bili vedno bolj drzni in nadlegovali ljudi. Vsak dan je bilo čuti, da so okradli zdaj tega, zdaj onemu požgali, zdaj tega napadli, zdaj onega oškodovali. Pretekli teden pa so vlomili ponoči celo v farno cerkev, ukradli kelihe in drugo zlatnino, ukradli celo srebrno soho svetega Petra. Čutil je kaplan nadlogo ljudi, čutil jo je njegov župnik Dolicelj, pa ni bilo nobenega uspešnega sredstva zoper roparske divjake. Premišljal je, naposled pa se je odločil, da nagovori z navdušeno besedo dobre vernike, naj se osrčijo, naj primejo za orožje in naredo konec ti gadji zalegi!

Pomirila se je njegova duša, mirno pa odločno stopa na klic zvona proti zakristiji, odlod pa na prižnico.

»Doslej sem vam razlagal, predragi verniki, izpod zvona šv. Petra, katere dolžnosti je Kristus posebno priporočal v evangeliju.

Danes pa nam je premisliti največjo dolžnost: Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe.

Kdo ljubi, moji poslušalci? Ali ne tisti, ki izpolnuje božje zapovedi? Ali ne tisti, ki ne krade, ki ne priča po krivem, ki ne poželi bližnjega žene in blaga? Ali ne tisti, ki pokaže ljubezen v dejanju, da pomaga svojemu bližnjemu, kadar je v sili, potrebi, v nadlogah. In ali ni ta in taka ljubezen prva zapoved poleg božje ljubezni? Ali ne vidite, kako rokovnjači ogrožajo vaše sosede, vaše žene in otroke, ogrožajo telesno in dušno? Ne pustite torej, da nam rokovnjači kradejo blago, zapeljujejo žene, ne pustite, da vam delajo škodo na imetju, na poštenju, na dobrem imenu. Dvignite se in udarite po ti gadji zalegi! Vi veste, kaka zla vas tlačijo, veste, da se godi pohujšanje in vnebovpijoče pregrehe. Vem, da je dovolj poštenjakov med vami, vem pa tudi, da je med vami tudi nekaj gnilobe in ta gniloba hoče tudi vas okužiti. Tako ne sme iti dalje. Zdramite se, podajmo si roke, naša dolžnost je — pri Bogu vas zarotim — moramo ukončati to sodrgo. Zmenimo se za določen dan, da naše sovrage napademo. Naj nam prete tudi s smrtjo — ne udajmo se! Amen.

Učinek nagovora gospoda Kajetana je bil velik. Kakor valovje so se zamajale glave po klopeh, so se stikala telesa in šepet se je čul po cerkvi. In g. Kajetan je govoril mogočno, je poudarjal besede in glas se mu je tresel, ko je trosil božjo besedo na srca poslušalcev. Solze so se prikazale ženskam

na oči, ko je začel, ihtele so žene, ko je rotil, na glas so zajokala dekleta, ko je skončal.

Možakarji so ostajali pred cerkvijo in se pomenkovali. Stiskali so pesti, grizli se v usnice, ježili trepalnice:

»Kakor bi bil smreke ruval, tako je govoril,« pravi Jurjevec.

»Kakor bi hudičevega olja ulival na rano, tako je skelelo,« pristavi Mencal.

»Kakor bi nas s šivanko zbadal, tako je bolelo,« pravi Urbanovec. »In prav je. Mi smo preboječi.«

»To je res. Kaj se bomo bali teh potegavsov. Na svoji zemlji smo mi gospodariji. Kdo nam kaj more?« reče Jurjevec. »Pojdimo do Vampka. On je naš župan in moder mož. Pomenimo se pošteno — potem pa udarimo. Drug nas ne bo varoval, če se sami ne bomo.«

Večina možakov gre za Jurjevcem k Vampku.

V.

Mrak je objel zemljo in strupen mraz je pritisnil na noč, ko prisopiha tam čez polje proti Komendi deček, zavil v tesen kožušček. Bil je Odemsov pastir Jožek s Spod. Brnika. Naravnost zavije v vežo kaplanije in potrka na duri kaplanove.

»Jožek, ti si in zdaj prihajaš? Ali te ni strah?« povprašuje g. Kajetan prišlega fanta pri 16. letih, malega po višini, a zastavnega živoča.

»Kaj bi me bilo strah? Saj se še volka nisem ustrašil, ko je jeseni zabredel v mojo

čredo. Naš pes sultan se je zakadil vanj, jaz sem mu pa z gorjačo tako nakačil kožo, da se mu goľovo še danes kolče po listem šarastem mulcu, ki vedno uhaja od črede.«

Ko fant ravnodušno pripoveduje svojo zgodbo z volkom in pregleduje tja na okno, kjer so se belili lešniki in orehi med šipami, se gospoda Kajetana polasti težka slutnja:

»Gospod beneficijal so te poslali, kaj-neda, Jožek!«

»So me. Prišel bi bil že prej, pa sem moral najprvo v Vodice k gospodu Nacetu. Poglejte, kakšno štruco sem dobil tamkaj. Pa maslena je,« pripoveduje Jožek hladno.

»Ali so g. Nace kaj naročili?«

»So djali, da vas pozdravljajo in tole pismo so dali za vas. To-le pismo, ki ima rdečo rožo na sredi, je pa našega gospoda.«

Slasno odpre kaplan pismi, prebere prvo in drugo, barve ga spreletavajo in roka se mu trese, ko poseže po lešnike na okno in jih nasuje Jožku v malho.

»Le sedi k peči, Jožek, da se pogreješ in jej! Napisal ti bom dve pismi in jih boš nesel, eno v Vodice gospodu Nacetu, drugo gospodu Matevžu na Brniku.«

Glas se je tresel Kajetanu in roka je pisala okorne črke na papir. Ko pa skonča in zavije pismi, jih izroči dečku, ki se vesel poslovil od kaplanije.

Gospod kaplan ga blagoslovi in mu stisne v pest drobno svetinjico:

»Jožek, to-le je tvoj patron, to-le je pa Mamka božja!«

Pastir pobožno poljubi svetinjo z debeljimi ustnicami in izgine v temni noči.

Kaplanu se je srce pomirilo; sname puško na steni in poftlači strelivo v žep. »Nedolžen je ta deček in Bog je z njim! Ali trese se mi duša, ako pomislim, da utegne pasti rokomavhom v roke! Sicer pa — kocka je zagnana in zdaj ni več časa preudarjati, ampak udariti! Na gospoda Nacetu se zanesem. Upam, da dobi moje pismo v roke. Jutri zjutraj na vse zgodaj odriremo — ali zmaga ali smrt!«

Ko je g. Kajetan govoril sam sebi zadnje besede, je že zapiral vrata in odšel čez pokopališče proti Vampkovi gostilni. —

Pivci so še modrovali v hiši in se menili o kaplanovi pridigi in o predrznostih rokovnjačev.

Vsi utihnejo, ko vstopi kaplan Kajetan. Z bistrim očesom pogleda po pivcih, pa izpregovori:

»Možje! Ne bom vam razkladal, kako je z rokomavhi. Ne bom vas izpraševal, ali ste zadovoljni z mojim načrtom. Rečem vam le toliko, da je napočil čas, da se vzdignemo in napademo naše sovražnike. Tu imam dve pismi: eno je z Brnikov in pove, da so vsi rokovnjači zbrani pri Odemsu, drugo je iz Vodie in pravi, da so Vodičani pripravljene iti z nami.«

»Mi gremo, kamor hočete in kadar hočete, gospod kaplan!« pravi župan in gleda v pismi na mizi.

»Jaz sem pisal vodiškemu gospodu Nacetu, da naj se zbero Vodičani jutri zjutraj

ob 3. uri in počakajo v Nasovčah. Mi jih tam sprejmemo in skupno udarimo na rokovnjače. Ali jih polovimo ali postrelimo!« reče kaplan z višjim glasom.

»Prav ste storili, gospod Kajetan! Mi gremo!«

»Zdaj pa nič več odlašanja. Možje, plačajte in pojdite domov in tudi drugim zanesljivim možem in fantom povejte po vaseh, da morajo biti ob dveh že vsi zbrani na Remčevih podeh. Prinese naj vsak s seboj orožje, kakršno zmore: puške, samokrese, vile in motike, kose in ake,« skonča kaplan. Župan Vampek pa nadaljuje:

»Ti Mencal, boš razglasil naše povelje v Klancu, ti, Urbanovec, na Mlaki, in ti Pušavec, v Kaplji vasi.«

»Velja, že veljal« kličejo odhajajoči možaki.

»Jaz grem z vami, oče župan! Upam, da pride tudi g. Nace vodiški. Zdaj grem k večerji; Vi, Vampek, poskrbite za komando, ti pa, Jurjevec, moj varih, poskrbi, da tudi nocoj ne bo kaplanija brez straže. Rokovnjači so zaprisegli, da me hočejo dobiti, živega ali mrtvega!« Tako sklene gospod Kajetan in odkoraka proti domu.

Temna je bila noč in mesec še ni posvetil. Huber je zaklenil svojo sobo in napol opravljen legel na posteljo, da bi zadremal.

Jurjevec je sedel v prednji sobi in dremal v kotu, držeč puško v roki.

Kar začne nekaj šumeti pod kaplanijo. Jurjevec odpre oči in nateza ušesa. Vstane

in oprezno stopa proti oknu. Pod oknom pa so se plazile sence ljudi. Nekdo je pristavil lestvico in lezel po nji. Že odpre okno, da bi skočil v prednjo sobo. Napadalec ni zapazil v temi stražnika, pač pa je ta zagledal rokomavha ob svitu bele šipe. Hitro napne Jurjevec pelelina in sproži. Zadel je plašarja v peto. Ta se prestraši in hitro šine zopet nazaj na tla.

A ni bil sam na tleh. Cela tolpa plašarjev je obkolila kaplanijo in je sklenila vsekako dobiti kaplana v roke. Gospoda Kajetana je vzbudil strel in je hitro pograbil za puško ter ustrelil skozi okno. Ravno tako ustrelil Jurjevec že drugič in kliče ljudi na pomoč. Že je jelo biti plaf zvona. Ali plašarji še niso zbežali.

»Le čakaj, dragonar, ti bomo že uro navili!« se je slišal glas iz teme. Bil je glas Malega Groge.

»Ta piškur od Jurjevca mi je peto prestrelil,« se oglasi Golobar.

V tem se začno sosodje zbirati. Vedno več jih je bilo. Pritiskali so od zadaj, da je plašarjem upadla srčnost in so zbežali v temno noč.

Vaščani so stiskali pesti in hoteli hitei za rokomavhi, da jih ni strašila temna noč in obdržala modra beseda kaplanova na licu mesta.

Mesec je posvetil na nebu in vaščani so iznova zaprisegli zvestobo gospodu Kajetanu ter utrdili sklep, da odidejo za rana proti Brnikom.

VI.

Pri Hostniku na Mlaki je že trkal pozno v noč na vrata popotni rokodelec, ves premražen in izstradan. Komaj je še prilezel v vas. Ali ljudje mu niso verjeli, dasi se je hotel izkazati s popotnico in pravil, da se piše France Milač, doma iz Krasa. Ko trka na Hostnikova hišna vrata, se priplazi Hostnikov sin na tihem izza vogla, pograbi rokodelca od zadaj za vrat in ga vrže na tla.

»Mati, vrv dajtel!« zakliče sin in hipoma zvežeta mati in sin nedolžnega človeka na rokah in nogah. Nič ni pomagala njegova opravičba, ne njegova prošnja.

Vaščani so se vračali iz Komende. »Rokovnjača smo ujeli,« zakliče Hostnica od daleč. Razdraženi vaščani padejo nadenj in ga začno pretepali. »Drugi so nam odpihali, pa tega dajmo!« so klicali in batine so padale po nedolžni žrtvi.

»Začetek dneva je dober,« so nadaljevali. »Tako naredimo z vsakim rokomavhom, ki nam pride v pest. Jih bo ja konec!« so vpili v temno noč.

Ubogi rokodelec pa je izgubil zavest in ni se več prebudil na tem svetu.

Zvonovi mu niso peli, sorodniki ne jokali za njim.

A tudi rokovnjači so ujeli tisti čas svoj plen.

Plašarica Burkaša je srečala Odemsevega pastirja, ko je šel iz Vodice. Izpraševala ga je in Jožek je nevede in nehoče povedal, da je na potu izdajalca rokovnjačev. Burkaša ga je pustila iti svojo pot, toda pri

vrnilvi v Vodice sta ga čakala rokomavha, Mocarjev Aleš iz Most in Kovar iz Šmarce, da mu obrnela žepe in jezik.

Mali Gropa je ravnokar prihajal s svojo četo do Bideršice, ko zabrlizga piščal. Takoj se ustavi in kmalu stoji pred njim Odemsev pastir.

Malo Gropa izprašuje Jožka, a ne izve ničesar. Obeta mu vsakojake reči, a pastir molči in ne pove ničesar. Mali Gropa škriplje z zobmi in udari pastirja za uho, da se ta kar zgrudi na tla. Preiščejo mu žepe in najdejo pismi komenskega kaplana. A nihče jih ne zna brati.

Jožka spet postavijo na noge in ga silijo, naj jim prebere pismi.

»Ne smem,« odvrne Jožek objokanih oči, »ne morem, brenči mi vse po glavi,« izdihne in na obrazu se mu je brala silna bolešt.

»Ti si naš izdajalec in zato boš to plačal s smrtjo,« se zadere Mali Gropa.

»Za božjo voljo vas prosim, prizanesite mi,« vzklikne pastir in dvigne sklenjene roke.

»Kovar, odpelji fanta in ga obesi za pete na tako drevo, pod katerim je mravljišče,« ukazuje kapitan.

Kovar zamaši pastirju usta s cunjjo in odide z njim iskat mravljišča, dokler ga tudi ne najde.

Dečka obesi za pete na gabrovo vejo, da je pastirju segala glava ravno do mravljišča. Tako ga pusti in odide za drugimi.

Mali Gropa pa je še ukazoval: »Ta-le naš izdajalček, ta-le Jožek je Podbregarjev

sin s Torovega. Maščevali se moramo tudi nad njegovim očelom. Ti, Padarjev Jur iz Zapog, ti pojdi domov in naprezi oba konja ter pridi z vozom na Torovo. Drugi pojedite z mano.«

Kmalu so obkolili Podbregarjevo hišo. Kapitan in še eden njegovih tovarišev sta vstopila našemljena v izbo. Podbregar skoči iz postelje, pograbi za puško, a bilo je prepozno. Rokomavha ga primeta in zahtevata denarjev. Ker pa se hišni gospodar brani kaj povedati, ga obesita za roke na leseni drog v dimnici, in sicer tako, da je držal noge nad ognjem. Drugi plašarji, ki so medtem vstopili v sobo, ga polivajo z razbeljeno zabelo, zahtevajoč, naj pove, kje ima denarje.

Žena je ležala zvezana na postelji z zamašenimi ustmi. Le mali fantek se je pravočasno skrčil v hiši pod peč in nihče ga ni opazil.

V tem je prišel Jur iz Zapog z dvema vozovoma in rokomavhi so ropali in nalagali na voz vsakojako blago.

Na pol mrtvega Podbregarja so rokomavhi pustili in odšli z blagom v temni gozd.

Kakor hitro pa so odšli, prileze sinček izpod peči, odveže mater in ji odmaši usta. Mati hiti v vežo za možem, sinček pa steče v Zapoge praviť vaščanom, kaj se je pripetilo na Torovem.

Zapožani se jaderno oborože in hite poizvedovat za rokovnjači, toda brez vsakega uspeha. Le Padarjeva konja sta sama

privozila domov. Zapoški mežnar pa je še tisti dan šel v imenu soseske naznanit strašni dogodek na Torovem v Mekinjsko graščino.

Okrajni komisar Franc Delela je čudom poslušal Zapožana, sveta jeza se mu je nabirala v srcu in takoj je poklical svojega praktikanča Valentina Levičnika, da mu narekuje prošnjo na okrožni urad za vojaško asistenco. Še tisti dan je šel z njo v Kamnik sodni sluga Geiger, da tudi ustno pospeši nujnost rešitve.

Kakor bi se bližala nevihta, tako je bilo ozračje od Kamnika do Komende in še mnogo dalje. Kmetje so se na lihem pomenkovali in izbirali orožje, ženske so preplašene prenašale vesti od hiše do hiše, a tudi gospoda je slutila, da ne bo dobro, ako se še nadalje mimo rokovnjačev prehaja na dnevni red.

Nedolžna kri je klicala na maščevanje.

»Grozno je slišati, kar počne ta sodrgal! Niti nedolžni mladini ne prizanašajo! To kriči v nebo za maščevanje!« govori komisar svojemu konceptnemu praktikanču.

»Vsak človeški čut je zamrl v teh ljudeh. Kaj neki je vzrok temu?« povprašuje mladi praktikant.

»Saj sva sama, prijatelj! Naš državni sistem ubija vsako svobodo. Predolgo že drži železna Meternikova roka državne vajeti v svojih rokah. Naš kmet je servilen, nemško fevdalstvo ga tlačí, omike ni nobene, ker vsako prosto gibanje moramo zatreti v kali. Ali tudi naša država ne prespi evropskega prevrata in verjemi mi, da ni daleč tisti čas,

ko avstrijski narodi zahromé in takrat bo joj! Nemci so seveda pripravljene na državni preobrat, ker imajo že toliko let moč za sabo, ali mi Slovenci smo uboga para in nimamo nobene zgodovinske preteklosti, nobene zavedne sedanosti, zato pa tudi nonebe upapolne prihodnosti. Nimamo samostojne deželne uprave, nimamo slovstva, nimamo šol, nimamo nič.

»Tudi mi se gibljemo,« ugovarja pohlevno praktikant. »Kakšen hrup je zagnala abecedna vojska, ki nas je vzbudila iz spanja. Imenitni možje so, ki nas dramijo, učeni Kopitar, skromni Melelko, pesnik Prešeren. Ni nas treba bit sram teh mož.«

»To je res. Ali sramota za našo deželo so rokovnjači, ljudje brez vsake omike in surovi do skrajnosti.«

»Nimamo šol, nimamo knjig, gospod komisar! Vse nam duši Meternikova vlada.«

»Naš kmet sam spregleduje, da ne more dajati več potuhe rokomavhom, in to je dobro znamenje. Za to mu pojdemo na roke. Brez žrtve seveda ne pojde. In žrtve so že dovršeno dejanje. Za to na delo!«

VII.

Še je svetil mesec na nebu, ko se začno po Komendi prikazovali moške glave izza oglov hiš in podov. Tu se pokaže možakar v belem kožuhu, ogledavajoč svojo puško, tam se sklanja čez plot fant, držeč na hrbtu gnojne vile, tu pogleda gospodar skozi okno, basaje samokres s smodnikom, tam spet

gleda iz hleva hlapec in se opira na sekiro. Drugod speč ovija deček vrv čez pas, ali deva verigo na ramo. Iz bližnjih vasi korakajo po stranskih stezah možje in fantje, oboroženi s puškami in kolmi, lopatami in motikami. Kose se blišče nad ramami in dolgi noži se lesketajo ob boku. Vsem pa se bere na obrazih svečan mir, pritajena maščevalnost in odločen nastop.

Že se zbirajo na koncu vasi. Precej jih je že. Pa še vedno prihajajo.

Komendski župan je tudi opasal svoj meč in risano puško oprtal ob rami. Bil je še samski in ni ga skrbela družina. Tam pred kaplanijo se ustavi. Gospod Kajetan je že stal na pragu z dvocevko na rami. in srce se mu je veselja smejalo. Poleg nje ga se je sukaj vojaški Jurjevec s Klanca in izpregovoril:

»Vampek, danes bo pa vojska!«

»Bo, bo, pa kakšna?« odgovarja župan.

»Ali zmaga ali smrt!« pristavi kaplan.

Oči se zaiskre postavnemu možu, luna pa le onemoglo kaže svojo zadnjo svetlobo. Veter je zapihal čez pokopališče in prvi petelin se je oglasil v župniškem kurniku.

»Bog z vami in sreča junaška!« se začuje z okna župnišča glas župnikov.

»Bog daj!« se odzovejo glasovi možakov, ki so skupno odkorakali po klancu navzdol.

»Bog z vami!« se čujeta dva glasova: eden iz beneficijalove hiše, eden iz bolnice.

»Bog daj!« odgovarjajo možaki in pospešijo svoje korake.

»Zdaj smo pa vsi skupaj,« reče Mencal s Klanca, ko se približajo župan, kaplan in Jurjevec.

»Mraz je, kar stopimo!« reče g. Kajetan in vsa četa se dvigne po cesti.

Tiho stopajo, le sneg cvrči pod nogami in severni veter brije čez plan.

Kar začuje prednja straža stokanje, kakor bi kdo ječal skozi nos. Jurjevčev fant, ki je vodil prvi oddelek, postoji, namigne in stopi hitro proti gozdičku. Ni dolgo hodil. Na gabru je visel Odemsov pastir, glavo je imel razjedeno od mravelj, glasu pa ni bilo več iz njega. Hitro odreže mladi Jurjevec vrv, potegne pastirju cunjo iz ust, ga polrese, ali bilo je prepozno.

Zjokal se je nad nedolžno žrtvijo, pokril z vejami mrtvo truplo, prekrižal razjedeno glavo in brzo odrinil nazaj k svoji četi.

Groza je obšla oborožene kmete, ko jim je mladi Jurjevec pripovedoval svoj dogodek in gospodu Kajetanu se je ulrnila debela solza. Obenem pa ga je prijemala huda sluhnja, da gospod Nace vodiški ni prejel njegovega pisma.

»Bog mu daj večni mir! Dober fant je bil,« reče kaplan. »Ali zdaj ni čas, da bi plakali za prvo žrtvijo. Hitimo dalje.«

Molče koraka četa dalje in le prekmalu se prepričajo, da je bila sluhnja kaplanova opravičena. V Nasovčah Vodičani niso čakali.

»Kar je, je,« pravi župan. »Srčnost velja!« In odkorakali so dalje po cesti.

Že se je pokazala prva hiša na Brnikih. »Zdaj pa bodite oprezni! Rokovnjači so go-

tovo pri Odemsu in glejte, da nam kateri ne uide. Obkolili bomo hišo in kdor bi hotel zbežati, ga ustrelite ali pobijte na tla.« Tako ukazuje odločno župan in čela koraka dalje, vedno bolj se razprostirajoča. Že se pokaže Odemsova gostilna.

Odemsovi gostje so bili nepripravljeni. Nekaj jih je spalo v hlevu, nekaj na podu, nekaj v svistih. Tudi v hiši so ležali po klopeh in za pečjo, samo dva sta sedela za mizo in dremala pri brleči leščerbi. Krčmar je spal v kamrici.

Ko so kmetje že popolnoma obkolili hišo, se Kovar in Golobar, ki sta čula, predramila in pogledata skozi okno. »Izdani smo, Golobar! Pokliči Grogga za pečjo, jaz pokličem Odemsa,« reče Kovar svojemu tovarišu.

Mali Grogga je molil svoje pete izza peči. Brž se zravna in ko stopi na tla, je že hišni gospodar pomolil svojo glavo iz kamre.

»Odems, pojdi k oknu in govori. Ti si gospodar. Golobar, pojdi poklicat tovariše v hlev in na pod, Kovar, ti pa poglej, kdo je in koliko jih je?«

Odems pomoli svojo zaspano glavo skozi okno in izpregovori:

»Kdo pa moli moj ponočni mir?«

»Mi smo pošteni ljudje in hočemo, da nam odpreš hišo?« odgovori župan.

»Popotnikom se odpira hiša ponoči, domačim pa ne. Vi ste iz kamniškega okraja, saj vas poznam. Jaz pa spadam pod kranjski okraj in mi nimate tukaj ničesar opravili,« odvrne odločno hišni gospodar.

»Nas to nič ne briga, pod katero graščino spadaš. Mi smo izpod Mekinjske graščine, to je res, ali to moraš povedati najprvo svojim gostom, ki hodijo ropat in morit v naš okraj,« pristavi Jurjevec.

»Odems, jaz ti rečem samo toliko, da se udaj, drugače bo slaba za-te!«

V tem završi in zaropoče nekaj za hišo. Dva rokovnjača sta hotela prodreti kordon in uiti. Poderejo ju na tla in zvežejo, Vampek da znamenje za napad. Jurjevčev fant udari z železnim kolom v hišna vrata, da so se sama odprla. Boj se začne.

Rokovnjači streljajo skozi okna, ali napadalci so že vsi pri vratih, v veži in hiši. Tudi na dvorišču se je vnel boj. Ali velika množina oboroženih kmetov je bila zmagovalka. Povezali so vse rokovnjače, le nekaj jih je ušlo. Poveljnika Malega Grogga je pobil mladi Jurjevec s kolom na tla, v tem pa je tudi župan Vampek dobil na roki malo rano, ki mu jo je prizadel Grogga z nožem.

Gospod Kajetan je takoj krenil z Jurjevcem, kakor hitro je spoznal, da bo Vampek kos položaju. Ko so kmetje vezali rokovnjače, je že stopal urnih nog z Jurjevcem proti Komendi.

A tudi župan Vampek z mladim Jurjevcem je kmalu prikorakal za njima. Dal je napreči in se je odpeljal v Mekinje po komisijo.

V tem pa se je nabralo vse polno gledavcev okrog Odemsove gostilne. Na vpijle in strele so se Brničani vzbudili in prihiteli trumoma, češ, kaj se godi pri sosedu. Ka-

kor hitro so spoznali položaj, so se pridružili Komenčanom in na rokovnjače so padale palice, so letele zle besede in z veseljem so pripeljali dva voza, da nalože nanje povezane plašarje. Tudi gospod Matevž je gledal raz okno na ljudi in se veselil, da se je napad tako posrečil. Skrb je imel za gospoda Kajetana, še bolj pa za Odemsovega pastirja. Slutil ni, da je fant dal svoje življenje za današnji zmagovalni dan.

Ljudje so se zbirali v vedno večjih grupah in dajali duška svojemu veselju. Ta je poznal Kovarja, ki mu je življenje grenil, in zdaj ga vidi zvezanega pred sabo. Kako bi se premagal, da ne bi udaril enkrat s palico po njem. Ona ženska je spoznala Mokarjevega, ki ji je ukrad srebrni pas, in ga je s svelo jezo praskala po obrazu, kričeč:

»Rabelj, ali boš zdaj še pasove kradel?«

Padarjev Jur je moral čutili bridke očitke in udarce. Malega Gropa so bili od kraja, saj so ga skoro vsi poznali, da ga mu ni para v tatvini in ropu. Toplji so jih tako, da so bili vsi črni in še preden so jih pripeljali do Komende, ni bilo zdrave kože na njih toliko, da bi desetico položil nanjo. Le vozniki so jih toliko branili, da jih razkačeni ljudje niso pobili do mrtvega.

Krčmar Odems tudi ni odšel zdravih reber. Mencal s Klanca mu je s sekačem odsekal palec na roki v večni spomin, kdaj je branil rokovnjače proti poštenim ljudem. Dalo mu je mnogo posla, da se je ubranil in da ga niso povezali in odpeljali z rokoma. Slišal je dovolj bridkih in resničnih

besedi in vse je tako pokazalo, da njegova krčma odslej ne bo več odprta niti nepoštenim, niti poštenim ljudem. Delil je usodo rokovnjačev.

Okrog poldneva privozijo vozniki v Komendo. Veliko veselje je zavladelo po vasi, ko zagledajo žene zdrave može in sinove, sveta jeza pa je obšla mladino in starino, ko zagledajo na vozeh obraze, ki so jim bili tolikanj neljubi in ki so jim napravili že toliko zla. Roka je suvala, palica je tepla, jezik je preklinjal; ujetniki pa so zdihovali, se zvijali bolečin in prisegali maščevanje.

Župnik Dolicelj je svaril množico: »Nikar ne tepite tako. Ne bo dobro za vas.«

Ali kdo se je menil za njegovo besedo. Primoža Nemingerja, starega rokovnjača, so dejali na stol in tepli tako dolgo, da je umrl. Tam v ozadju je stal 90 letni stari Anžonovec s Klanca, zavil v rjav kožuh, in le dvigal kol nad ujetnikom, ker ni mogel udariti s svojo močjo.

V tem se je pripeljala komisija iz Mečinj. Okrajni komisar Fr. Defela stopi pred množico in reče: »Nikar ne delajte sami sodbe!« Ali takoj pristopi stari Jurjevec in pravi komisarju:

»Nikar ne branite, gospod komisar! Ne bo dobro.«

Komisar ga pogleda od vrha do tal, se ozre na svojega praktikanta, ki baš govori z županom Vampekom.

»Gospod komisar, pošljite po nadžupana!« svetuje praktikant.

Takoj hiti sodni sluga Geiger v Kapljo vas do nadžupana Robleka.

Ta je bil junaški in izobražen mož. Študiral je že sedmo šolo. Ker je nekoč naslikal na tablo svojega profesorja, so ga izključili iz šole.

»Gospod komisar, kaj je vaša želja?« popraša prišedši nadžupan.

»Ukažite ljudem, naj ranjence nalože na graščinske pode,« odvrne komisar Detela. —

Nadžupan stopi do pričujočega graščaka in ga popraša:

»Gospod Škarja, ali dovolite, da izložimo ranjence na vaše pode?«

»Pač, ako je to volja gospoda komisarja,« odgovori graščak.

»Pošljite po zdravnika, da preišče in obveže rane ujetnikom,« naroča komisar.

Sluga Geiger gre po zdravnika, doktorja Zupana. A ta se brani in izgovarja, da ne more iti.

Tisti čas, ko so ranjenci ležali na podeh, se jim ni dobro godilo. Tudi tukaj so okušali udarce razjarjenega ljudstva. Ko je Mali Grogga stokal na dolgem stolu in so palice padale po njegovih kosteh, je zaklical na glas:

»Tukaj nas mesarite do smrti. Zato pa ne maramo, da bi te mesnice še stale nadalje in zato danes leto ne bo več teh podov. Bomo že še mi poskrbeli.«

Ranjence nalože na vozove, da jih peljejo zopet dalje proti Mekinjam.

Komisar Detela se odpelje s svojim

praktikantom naprej, da poskrbi za vojaško asistenco. Okrajni glavar mu je dal na razpolago 7. kompanijo ljubljanskega polka.

Ljudje pa so spremljevali tudi nadalje ujete rokovnjače, jih topli in zasramovali. Gospoda Kajetana ni bilo več blizu in je pri oknu opazoval razjarjeno ljudstvo. Gospod beneficijal je nagovarjal ranjence za spoved, ali jo je skoro od ljudi izkupil.

In spet so padali koli po ranjencih.

»Obudite kes, jaz vam odpuščam, odpustite tudi vil« je klical gospod Kajetan raz okno, ko so rokovnjače mimo peljali, in jim podelil sveto odvezo.

»Gospod Kajetan so bili nekdanj vojaški pater in imajo večjo moč,« so govorile ženske med sabo.

»Imate prav, ženske,« potrdi bližnji možak, »gospod Kajetan odvežejo grehov tudi brez spovedi.«

»Ali Mali Gropa še napoveduje maščevanje in mu ne bo odpuščeno,« dodene zopet drugi.

Ko peljejo ranjence ob Pšati mimo Remčevega mlina, zavpije Padarjev iz Zapog:

»Za pet Kriščevih ran vas prosim, dajte mi požirek vode.«

A nihče se ni zmenil za njegove besede in Remčevi mlinar Buč je zaklical:

»S košom ga daj, ne pa vodel!«

Tam pod Kriško graščino je izdihnil svojo dušo drugi rokovnjač — Padarjev Juri.

Ko jih pripeljejo do Mekinj pred graščino, so jih izlagali in vlačili po stopnicah. Mladi Anžonovec je prijel Malega Grog

za pete in ga je vlekel navzgor, da mu je glava opletala po kamenitih stopnicah.

»Zverina, pogini!« zavpije. In preden je bil Mali Grog na vrhu stopnic, je izdihnil svojo dušo.

Tudi četrti je izdihnil pri izlaganju.

Pokopali so vse štiri v en grob na dan pred svetlim dnevom. Le mala dva zvonova sta se oglasila, pa nista pela... Pogrebcev je bilo dovolj, pa niso molili.

»Kakršno življenje, taka smrt!« je zaklical duhovnik in odšel s pokopališča.

Pogrebci so nemo zijali v odprti grob, in se vračali zamišljeni. Le Burkaša je oddaleč gledala ta žalostni pogreb, a v njenem srcu ni bilo žalujoče misli. Stegala je svoj vrat po pogrebcih, vlekla na ušesa, ako bi kaj slišala, na obrazu pa se ji je bral zaničljiv pogled, ki je pričal, da je že davno zamorila v sebi zadnjo kal človeških čutov. V roki je držala zlat prstan, ki ga je še srečno o pravem času potegnila z roke Malemu Grog in ga zadovoljno ogledovala.

»Precej je vreden. Do smrti me lahko živi!« zagodrnja in odide s pokopališča.

VIII.

Gospod Kajetan, komendski kaplan, je strmel skozi okno na Kamniške planine. Kriška planina se je kopala v krvavi zarji in kopasti Krvavec v žarečem ognju.

Kajetan Huber je zaklenil duri kaplanije in s palico v roki odkorakal proti Mekinjam. Dobil je poziv na odgovor pred sodiščem.

Otožno so odmevali trdi koraki po hodnikih starega samostana in zašklepetala je njegova okovana palica po kamenitem tlaku.

»Sam, brez puške, brez spremstva prihajaš, prijatelj? Ni te še zapustila srčnost!« ga pozdravi okrajni komisar.

»Vojak ne pozna bojazni,« odvrne Huber in premeri komisarja Detelo z očmi. »Ali so črni ali beli oblaki, ki plavajo nad mojo glavo?«

»Mešanica, prijatelj, mešanica! Pismo tvojega župnika te utegne rešiti, toda druge izpovedbe so obtežljive. Deželni svetnik Bernard Balfic se drži spričeval zdravnikov iz Ljubljane. Oba, dr. Trpinc in dr. Muk sta izjavila, da so udarci smrtni, da gre za težko telesno poškodbo. Sama strjena kri je bila po vseh životih in tudi ni bilo na nobenem rokovnjaču za cvanckarico zdrave kože. In spričevala zdravnikov bodo odločilna. Čisto gotovo je, da bodo kmetje obsojeni. Najmanj dva meseca ječe jim ne odide, vsem od kraja, ako ne bo kazen še večja, vsaj pri nekaterih.«

»In ta ‚nekateri‘ sem tudi jaz, gospod komisar, kajneda!« vzdihne kaplan in čelo se mu pomrači.

»Ti vendar nisi tolkel, gospod Kajetan!«

»Tisto ne, ker sem takoj odšel, ko so kmetje rokovnjače zajeli. In to je bila moja krivda, da nisem počakal. Mojo besedo bi bili upoštevali.«

»In to je tvoja sreča, da si odšel. Odšel si po opravkih, ki so bili postavni in nujnejši, kakor če bi čakal na Brnikih in sprem-

ljal vozove v Mekinje. Ti si odšel, da preje najdeš gosposko, kmetje pa so sami delali pravico in to je bilo napačno. Tudi ko bi jim bil ti branil, bi bila tvoja beseda glas vpijočega v puščavi. Ljudstvo je bilo preveč razburjeno, da bi modra beseda kaj izdala. Saj še mojega svarila niso poslušali.«

Pajek na stropu je predel dalje svojo mrežo in se ni zmenil za svet okrog sebe.

Gospod kaplan je podpisal zapisnik in se je vračal miren mimo kriške graščine na svoj dom, duša njegova pa je plavala po belehemskih planjavah. Svetli dan se je bližal.

Tam na ovinku sreča tri ženske, ki ga že oddaleč prijazno nagovarjajo:

»Gospod kaplan! Iskale smo vas doma, pa vas ni bilo.«

»In kaj želite, dekleta?«

»Rade bi bile pri vas spoved opravile.«

»Pa bi bile počakale. Sicer je pa doma gospod župnik.«

»Imamo zaupanje do vas,« pravi največja med njimi in pogleda popotnega gospoda tako pomenljivo, da je ta kar zganil z očmi.

»Odkod ste in kam greste pred svetim dnevom?« povpraša jih spet kaplan.

»Me smo doma od Šmarjetne gore in romamo na Limbarsko goro. Zaobljubile smo se, da gremo vsako leto pred svetim dnevom k sv. Valentinu. Obljubo moramo držati.«

»Taka obljuba je skoro nemogoča. V ti zimi pa na Limbarsko goro. Ali ste sestre?«

»Smo, gospod kaplan! Ob času kolere smo se tako zaobljubile.«

Gospod Kajetan dvigne svojo palico in reče: »Torej srečno pot, dekleta!«

»Ako vam ni neljubo, gospod kaplan, povemo kar tukaj, kar imamo na srcu, in nam bo potem lažje,« reče spet največja izmed njih.

»Le pojdite v Kamnik in tamkaj odprite svoja srca palcu, da vas ozdravi,« odvrne gospod Kajetan in hitro odide svojo pot, dekleta pa še stojе na poti in se posmehujejo.

»Tiček je ta kaplan, ni nam šel na led,« pravi spet največja med njimi. Bila je Travnova Jera in njeni dve sestri.

Komendski kaplan hiti dalje. Kar začuje stokanje v bližnjem grmovju. Obstane in poslana pozoren. Ozre se nazaj, a treh sestra ni bilo več videti. Vendar se hoče prepričati, kaj je in se bliža vzdihajočemu glasu.

Kmalu zagleda pod grmom neko žensko, ki se vije in valja na fleh.

»Pomagajte, po meni bol!« kliče raztrgana beračica!

Gospod Kajetan takoj ugane, da ima opraviti z bolnico in jo zaupno povpraša:

»Ali vam je slabo, žena?«

»Oh,« odgovori neznanka, »usmilite se me siromačice. Tri ženske so me srečale, so me napadle in oropale ter steple tako, da ne mislim več na življenje.«

Gospodu kaplanu se zasvita v glavi in sumljive misli sprelete njegovo dušo. Vse besede in obnašanje treh deklet mu švigajo pred očmi. Skoro ni vedel, kaj početi. Ali ni bilo treba dolgo premišljevati. V tistem hipu skoči iz zasede našemljen človek in

mahne s kolom po kaplanu. Ta se je ob šumu zasukal in kol je zletel mimo njegovega hrbta. Takrat dvigne kaplan svojo gorjačo in mahne po rokovnjaču. A tudi ženska je hipoma ozdravela in skočila pokonci. Spopadli so se vsi trije in začel se je boj na življenje in smrt. Kaplanov udarec je že toliko omamil nasprotnika, da je imel gospod Kajetan več opravili s praskajočimi rokami ženske kakor z moškim napadalcem. Tega je kmalu spravil pod-se, naposled pa se mu je posrečilo, da je tudi žensko položil poleg moškega. Tega je zvezal za roke s svojim pasom, žensko pa je privezal za kite k napadalčevim nogam. V tem je ženska zabrlizgala na piščalko, a gospod Kajetan je tekel na vse prelege v bližnjo vas in tri romarice, ki so hitro pritekale na lice mesta, so le zaničljivo gledale za bežečim kaplanom.

Ko so vaščani pridrli oboroženi nad rokovnjače, ni bilo več ne duha ne sluha ne o Travnovih treh, ne — o Golobarju in Burkaši.

Razburjen je prišel gospod Kajetan domov, praznovati sveti dan, a spisal je še tisti sveti večer pismo do škofa s prošnjo, naj ga prestavijo drugam, ker v Komendi ni več varen življenje. Na mizi pa je ležalo pismo vodiškega kaplana, ki mu piše, da je prestavljen v Mengeš.

Na Šent Janžev dan sta šla oba na Brnike po slovo h gospodu Matevžu, ki ju je oba odpeljal na novo službo s svojim vozičkom.

»Brez žrtlev ni zmage,« je ponavljal brniški beneficijant.

IX.

Veliki Groga je sedel v votlini onkraj Jame, udolbeni ob Savi v skalnati čeri in imenovani »Brankov kevderc«. Poleg njega je sedela grbasta Agata in se zakrivala v beli kožuh. Pred njima je stala njena hči Mica s svetlimi očmi. Nekaj tovarišev je čepelo ob malem ognju na robu čeri in si grelo premrle ude.

Bila je suha zima in svetla noč — tisti sveti večer. Prazničen glas je odmeval po vsi sorški ravnini, na obrazih rokovnjaške družčine pa se je brala nevolja in jeza.

»Ti si bila torej ob grobu, Mica?« povpraša harambaša svojo hčer.

»Nisem bila pri odprtem grobu, ko so vanj zavalili truplo mojega Groge in z njim vred še tri druge, ki so pomrli po poti od kmetjskih udarcev. Pravila mi je vse to Burkaša. A kaj to? Saj žalujem že drugič po svojem ljubem. Toda te grozne muke, ti neusmiljeni udarci, ki so padali na naše uboge ljudi od Brnikov do Mekinj. Jaz nisem mogla gledati vseh teh krutosti od blizu. Bi se bila izdala. Burkaša mi je pravila, da so vlekli mojega Gropa za pete po kamennih stopnicah in je udarjal z glavo ob kamen. Ni čuda, da je izdihnil. Grozno! Takih muk niti mi ne iznajdemo,« je pripovedovala hči Velikega Groge z živo ponašo, dokler ji solze niso zalile oči in vzele govorico.

Rokovnjači so molčali in kovali maščevanje.

»Pusti kolesa, ki se več ne obračajo in sedi na sanke, pusti rajnke tam, kjer so, in

se brigaj za žive, Mica!« izpregovori na tleh sedeča sloka ženska, držeč v naročju obezано glavo Golobarjevo. Njene plave oči se zagledajo v ranjenčeve oči, njene ustnice pa se nategnejo in razlegnejo v zaničljiv, hudoben posmeh. Bila je Travnova Jera. Pa nadaljuje:

»Ko bi bila šla ti danes z mano, bi se tvoje svetle oči zaverovale v fanta, da bi hipoma pozabila vse srčne rane. Pustimo mrtve v miru in glejmo, da dobimo v roke glavnega junaka naših nasprotnikov. Meni bi se bilo danes kmalu posrečilo, da ni ta nerodna roka mojega Golobarčka vse skvarila.«

Ranjenec je nekaj godel sam zase, Jera pa je pripovedovala popoldanski dogodek pod kriško graščino.

»Ni nam šel na led. Golobarjeva roka je spretna za lov na golobe, je urna za krajo ženskih robcev, toda kol mu je izpodletel,« skonča Travnova Jera.

»Imaš prav, Jera,« se oglasi majhen možiček ob ognju, »komendskega kaplana moramo dobiti — živega ali mrtvega. Škoda, da si danes zaigrala vlogo spokorjene romarice,« skonča Kovar iz Šmarce.

»Meni se tako zdi, da bo s Kajetanom težko kaj. Čuti, da so mu fla postala vroča in preden nam pride spet v pest, bo že Bog ve kod na drugem koncu kranjske dežele. Ti kraji niso več za nas in gledati moramo, da se premaknemo onkraj Kranja,« modruje Jera in boža glavo svojega ranjenca.

Veliki Gropa je zadovoljen majal svojo

glavo in potrdil Jerine besede: »Jera ima prav. Nazaj se pomaknemo proti Udnemu borštu. Tacman nas z veseljem pričakuje.«

Ob bukvi je sedela Mica in molčala. Njene oči so bile uprte v mater. Obe sta bili zamišljeni in smehu ni bilo na njunih ustnicah, ko so tovariši začeli izbijati surove dovltipe. Mici se je prignusilo dosedanje življenje in v dnu njenega srca je tlela iskra, ki se je večala in večala, dokler ni butnila na dan. Obrne se do harambaše in s solznimi očmi začne govoriti:

»Oče, jaz sem sita tega življenja. Sveti dan bo jutri, mi pa ga bomo praznovali v ti duplini.«

»Saj je naš Zveličar tudi v votlini prebil nocojšnjo noč,« ji odvrne Jera posmehljivo. Ali staremu Groggi se oči zaiskre, iz njegovih prsi se dvigne nestrt ponos in zakliče z zategnenim glasom:

»Mica, pojdi na Stegna v Omejačevo bajto in se ogrej, da prideš speš k pameti. Komatar iz Češnjevka naj gre s tabo. Mi gremo do Mraka na Žerjavek. Jutri večer odrinemo nazaj proti Udnemu borštu. Pa še ti pojdi, Fundeška, ker imaš majhnega otroka.«

»Ga nimam,« odvrne Fundeška. »Nesla sem ga v Vodice in položila v vežo gospodu Nacetu, rekoč: Ker ste nam vzeli moče, pa Vi redite naše otroke. Saj mi je hudo za mojo Francko, a zastrašili sem hotela gospoda kaplana in uverjena sem, da bo bolj skrbel za njo kakor jaz sama.«

»Kakor komu kaže,« pristavi Kovar hladno in se obrne.

»O dobro kaže,« nadaljuje Fundeška. »Sem se že enkrat prepričala, da je otrok v prav varnem zavelju. Gospod Nace jo ima rad, kakor bi bila njegova. V naročju jo je držal Francko, ko sem priberačila k njemu, postrežnica pa ji je posteljico pripravljala. Moja Francka bo še nekoč taka cerkvena pevka, da ji ne bo para. Kar mačka rodi, miši lovi. Moj Tomaž je pevec in godec, jaz imam dober glas, ni vraga, da bi se ne izpolnilo moje prorokovanje. Samo to prosim, harambaša, da gospodu Nacetu nihče nič žalega ne stori, dokler redi mojega otroka. Gospod Nace sam nam ne bo škodoval, ali komendski dragonar ga je premočil.«

Harambaša zagodrnja nekaj pred se, njegova hči pa odide s svojim spremstvom.

»Jur, jaz pojdem nocoj v Trboje k polnočnici,« zine Mica Komatarju, ko stopata po klancu proti Trbojam. »Pojdi še ti. Trbojski gospod je miren mož in jaz imam vanj zaupanje.

»Kaj poreko ljudje, ako naju spoznajo? Ne kaže, Mica,« odvrne zamišljeno Komatar.

Mici upade pogum. Za sabo je čula govorico.

Harambaša je že stopal s svojo četo proti Žerjavku. Pri Mraku se odpro duri in štekljačarji vstopijo. Samokrese polože na mizo in zahtevajo prenočišče.

»Zdaj bomo najprvo molili,« izpregovori junaška gospodinja in vzame molek v roko.

Veliki Groga ni ugovarjal in je molil rožni venec z domačimi. Led se je tajal tudi ob njegovem srcu in ko je gospodinja povzdignila glas: »Ki si ga Devica rodila«, je Groga obrisal solzo izpod oči s svojim rokavom. Samo Bog jo je videl. Spomin otroških let mu je šinil mimo glave.

»Pojdite na onostran v zidano hišo,« reče hišni gospodar neljubim gostom.

»Mi ostanemo tukaj, pojdite domači tjakaj,« odgovori Groga zapovedujoče.

In domači so se morali umaknili v mrzlo zidano hišo. Malharji so ostali v leseni hiši in Zoretovka je prišla v hišo z zibelko, sedši na materino posteljo.

»Ti že ne boš spala na moji postelji,« ji reče Mrakovka in postavi zibel obenem z mize na tla.

»Tiho, drugače utegneš videti rdečega petelina na strehi,« odvrne Zoretovka osorno in Mrakovi so umolknili ter odšli v zidani konec.

Ko se je zaznal dan, so neljubi gostje že izginili iz hiše in iz vasi.

• • •

Tam gori v Tenelišah v Bidovi bajti pa je gostoval kapitan Tacman in njegov oproda Polonjek. Strahovala sta vso okolico in vabila starega Grogga, da se vrne v trsteniško okolico.

In stari Groga je došel. Na Štefanji večer je bilo napovedano kurjavišče pod krivo jelko v Udnem borštu.

Tacman je poročal harambaši o svojem delovanju. Stari Gropa je poslušal z veseljem kapitanovo poročilo. Za trenutek se je pomladil in izbrisal nevesele spomine preteklih dni. Njegova hči je stala poleg njega, opasana z zlatim sklepancem, ovenčana s srebrno verižico in z pozlačeno avbo na glavi. Tacmanu se razširi njegovo veliko srce, ko mu je Mica s svojim pogledom pretresla obisti.

»Le poglej jo, Tacman, moja Mico, kako je še zala, dasi je pokopala že dva moža. Tebi jo izročim v varstvo, da se je nagledaš, in ti jo popeljem pred jarek pod krivo jelko. Dobro si varoval naš stari dom. Vse ti je pokorno, naši in drugi ljudje. Kaj hočem drugega, kakor da te izberem za svojega namestnika in naslednika. Ljudje božji, kapitan Tacman je od danes naprej vaš harambaša! Tretjič že odlagam čast, ki sem jo nosil celih 30 let med vami, in zdaj upam, da sem jo odložil zadnjič. Tacman je mož zato. Vranjek je bil nesrečen, Mali Gropa je imel smolo, Tacman pa naj ima srečo in zdravje!«

Stari znanci iz prvega dela naše povesti so se gnetli okrog novega para, so potopili žale spomine, veselje se jim je bralo na obrazih in pogum se jim je užigal v prsih.

»Na dolga leta!« so vpili.

Ognji so goreli kakor kresovi, meso se je peklo in mast se je cvrla, vino se je ločilo in par za parom se je vrtel na gosli Fundeškinega Tomaža. »Finfranje« je trajalo do ranega jutra.

TRETJI DEL.
PAJKOV PRST.

I.

Čez Lukančev laz je dihal in pihal lokalist iz Gorič, Janez Justin.

Visok je bil kakor jelka, tenak kakor šivanka, suh kakor trska. Hitro je stopal po klancu, da bi prej videl svojega soseda onstran Udnega boršla.

Njegove ovčice so bile dobre duše, so grešile in se pokorile, so nagajale in se kesale, so ubogale in se ustavljale. Časih pa je tako prišlo, da je gospod Janez pokazal človeka, njegovi farani pa zobe. In tedaj se je goriški lokalist zaprl v svojo hišico, ni maral sprejemov svojih ovčic, hudo se je držal, grdo je gledal in celo njegova postrežnica, ki je bila vzor potrpežljivosti, je liho sopla in po prstih hodila.

Sicer pa je bil gospod Janez tako hud, da so mu rekli »hudi gospod«. Starejšim ni prizanašal, mlajšim pa je našteval slabosti tako, da so bežali pred njegovim obličjem. Kleli so ga fantini, ko jim je pred cerkvijo šopke metal iznad ušes, pa ga niso črtili. S pobeljenimi grobovi je pital hinavke, pa jim je odpuščal, s hudičevo zalego je zmerjal tatove, pa jim je še postregel. »Koža ciganska« je bil pa njegov vsakdanji pozdrav. In vendar je bil zlata duša, ta goriški lokalist: farani so se ga bali, kadar je govoril, so ga ljubili, kadar je delal. Bil je dober ka-

kor medena potica, oster pa kakor nabrušena klina.

Ko je na prižnici možem levite bral, so mu časih glasno ugovarjali, a jih ni šel tožit.

Farani niso poznali višjih inštanc, duhovni pastir pa je poznal svoje slabosti.

In vendar je prišel kak vihar tudi v ta skriti kot slovenske zemlje. Goriški lokalist je razkladal z vso skrbjo in z vso vnemo svojim ovčicam nove čase. Omenjal je tudi bire, ki se naj bi odpravile.

»Za vas dobro, za nas slabo!« je končal poglavje o biri.

»Bomo pa mi pomagali, gospod očel!« odvrne zagneteni Jižnik na glas.

»Tiho, Jižnik, zdaj smo v cerkvi,« posvari gospod Janez, zadovoljen z Jižnikovim medkličem.

Pihal pa je tisto nedeljo hud veter, da so okna šklepetala, in vihar je streho trgjal na cerkvi.

»Urban, pojdi na streho, da ne bo kake nesreče!« pokliče pridigar po imenu tesarja Adama.

Cerkvica sv. Andreja je bila majhna in ženske so imele svoje klopi ob vhodu v senci košatih dreves. Dolgočasile so se, ko jim je duhovni pastir razkladal nove postave, in so dremale kljub viharju in vetru.

»Ženske, spite doma, ne tukaj!« zakliče gospod Janez in nadaljuje svoj govor:

»Zdaj ni več tako na svetu, kakor je bilo v Kani Galilejski. Takrat so pili slabo vino, boljše pa so prihranili za nazadnje. Zdaj pa

hočejo ljudje samo dobro živeti, mislijo samo na danes, nič na jutri, na starost.

Najprej je treba tičnice, potem pojdi lovit ptičico. In je narobe. Rž imajo za tičnico, jabolka kradejo, namesto da bi sadili divjake, trebuh jim je bog, poštenje nepoznana dežela...«

Gospodinje po klopeh so zadovoljno pokimavale — bila je pridiga za njihov mlin — in vsaka je vedela povedali iz cerkve grede, koliko so ji že rokomavsarji škode napravili.

»In tiste babnice,« nadaljuje pridigar, »tiste vlačugarice, tiste rokomavsarice, ki se po borštu klatijo, po ržeh skrivajo...«

In gospod lokalist udari ob trohnelo prižnico, da se je zamajala, možaki pa so si na tihem šepetali:

»Saj bo še tisto razbil, kar je dobrega pri leci!«

»... tiste plašarice, pravim, pohujšljivke, ki se poročajo pod krivo jelko, žive od tatvine, se debele od ropa, debele, pravim, debele lahko, a se bodo zato tem huje cvrle na dnu pekla, te kože ciganske!«

»Debele... Debeljak... aha, na Mrčanovo Mico misli, ker se tako piše,« ugibajo možakarji. —

Taka je bila nedelja goriškega lokalista. Ko pa drugo jutro pogleda skozi okno, zagleda ob oknu svoje postrežnice prislunjeno lestvico. Ljudje so hodili mimo in se smejali na tihem, kihali na glas, kimali dobrohotno.

Svela jeza je opalila goriškega lokalista in ko je še jutranja rosa blestela po drevju, je že s palico korakal čez travnike. Ob Anzelnovem hribu krene proti Kamnjeku in tako ga vidimo, da hili čez Lukančev laz na obisk k svojemu sosedu onstran Udnega boršta.

Gospod Janez je živel skromno, samo da bi kaj prihranil, da bi ostalo kaj več za cerkev. Slaba je bila njegova cerkvica in nosil je že mnogo let misel v glavi, da bi sezidal novo cerkev. Farani so vozili pesek, delali opeko, lomili kamen, žgali apno. Cele sklédnice opeke je bilo naložene, ogromni kupi peska so se dvigali pred cerkvico, jame so bile polne najčistejšega apna, kopice kamnja so se belile na stavbinskem prostoru. Ali farani so le majali z glavami: »Kje se bo vzela denar?«

Gospod Janez je poln nevolje dihal čez travnike in niti ozrl se ni, ko ga Štrukljev oče pokliče, stoječ med kosci:

»Gospod oče, kam pa tako hitro?«

Goriški lokalist je že na vrhu hriba in že se mu pokaže kriva jelka v Boltarjevem delu.

»Koža ciganska, tukaj je jama razbojnikov! Kar posekal bi to krivo jelko!« godrnja sam sebi.

Pot se je zožila in utopila. Vse tiho je na okrog. Le gozdne žuželke brenče po vejah. Kar zašumi listje na tleh. Kakor bi trenil, pritisne nekdo duhovniku čez oči debelo cunjo, drugi pa ga prime za roko...

Gospodu Janezu pade palica iz roke, pri srcu pa mu je bilo, kakor bi ga kdo s kleščami stisnil.

»Gospod Janez, zdaj pojdete z nami!«

»Ljudje božji, kam pa vendar?« vpraša ujetnik nagovornika, ki je spremenil svoj glas. Drugače bi bil duhovnik utegnul spoznati enoakega Polonjeka.

»Nič hudega ne bo za vas. Peljala vas bova k nekemu bolniku, da ga izpoveste,« odgovarja Polonjekov tovariš, kapitan Tacman, ki je tudi izpremenil svoj glas.

»Dušo rešiti, listo pač!« odgovarja nekoliko pomirjeni duhovnik in rade volje stopa med rokovnjačema. Vendar se mu zelo čudne misli pletejo po glavi, zlasti ker ni dobil zgovorni »hudi gospod« nobenega odgovora več. —

Hodili so po potih in stezah, zdaj gori, zdaj doli, zdaj sem, zdaj tja, dokler ne obstanejo v »Krčevem kotlu«, prijazni kotlini Udnega boršta.

Tam je ležal na mahu bolnik, ki je imel pod glavo usnjačo blazino, ukradeno v cerkvi, in pokrit s plaščem, ki ga je ranjenec nekoč zamenjal pri mrliču v tržiškem karnarju.

Spremljevalca sta odstopila, gospod Janez pa je poslušal dolgo povest zastaranega, pa skesanega grešnika...

Čez pol ure je spel korakal z zavezanimi očmi čez drn in strn proti Kamnjeku. Ni ga več mikalo, da bi obiskal svojega soseda. Brzo jo je odkuril domov, vesel, da se je izmotal iz skrivnostne družbe.

Doma so mu povedali novico, da so našli Toporiša iz Svarij mrtvega v hiši, Le-

seni strop se je podrl nanj, ko je bil včeraj sam doma med jutranjo službo božjo.

Gospod Janez je vzdihnil globoko, ali novica ga ni iznenadila.

II.

Bolnik v Krčevem kotlu je bil letenski rokovnjač Bresa. Ko je kapitan Tacman med službo božjo ropal Toporiševo hišo v Svarjah, je bil Bresa prvi, ki je stopil v hišo. Domači gospodar se je hotel braniti in je zavihtel sekiro nad napadalcem. Ali nesreča je hotela, da se je sekira zadela ob nizki, trhneli strop z vso močjo, segniti tram se je prelomil in obadva, Bresa in gospodar, sta obležala pod podrtim stropom. Toporišu se je vrhulega ostrina sekire zasadila v glavo, da je izkrvavel, Bresu so pa tovariši potegnili iz razvalin s potrtem oprsjem. Zanesli so ga v Udni boršt, da tam ozdravi ali umrje.

Na bregu sta ležala rokovnjača Pomiganec in Požaganec. Vedno sta bila v družbi z Bresu, k je bil znan med ljudmi z imenom »sapa napeta«. Pomiganec se je zval drugače Kosmač, doma iz Kamnjeka, Požaganec pa Hojkar iz Teneliš. Pomiganec je imel navado, da je pomigaval z očmi, Požaganec pa je imel eno nogo leseno, ker so mu pravo odžagali.

»Kako je, Janez?« popraša Požaganec trpečega bolnika.

»Sapa napeta, h koncu gremo!«

»Le srčnost, Janez! Moja Jera je šla iskat rož za mažo in za pijačo. Če te ona

ne ozdravi, te ne bo nihče drugi,« tolaži Breso tovariš z leseno nogo.

»Le vesel bodi, Janez, da te je goriški duhovnik previdel. Mene pa še čaka,« izpregovori Mica in briše čelo bolniku.

»Tega sem pa res vesel, sapa napetal Res da težko upam na božje usmiljenje; preveč mi je hrbet poln hudobij in vrag mi sedi že na vratu; ali odleglo mi je pa vendar in pri srcu mi je tako, kakor takrat, ko sem bil zaprt v Gradiški in je kak solnčni žarek posvetil v ječo skozi ozko lino.«

»Kakšnih solnčnih žarkov pa še želiš, Bresa? Ali ti naj guncalnico napravimo, da se boš lažje sprijaznil s hudičem, kadar te objame v svoje kremplje? To je lepa smrt, je rekel naš harambaša, če se človek gunca in gunca na vejah med dvema hrastoma, dokler se ne izgunca za vselej.«

»Ti se boš še na sodnji dan smejal, Pomiganec,« odvrne tovariš. »Taki ljudje ste res srečni, ki vse obrnete na dobro in veselo.«

»Ti se boš lahko smejal, ko boš dobil spet svojo pravo nogo nazaj, leseno pa vrgel dol na zemljo,« nadaljuje Pomiganec svoje šale. »Ali jaz, jaz, ki še nisem nikoli ženske pogledal kakor srpo, kaj bom pa jaz počel takrat, ko me bodo vse ženske tožile in ne bo niti ene, da bi me lepo pogledala, kaj šele marala? Ti, Požaganec, ki si nogo izgubil radi žensk, boš imel dosti zagovornikov.«

»Ne odpiraj mi rane, ki že tako zeva kakor Frajmanova jama, Pomiganec! Kakor sem bil prijatelj tvojih šal, vendar se mi zdi,

da me zbadaš kakor Irn v mojo kosmalo vest, ki je najbolj omadeževana po ženskah. Ako mi Bog da zdravje, bo moja najprva pot do gospoda Janeza, da naju cerkveno poroči, Mical«

»Tisto pa, Janez! Bog ti daj že kmalu zdravje! Kaj bi jaz počela brez tebe, kaj bi počeli otročiči brez očeta?« odvrne debela Mrčanova Mica in briše z robcem bolniku znoj raz čelo.

»Kaj ti za tatvine ni nič žal, Bresa?« se oglasi spet Pomiganec.

»Kaj se hoče, sapa napetal! Živeti moramo tudi mi in tisti Šmon, ki je učil našo vero in v katerem nam je časih naš Veliki Grogga pravil, tisti Šmon je dejal, da smo vsi ljudje pred Bogom enaki in zato imamo tudi vsi enake pravice,« modruje Bresa, a kašelj ga ustavi.

»Ali je to tisti Šmon, ki je pek v Kranju in ki je pred par leti pogorel na naš račun?« popraša navihani Pomiganec?«

»Ali ne veš,« se vtakne vmes Požaganec, »da je bil ta Šmon ali Simon velik učenjak na Francoskem in Veliki Grogga se je učil njegovih nauk, ko je bil 12 let v Napoleonovi vojski.«

»Eh, tisti Francoz je bil komunist. O tem pa tudi jaz kaj vem,« odvrne Pomiganec. »Komunist se imenuje tak človek, ki vse deli, ki neče ničesar sam, ampak vse ima ,komun' z drugimi. Tako imamo komunsko vago, imamo komunsko pašo, komunska drva, pa tudi komunske davke. Ali razumeš, Požaganec, kaj se pravi to? Ti pa Bresa

poznata samo komunske pravice, ali o komunskih dolžnostih pa se vama še ne sanja.«

»Kdo pravi, da ne? Naš ‚komun‘ je veliki Grog. Mi njega redimo, on pa nas varuje,« odvrne štekljačar z leseno nogo.

V tem zašumi listje, stopinje se začujejo.

»Kdo je?« zakliče Pomiganec in skoči pokonci, napenjajoč ušesa.

»Ne boj sel« se začuje glas iz gošče, glas samega harambaša.

V mahu v dolinici pa je zastokal pomečkani štekljačar, da je veter zanesel njegove vzdihne po okolici. Kurja polt ga je obšla in začel se je tresti, da je plašč zdrknil podenj in blazina je tičala poleg njegove glave.

»Mati božja!« je vzkliknil in smrtni metulji so letali nad njim.

»Janez, Janez, kaj bom počela brez tebe?« je klicala Mrčanova Mica in objemala mrtvo truplo pokojnikovo. Otroka sta se na materin klic zagnala v jok.

Molk je nastal, ko se poglavar približa. Ta se skloni k mrtvecu in hladno ukazuje:

»Mrtev je. Nikdo več ga ne zbudi. Naj počiva v miru v tem kotlu.«

In harambaša napravi velik križ nad mrtvecem, potem pa pristavi:

»Izkopljite mu jamo in ga zasujte. Pa dračja navalite na grob. Ti pa, Pomiganec, skrbi, da se Mrčanova Mica pomiri in skrbi za njene otrokel«

»Se zgodi, harambaša! Jamo bo izkopal Požaganec, jaz bom pa tolažil Mico,« odvrne Pomiganec, potegne iz malhe kos kruha in ga pomoli otrokoma.

Ta dva sta začudeno gledala kozasti obraz svojega novega očeta, vendar sežeta po kruhu.

»Harambaša, komisar Pajk je razpisal nagrado na tvojo glavo. Na Kranjskem polju pa je postavil visoke vislice za naše ljudi,« pravi Požaganec in upre oči v svojega poglavarja.

»Ha, takih pajkov je bilo že dosti, ki so spleтали mreže nad našimi glavami,« odvrne Veliki Grog samozavestno in zravna svoj ukrivljeni hrbet. — »Ali mreža se je vselej strgala, posebno takrat, ko se je zavila okrog Grogove glave. Pretanka je ta pajkova mreža in še železna mreža v linah na Gradiški ni bila dovolj močna, da bi nas zadržala. Na Pajkove vislice bomo pa mi obesili prvega, ki bi izdal naše naklepe.«

»Dobro, živel harambaša!« zakliče brazgotinasti Tacman, ki je stal poleg hčere Velikega Gropa in tiše izpregovori: »Še je tič, tvoj oče!«

»In ti, moja Taca, ti ga podpiraj! Starosti ni ubežal in zdaj sloni le na tebi vsa naša zadruga.«

Dekle s črnimi očmi pogleda svojega izvoljenca tako živo, da je ta trenil z očmi.

»Duh Velikega Groga še živi, ali Tacmanova roka je, ki naj drži odslej red nad našimi glavami. Bog naj te živi, Tacman!« se oglasi grbasta Agata in rožlja s srebrnjaki ob pasu. »Danes je v Kranju tržen dan. Micika, skrbi, da bo najmanj deset aržatov odrezanih na sejmu. Ti pa poskrbi, Tacman, da se nakelska cerkev malo izprazni. Tam-

kajšnji župnik Blaznik je naš sovražnik, desna roka Pajkova. V nedeljo je na prižnici trdil, da smo mi krivoverci, ker se sami poročamo,« ukazuje harambaša hčeri in Tacmanu.

»Ha, za štolo mu je!« pristavi Tacman.

»Pa za bero, ne pa za vero,« vščipne Polonjek.

»Tisti Ribnikar v Kokri je menda prav bogat, najbogatejši župnik v okolici. Tega bi bilo tudi dobro malo potresti,« reče spet Travnov Janez.

»E, kakor nas izkušnja uči, denarjev ne bomo dosti nabrali pri župnikih. Kakšna reč je bila že pred več leti s tistim Božičem v Križah. Nabrali smo res precej blaga, ali denarcev ni bilo,« odgovarja harambaša.

»E, saj nam za denar tudi ni toliko, kolikor za meso in slanino. In v župniščih koljejo zmerom debele prašiče.«

»Ti, Mina Jerdanova, skrbi za to, da se bosta Štrukelj in Jižnik v Goričah do dobrega skregala radi tistega mejnika za vozarami. To bo voda na naš mlin. Jera Travnova, ti pa pojdi s kvartami do Jižnice in ji prorokuj srečo tako, da boš veliko daru dobila, pa malo uganila,« spet nadaljuje Veliki Grogga svoje ukaze.

Rokovnjači so se polagoma razkropili, vsak pa je vrgel pri odhodu suho vejico na »mrtvico« — grob umrlega Brese. Tudi harambaša je krenil z Agato proti Kamnjeku, mimogrede pošepetajoč Polonjeku na uho, naj pri ječarju Franču v Kranju poizve, koliko bričev je dobil komisar Pajk na novo

III.

Nakelski župan Peter Fišter je imel tisti dan dovolj pivcev. Najbolj glasen je bil invalid Mačevž Fende, po domače Kozjek. Bil je močne in velike postave, bistrega pogleda in zgovorne besede, strehar po poklicu.

»Dobro kapljico si pripravil za semenj, kar ni tvoja navada, Peter!« izpregovori samozavestno vojak z obezано roko.

»Ti povsod samo zgago delaš, Kozjek! Kdaj sem imel jaz še slabo vino?« odvrne hišni gospodar.

»Vselej, ako ti nismo prej vesti izprašali. Toliko se jeziš čez plašarje in jih dolžiš, da so ti lansko leto kozolec zažgali, pa si sam največji slepar,« odvrne strehar Kozjek.

»Oho, Mačevž, tako se ne govori. Naš župan je poštenjak od nog do glave in ne bomo trpeli, da bi ga ti pital s slepariem,« zavrne streharja kmet Palec in vstane.

»Le pomiri se, Palec, saj beseda ni konj. Je že prav, da jih župan nekaj sliši. Kaj pa hodi zmerom v Kranj tožiti naše fante,« se potegne za Kozjeka kmet Mejač iz Kola.

»Saj ne rečem, da je župan ves naš, ali ta-le strehar, ki se je priklatil v našo vas tam od Puhličarjev, pa tudi ni, da bi tako oblastno govoril,« poprijema orjaški Palec.

»Jaz nisem Puhličar, pač pa sem služil cesarja in sem kri prelival zanj,« odvrne spet Kozjek.

»Kje neki? Nalašč si si roko malo narezal, zato da so te izpustili od vojakov,« zbode spet Palec invalida.

»Aha, kdo pa je bil med tistimi tristo možmi, s katerimi je nadpolkovnik Benedek ukrotil rusinske puntarje? Kdo je bil z nadvojvodo Karlom s prvo avstrijsko ladjo na vijak pri Port-Saidi? A, a, ljubi moj Palec?«

In Kozjek samozavestno pokaže s kazalcem na svoj nos.

Vsi pivci ga pogledajo s spoštovanjem, bezgavi Šaves pa spet začne:

»Odkar je komisar Pajk prišel iz Tržiča v Kranj, smo Naklanci vedno na vrsti. Pravijo, da je gosposka začela trdo stopati na prste rokovnjačem. Naj le, ali nas poštenjake naj pusti v miru.«

»I no, Mejač, tvoj brat Štefan ni baš da bi ga hvalil. Moč pa ima. Zadnjič je naročil pri Peharki pod Tubrom za 10 ljudi kosila in zgodilo se je, kakor je naročil. Plačal pa je kosilo seveda Bog sam,« ugovarja spet Palec.

»Ali je tvoj sin kaj boljši?« nadaljuje Mejač.

»Možje, le pamet. Pustimo to. Preresni časi so, da bi se kregali. Lansko leto nam je toča pobila, požar za požarom se vršil, na nebu se prikazujejo čudna znamenja: predlanskim je solnce mrkalo, lani se je prikazala nenapovedana zvezda repatica — zdi se, kakor bi se bližali sodnemu dnevu,« poseže vmes Pangerc iz Strahinja.

»To je pa res, možjel Petkrat je že gorelo v nekaj letih pri nas, tudi cerkev. Pa saj ni čuda. Ljudje so hudobni do kraja. Pri Smrdelu je bila božja kazen: plesali so na vernih duš dan, pa je strela udarila v hišo.

Slaboglasna Selanka je sama zažgala, da je zavarovalnino dobila,« se grozi Mlinar z Okroglega.

»In nihče drugi ni zažgal kakor rokovnjači. Teh lenuhov, ki nečejo delati, je vedno več,« izpregovori župan. »In ti, Kozjek, nisi nič boljši. Lahko bi delal, pa postopaš. Saj te nič roka ne boli. Kje le denar dobivaš? Prislужиš ga ne.«

»Kaj te briga to? Ali ti ne plačam, kar izpijem? Ali misliš, da bom z eno roko po strehah lezel in pokrival? Mi smo kaj pretrpeli za kruh in domovino, ti pa nisi nič. Mi smo stradali in se bili za to, da ti mirno pod streho sediš in ovce strižeš in ti boš meni očital lenobo!«

Kozjek plača in gre. Odhajaje pa nadaljuje:

»Le čakaj, Peter, ti bom že še štrečno zmešal.«

Invalid z obezано roko odide. Čez cesto krene za zidom naravnost v župnišče. Danes bom še igral pošlenjaka. Že vem, zakaj. Dolgo pa ne več. Moja roka je že sedemkrat ozdravela, jaz pa bi moral še sedem let vojaško kapo nositi. Pa je ne bom, misli Kozjek sam pri sebi in zavije v župnišče.

Družina je bila pri večerji. Velika skleda zabeljenih žgancev je stala na mizi.

»Matevž, pa prisedi, če si lačen!« reče kuharica, ki je imela spoštovanje do ranjenega vojaka.

»Tisto pa že, kuharical« odvrne Kozjek in prisede k mizi.

Velika dekla zavrti skledo tako, da so ocvirki na žgancih ležali ravno pred hlapcem, ki ga je rada imela, in pravi:

»13 krajcarjev sem dala za skledo.«

»Vredna je bila,« odvrne Kozjek in zavrti skledo, da so se ocvirki vsuli na njegovo stran.

Dekla se je ujezila, ker je Kozjek pohtal njeno modrost, pa položi žlico na mizo. Hlapec pa nevoljno izpregovori:

»No, Kozjek, kje imaš pa šteklačo?«

»Pri županu imam spravljeno,« se odreže gost.

»Oho, pošlej boš pa za briča. Saj Pajk v Kranju jih dosti potrebuje, pravijo,« ga spel useka hlapec.

»To je pa prav tako, kakor če bi polha postavili med orehe,« pristavi velika dekla.

V tem stopi v hišterno župnik Blaznik.

»No, Kozjek, kako pa ti prideš pod našo streho?«

»Nekaj vam imam povedati, g. župnik, pa med štirimi očmi,« odgovori Kozjek.

»Zakaj pa med štirimi očmi?«

»To bosta vedela odgovoriti najbolj vaša dva, hlapec in dekla, ki si ocvirke ponujata med več očmi,« pojasnjuje spel Kozjek.

Župnikove oči obliče bliskoma na očeh dekle in hlapca, ki je samo odmajal z glavo.

Naposled se zmenita župnik in vojaški invalid v veži.

»Rokovnjači so sklenili oropati farno cerkev. Zato postavite stražo. Več vam nimam povedati,« reče Kozjek in se poslovi.

Župnik hoče pridržati nepričakovanega sela, ali ta ni hotel čakati.

»Mene nikar ne izdajte, potem vam pa ulegnem še kaj povedati,« pristavi še invalid in izgine v temni noči.

Župnik pa maje z glavo in premišljuje. Vendar poskrbi za ponočno stražo.

IV.

V Kranju pri Jelenu je sedelo nekaj zapoznelih pivcev. Pri mizi v kotu sta sedela kmeta Templav in Cvet iz Šenčurja, na oglu mize se je vrtel možiček z rdečim nosom in dolgimi lasmi. Bil je majhne postave, črnkastega obraza in šepast, kranjski podobar Karol Gecelj. Poleg njega je sedel sodni sluga Anton More.

Druge mize, polite z vinom, so stale prazne, zakaj kramarji so že po večini odšli in solnce je zahajalo za gorami. Le tam pri peči je sedelo nekaj pivcev z razkuštrano brado in zanemarjeno obleko.

»Veš, Gecelj, midva s Templavom imava vsak svojega konja in voziva koce v Šengarjevo valjavnico. Oni dan, ko je bilo prav deževno vreme, sta se oba konja prehladila in sklenila sva, da prineseva na Štefanji dan v Srednjo vas vsak po enega konja in ju postaviva na oltar. Kaj ko bi ti izrezal dva lepa konja iz lipovega lesa?«

»Bomo že naredili, oče, samo do kdaj?« popraša podobar.

»I no, do Božiča gotovo. Koliko boš pa zahteval za to?« popraša Templov in natoči podobarju prazni kozarec.

»I, kaj bomo? Ti, Cvet, mi boš za to pripeljal voz drv, da se bom grel pozimi, ti pa, Templov, mi boš prinesel en koc. Mojo staro rado zebe pozimi.«

»To se bo že zgodilo,« potrjuje Templov, »samo da boš dobro napravil. Saj poznaš najina konja ali pa jih poglej v hlevu. Prav taka morata biti.«

»Take velikosti ne,« se vtlakne vmes sodni sluga, »pač pa take podobe.«

»Na vsako pest visokosti en bokal vina,« pristavi Templov in se ozira na pivca ob peči.

»Gecelj zna samo pajace delati, svetnikov pa že ne, še manj pa konje,« se oglasi pri peči pivec visoke postave in odprtega čela.

»Kaj boš ti govoril, Janez Travnov, ki ne razumeš te stvari. Kaj meniš, da si že izučen podobar, če si nekaj časa pri zaloškem Janežiču barve mešal?« ugovarja užaljeni Gecelj in se obrne proti peči.

»Jaz napravim takega konja o polnoči, kakršnega boš ti napravil. Le poglej, Templov, v Senčurju sv. Jurja v velikem oltarju! Konjska glava je skoro večja kakor život in sv. Jurij ima tako dolge noge, da bi jih bilo treba enkrat oviti, da bi se ne vleklo po tleh,« ugovarja dolgi Janez pri peči.

Podobar Gecelj jezno vstane in se razkorači sredi izbe. Drugi so se smejali.

»No, Traven, pa ti naredi, ki znaš. To ti bo več neslo, kakor pa tvoja rokovnjaška malha.«

Pri teh besedah se drugi pivci ob peči vzdignejo in eden skoči pred podobarja:

»Kaj govoriš, mojster skaza? Pri tej priči prekličiči besedo, drugače ti razlegnem čeljusti, da ne boš nikoli več odprl ust.«

Sodni sluga pogovarja, podobarček sede na stol, dolgin pri peči pa nadaljuje:

»Polonjek,пусти ga! Ni vredno, da bi se prepiral z njim. Mu bom že jaz eno zagodel, kakršna se mu prilega.«

»Kaj boš zagodel, Janez?« začne spet podobar.

»Tebi nič hudega, ker si revček! Revček pa si, ker si malo prismojen, kakor vsi malarčki, Gecelj! Povej rajši, kako bo z vojsko, ker menda tudi »Novice« bereš, se oglasi drugi pivec pri peči z brazgotino na licu.

»Naš dobri cesar Franc je že davno umrl. Takega cesarja še ni imela avstriska država. Za to mu je Bog dal dolgo in mirno življenje. Celo roparji in tatje so dobro živeli pod njegovo vlado. Ali Ferdinand, naš sedanji cesar, je napel druge vajete. Znižal je vojaška leta od štirinajst na osem let, toda gorje begunom, ki se bodo odtegnili vojaški dolžnosti,« modruje podobar.

»Kaj lažeš, Gecelj! Že cesar Franc je leta 1835. znižal vojaška leta na deset let, Ferdinand jih pa doslej še ni. Pravijo pa, da jih bo še za dve leti.

»Hudimana, ti ljudje pa res, vse vedo,« izpregovori sodni sluga proti kmetoma.

»Kaj bo res vojska?« popraša Cvet podobarja z zategnjenim glasom.

»Lah se tako zmirom upira. Ne bo dol-

go, da mu bo treba napovedati vojsko,« nadaljuje Gecelj.

»Ej, se ni zastonj 1. septembra naš cesar Ferdinand peljal skozi Kranj v Ljubljano. Nekaj se kuha,« pristavi sodni sluga.

»Moj oče so dejali: Kdor ima za soseda Laha, nima nikoli gmahal« izusti Cvet.

»Gecelj in More sta plačala in odšla, čula sta grede mimo hleva besede: »nihto ne vнемaj«* — pa jih nista razumela. Kmeta v kotu pa sta dobila novega pivca, ki je vstopil, prisedel in govoril:

»Vse bi vama lahko pokradli z voza in še konja povrhu. A ne bojta se, vidva sta poštenjaka in nihče vama ne bo skrivil lasu.«

Voznikoma se je čelo pomračilo in nevoljno sta otresala glavo.

Plačala sta in odšla.

Novi prišlec pa se obrne proti peči in majaje z glavo govori:

»Kako ste brez skrbi! Ali ne veste, da je podobar odšel?«

»E, Fundež, ti imaš preveč skrbi! Ne boj se tega človeka, da bi komu lase skrivil. Ker je bil danes nekaj objesten, mu bomo že poskrbeli nedolžno šalo. Toliko, da ne bo pozabil, s kom je govoril,« odvrne Travnov in pokliče krčmarja.

»Kaj Gecelj? Ali More, ta je Pajkov pajac,« pristavi Tacman in plača račun vstopivšemu krčmarju.

Odrinili so v jasno noč. Zvezde so sijale na nebu in lahek veter je pihal čez polje.

* Nikar ne kradil

V.

Tam pod Pečmi nad Pivko so se zbirali ponočni gostje. Šunkarica je držala v roki pel arželov, ki jih je odrezala kmelicam na sejmu, Mejačev Štefan je nosil pod pazduho velik kos usnja, Mali Jožek je oprtal zaklanega koštruna, Mrčanova Mica je imela za pasom velik lonec slanine.

Tudi kapitan Tacman kmalu pripelje svojo lovaršijo. Grogova Mica je mogočno rožljala s srebrnim denarjem in Travnova Jera je objemala lep kos merljana.

»Dobro ste opravili. Vsi gremo v Spodnje Duplje. Pri Mocarju bomo tehtali in delili. Le ti se pripravi, Travnov Janez, da odrineš v Šenčur. Splazi se kako v cerkev in potisni podobo sv. Jurja niže, da se zmaj ne bo videl po cerkvi. Napis zgoraj izbriši in namesto sv. Jurij, nariši: »Sv. Martin«. Če imaš kaj zlata pri rokah, tudi pozlati črke in jih povečaj, da bodo pač vsakemu prišle na vid. Zdolaj v kotu pa povečaj in pobarvaj ime Geceljevo. Tvoja hči Jera naj gre s tabo.« Tako je ukazoval Tacman.

»Težka naloga, kapitan! Ali poskusil bom,« odvrne Travnov. »Dve leti mi ne boš spregledal ječe, kakor cesarica, ki sem ji iztesal na Gradiški lepo zibelko za malega Francka, pač pa boš prihranil pri Mocarjevi tehtnici moj delež.«

»Ti dobiš od vsake reči dva deleža, Janez!« odgovori Tacman, »samo da izpelješ moj načrt.«

In Tacman odrine s svojo četo. Nekaj

jih je šlo čez Udni boršt, nekaj po poljskih stezah, nekaj po cesti.

Mokar je že spal, ko ga pokličejo ponočni vasovalci. Hitro napravi luč in hiti odpirat vrata. Veselil se je tudi on svojega deleža.

Rokomavhi porinejo leseno toporišče burkelj v luknjo v zidu in nalagajo na železne rogovile nakradeno blago, dokler se toporišče ne prelomi. In ko se prelomi, zakliče Tacman: »Renk — renk«, to je: stol ali cent.

Mokar nasaja burklje, kapitan pa šteje v rokovnjaškem jeziku: On, don, tron, sipe, lipe, bele, baše, kupe, grude, renk.

Ko so več toporišč od burkelj polomili, so si stole porazdelili. Odšli so v temno noč, da užijejo, kar so nakradli in naropali. Le Tacman izbere nekaj spretnejših in odrine proti Naklu.

»Nocoj moramo še pobrati sv. Petru v nakelski cerkvi nekoliko prihrankov, župniku pa preskrbeti nekaj jeze. To je izrecna volja našega harambaše,« reče spoloma Tacman svojim tovarišem.

»Fundež ima premalo orodja pri sebi, samo viterhe,« reče Polonjek.

»Nič ne dene. Nakelski kovač je tako napol naš in nam da, kar hočemo. Sicer pa bomo rabili samo viterhe. Drugo orodje ni varno, ker je cerkev preblizu hiš,« odvrne kapitan.

Mesec je izginil na nebu in tema je zavladata, ko Fundežkin Tomaž porine viterh skozi ključavnico stranskih cerkvenih vrat.

Lahkoma odpre vrata in Tacman takoj zapazi hraslov štor, v katerega so ljudje spuščali novce. Kakor bi mignil, odtrga železni nakov in pobere novce iz pušice. Fundež odpre tudi zakristijska vrata, Polonjek odpira predale pri omari za paramente, Mejačev Štefan pa pobira kelihe iz omare.

Kar se začuje zunaj na ulicah: »Tatje so v cerkvil«

Ponočni stražniki, Karpucelj, Črnilec in Kenda so se približali in ko zapazijo odprta vrata, začno vpiti. Ni jim prišlo na um, da bi molčali in zaprli cerkev. Rokovnjači so postali pozorni in so jo hitro pobrisali z malim plenom čez vrtove v gozd.

Naklanci so se vzbudili in se shajali na vasi. Nabrala se je velika množica, ali kelihov ni bilo več in ne rokovnjačev.

Župnik je žalosten hodil z lučjo po cerkvi in se jezil nad stražniki, ki so bili tako nerodni ali plašljivi:

»Kozjek je vendar-le poštenjak, kakor vidim,« je godrnjal sam pri sebi in izginil v župnišče.

VI.

Po Naklem je hodila straža ponoči in podnevi. Straža pa je obstajala iz kmetov in bričev. Stražniki so postopali strogo in vsakega pohajkovalca so prijeli in odpeljali. Tudi vlačugarica Prosenka je morala iti v Kranj in komisar Pajk jo je udingal pri Poličarju za deklo. Mali Jožek je moral v ječo, odtod pa k posestniku Strupiju, da je gramoz kopal za cesto. Kožuhov iz Strahinja

je premišljeval v ječi minljivost vsega posvečnega.

Bilo je v adventu 1844. Pri Poglajenu na Pivki so se shajali fantini, zvečine vojaški beguni, kakor Mejačev, Palovčev, Galeto, Florjančkov, Pretnarjev, Mutec iz Cegelnice in Rantov z Okroglega. Vodja jim je bil Kozjek, ki mu ni bila všeč nova straža.

»Kaj bomo res trpeli, da bo ta straža hodila po vasi, kakor bi bili vsi Naklanci največji roparji? Srčnost, fantje, in udarimo po bričih,« navdušuje Kozjek mlade ljudi.

»Prav ima Kozjek. Napadimo stražo!« se oglase posamezni.

»Kaj nam pa morejo? Tako jih naklestimo, da se ne bodo ti briči nikoli več pokazali v naših vaseh. Kar je ta Pajk priromal v Kranj, ni miru in ga ne bo,« modruje vojaški invalid.

»Poglejte, tam-le gre straža!« zakliče Mutec, gledaje skozi okno. Nas je deset, onih je pa tudi deset. Ravno prav, vsak naj pograbi enega!

»Kmete pustite,« reče Kozjek, »briče pa le namlatite.«

Straža se približuje po stezi, napadalci pa se razkrope okrog hišce, iskajoč vsak svoje orodje.

Kakor bi trenil, skoči Mutec izza vogla hiše in začne izzivati:

»Kaj pa hodite, kranjski briči, po naši vasi? Mi vas ne potrebujemo. Stražite svojega Pajka, da mu kdo črev ne zmeša, nas pa pustite pri miru!«

»V imenu postave!« zakliče eden izmed

bričev s cesarskim orlom na prsih in z rdečo kapo na glavi.

»Kaj poslava, fantje, udrile!«

In začne se boj. Straža je podlegla. Z raztrgano obleko in krvavimi obrazi odidejo briči proti Kranju, kmetje pa domov.

Kozjeka ni bilo nikoder. Izmuzal se je počasi po vrtu proti Udnemu borštu. Gori na Pečeh je gledal poboj na Pivki in se smejal:

»Zdaj pa se ne vidimo več, Naklancil!«

Ko pa je mrak šinil na zemljo, so se že kazali po nakelski okolici možje s sabljami in puškami. Patruljirali so vso noč. Ko pa se zdani, pripelje se sam komisar Pajk s svojim pisarjem Baskarom. Dolgi škrici višnjevega fraka so opletali okrog tankih nog in črni cilindar je mogočno čepel na drobni giavi. Že so prihajali briči in stražniki, vodeč sabo včerajšnje krivce. Pajk stoji med durmi županove hiše in prefi s svojim kazalcem desne roke, da so ujetniki glave po-bešali.

»Povežite jim roke!« zapove komisar. »Kdor se bo branil, mu povežite tudi noge in ga stisnite tako trdo, da mu bo kri brizgala izza nohtov. Vas bom že jaz naučil, kako se javna straža napada!«

Matere so prihajale in prosile za svoje sinove:

»Našega izpustite, gospod komisar! Naš je nedolžen!«

»Vam bom že jaz pokazal nedolžnost vaših sinov, pa tudi poluho, ki jo dajete svo-

jim otrokom. Kaj ste kmetje kaj boljši kakor rokovnjači?» kriči komisar.

Možje začno godrnjati. Pajk pa dvigne spet svoj mogočni prst in molk nastane.

»Župan, vsaj ti se kaj potegni za nas! Zakaj smo te pa volili?» se oglasi Rantovka z Okroglega.

»Mati, liho, drugače dam še tebe zapreti,« zapreti komisar.

»Jaz ne morem nič pomagati, matere, postava je postava, župan je pa župan,« odgovarja župan Fišter.

»Čemu pa si pollej, če ne moreš nič pomagati?« zavpije Palovka.

Ali spet se vzdigne Pajkov prst in molk nastane.

»Mi nečemo straže, ker je ne potrebujemo!« zakliče Mutec v železju.

»Baskar, temu možičku petindvajset na zadnjo plač, pa takoj!«

In pristopi brič s palico, Mutec se mora uleči na stol.

Možje so začeli godrnjati.

»Ujemite Kozjekal! Ta je zapeljal naše fantel!« zakliče Mejač med možmi.

»Dobro. Ali ste šele zdaj spoznali za potrebo, da izdaste Kozjeka, ki je po vaši sodbi glavni krivec? Zadnji čas je, da napravimo konec tem potegavsom. Mejač, stopite semkaj!«

»Našega že ne boste topli. Jaz ne pustim,« se potegne Mejaška za svojega moža.

»Baskar, škarje sem! Mejaško naj pa precej eden ostriže do golega!« ukazuje spet komisar.

Vaščani so se pomirili.

»Za milosno sodbo prosimo, gospod komisar, ker kmetje potrebujejo fantov pri delu,« se oglasi naposled oče župan.

»Tako se govori, oče župan! Vaša beseda bo že kaj izdala, ker je primerna,« reče še Pajk. »Fantaline odpeljite v Kranj, bom že videl, koliko je kateri vreden.«

Fantje so odkorakali po cesti, uklenjeni na rokah, briči so jih spremljali. Le Mulca je položil župan na legnarje in ga odpeljal proti Kranju. Palice so mu preresetale hrbet, da ga je moral zdravnik pregledati.

Matere so si brisale solze, možje pa so se oddahnili, ko je komisar izpred župnišča pognal svoje konje proti črnemu Kranju. — Celo otroci niso pozabili skrivnostnega Pajkovega prsta in županov Peterček je klical na dvorišču drugim otrokom: »Pojdimo se igrat Pajka!«

VII.

Odločni nastop kranjskega komisarja je vzbudil nevoljo, pa tudi veselje. Dobri, pošteni ljudje so odobraval strogost gosposke, in kmalu so se duhovi ločili. Izprideni fantje so hodili ostriženi po vasi, kar je bila tiste čase velika sramota. Pajk je dal vsakega do golega ostriči, kateri je prišel v njegove roke. Palica je pela in Pajkov prst je prešel v pregovor. Tako pa so se pravi rokovnjači zmerom bolj ločili od drugih, ker so pošteni kmetje dobili pogum in niso hoteli več dajati potuhe. Rokomavharji so le še po posameznih bajtah prejemale zaslombo, tako

pa so se vedno bolj umikali ljudem in vsem. Poleti se je še živelo, ali zima je bila huda po gozdih. Plašarska moč je ginevala, bogastvo je prehajalo v pomanjkanje in celo Veliki Groga je ubožal.

Udni boršt s svojimi raztegnjenimi in skritimi koti je bil edino pribežališče starih štekljačarjev. Tu je še vladal harambaša z železno roko, ali disciplina se je rušila in število plašarjev se je manjšalo od dne do dne.

Veliki Groga je le še enkrat zbral svojo četo. Bili so mrzli adventni dnevi. Ognji so plapolali v Petričevem dolu in strašni obrazi starih rokovnjačev so se svitali v ognjenem plamenu. Molče so sedele oblasne rokomavharice okrog ognjev in pristavljale črne piskre. Otroci so grelj svoje premrle ude ob žrjavici in lačni čakali na skuhane porcije.

Veliki Groga ni več rožljajal z žoltimi cekini ob pasu, grbasta harambašica je nosila posmoljeno obleko. Hči starega harambaše je še zmerom kazala svoja mlada lica in živahno kretanje života, Tacman je ropotal po svoje in Polonjek je pomežikaval Jerdanovi Mini. Pomiganec in Požaganec sta se vrtila okrog Fundežkinega Tomaža, ki je igral na zamazane gosli, Travnove tri so se sukale okrog svojega očeta, Zoretovka in Grozna sta skubli perutnino in Mrčanova Mica je mešala žgance. Mejačev Štefan je sedel v družbi Likozarjevega, Zakoparjevega in Maleševega in dražil Kozjega, ki je v vojaški suknji tičal za hrastovim štorom, na

katerem sta sramežljivo sedela mlada fantiča: Devs iz Stražišča in Dimež iz Zgornje Save.

»Ali nista lepa fanta?« reče Devsova Katra mladi Grogovki in pokaže na svojega brata in Dimeža.

»Kakor bi jih ulil iz voska!« vzklikne Mica in pogladi po licih mlada fanta okroglih lic in gostih las.

»Tvoja častna straža, harambaša!« vzklikne Tacman in pokaže poglavarju lepa fanta.

Veliki Gropa je sedel na izdolbeni skali in položil desnico na rame Dimežu:

»Kaj si delal do zdaj, fant?«

»Šumijeve kozle sem pasel in branjevkam nagajal po kranjskem trgu,« se odreže Dimež.

»Ali si kaj v šolo hodil?«

»Pri odgovorih sem bil zmerom prvi, pri uboganju zmerom zadnji, pravi moj učitelj Peterlin.«

»Potem si naš. Brihtnih glav nam mañjka, uboga pa tisti, kdor mora. Čim več jih boš dobil, da te bodo ubogali, tem večja glava boš pri nas. Brati in pisati znaš dobro?«

»Pa tudi računati in risati.«

»Micika, prinesi papirja in gosje pero! Dimež bo odslej naš pisar. Piši torej, fant, in napiši pismo do kranjskega komisarja Pajka, da naj sto zlatov položi na tiste vislice na kranjskem polju do ponedeljka, ako hoče dobiti nazaj svoj cilindar in frak. Cilindra in fraka seveda še nimamo, ali tvoja

skrb je, Devs, da ti Pajku to pismo izročiš, obenem pa njegov cilinder in frak nam prineseš. Razumeš?»

»Razujem in naredim, kar si ukazal, harambaša,« odvrne Devs.

»Pa sreča z vama!« reče Veliki Grog in se obrne do drugih.

»Jutri gremo na Suho in v Kokro. Na Suho pojdem jaz sam, da mlinarja župana Zormana malo obiščemo. V Kokro pa pojdi ti, Tacman, da kokrskega župnika nekoliko oskubeš. Naše prihodnje kurjavišče bo na vogljanski gmajni. Pri Bolcu se snidemo. On ima dosti ovac. Bolčev Aleš pa Lovre sta tako bolj naša.«

In Tacman začne takoj zbirati svoje junake. Travnov Janez je že njegov stari oproda, Mejačev Štefan in Koblar se mu pridružita, tudi Kozjek je za Tacmanovo komando. Likozarjev, Zakoparjev in Malešev iz Zg. Dupelj so bili vsi dobri pivci in so vedeli, da se jim bo dobro godilo v kleti kokrškega župnika. Le Malevž Medved iz Križev je bil, ki si ga je Veliki Grog zase prihranil.

»Malevž, ti boš nagnal vse ženske jutri zjutraj iz Pikševe loke na Suho. Berejo naj po hišah kašo in slanino in naj ti povedo, katere gospodinje so najbolj skope. Okrog enajste ure pridemo šteklačarji, da popravimo, kar je bilo napačnega. Ti, Tacman, pa kar odrini, da o pravem času prideš v Kokro. Na sveti večer, ko bodo ljudje pri polnočnici, se vam bo v župnišču najbolj godilo,« skonča harambaša svoje ukaze.

Tacman je odšel s svojo četo, tudi Medved je odgnal zvečine vse ženske v Pikševo loko v strugi zelene Kokre.

Truden je bil stari Grog in oči so mu lezle skupaj, ali zaspati ni mogel. Burne misli so se mu podile po glavi in žali spomini so pretresali njegovo dušo. Rad bi bil v miru, rad bi se umaknil, pa ne more. Nove skrbi zalezujejo njegovo dušo in deset let že izroča svojo službo drugim, a le še njegov hrbet krivijo vsa bremena rokovnjaške komande. Povzdignil je moč rokovnjaštva do vrhunca, a zdaj sluti, da bo moral podpisati tudi njegov propad on sam. Četa njegova se manjša od dne do dne, najboljši kapitani so pod zemljo ali pa tiče za železnimi okni podzemeljskih ječ. Le harambaša je vselej srečno ubežal smrti in ječi, ubežal vralolomnim nevarnostim in zmagoval po svoje.

»Dan se dela, pojdimol« zakliče harambaša in iz starega obraza so švigale njegove vedno iskre oči.

Ceta se dvigne in se spušča iz temnih borovcev v nižavo in spet v višavo, dokler se ne pokaže zvonik sv. Ksista na ravnem polju...

VIII.

Rokovnjaške babnice so letale po Suhi od hiše do hiše, kakor bi bile najete. Po dve in dve so prestopale pragove in klicale v veži: »Berem kašo, berem slanino.« Spoltoma so seveda vse pregledale po veži in hiši, pa tudi pod streho in v shrambah, kjer bi še kaj ostalo za moške.

Proti enajsti uri pa so začeli štekljačarji hoditi po vasi. Pri županu posade hišnega gospodarja za mizo v kotu in nikamor se ni smel geniti. Gospodinja pa je kuhala in nosila na mizo rokomavhom, ki so si dobro privoščili. Hruševac ni bil dovolj, tudi slivovka, ki je bila skrita v gospodarjevi postelji, je morala romati na mizo.

Ko postajajo plašarji in plašarice s Polonjekom na čelu že dobre volje, začujejo hipoma žvižg na vasi. Vsi skočijo pokonci in hite na cesto. Polonjek zgrabi svojo puško in stopa po vasi. S krvavim nožem prihaja Pomiganec tam od Ržena. V zvoniku pa začne biti plač zvona. Ljudje dero vkup, po cesti pa prihaja Polonjeku naproti sam harambaša. Urno se je prestopal, Požaganec je skakal poleg njega in več žensk se je motalo za njim. Takoj zadaj pa so pritiskali vaščani. Farjevec je metal okleške za štekljačarji, Valjavec pa je metal debele kamene za plašaricami.

Župan je v tem porabil svojo prostost za mizo in brž potegnil svojo puško iznad police. Že stoji na pragu in razgleda hitro položaj. Ali tudi Gropa ni zgrešil novega, oboroženega sovražnika; skokoma je za debelo jablano, iz malhe potegne rdeč robec in maha z njim proti mlinarju. Ta spozna mirovno znamenje in postavi nabasano puško na tla. V tem so se že poskrili rokovnjači in kakor bi veter potegnil, ni bilo nobenega več v vasi. Tam na vasi pa je ležal prihajalec Čober s prebodenim srcem v svoji krvi...

Veliki Gropa je sopihal kakor kovaški

meh in po trikrat je poudarjal, da ga nikdar več ne bo videla Suha. Kakor je bila trezna njegova glava, tako je tudi čutil, da je njegovo spremstvo preslabo, da odbije mnogoštevilen napad. Stegnjen je ležal na snegu ob gozdnem robu pod zeleno smreko, dokler se ni umiril in izpočil.

»Kaj ti je naredil Čober, da si mu kri puščal?« popraša Groga Pomiganca, ki je brisal nož v snegu.

»Ako bi ne bil jaz njega, bi bil pa on mene,« odgovarja Pomiganec hladnokrvno.

»Torej silobran,« razsodi Groga že hladnokrvneje.

»Odidimo na Golico k Brezarju, da se ogrejemo. Tjakaj ima priti tudi Devs s Pajkovim frakom in cilindrom. Bog vedi, če se je posrečilo fantu?

»Devs je zvit, Dimež prebrisan, Devsova Katra je pa tudi pogumna, saj je že dve babi ubila tam v ‚Babjem boju‘ za Stražiščem,« reče Pomiganec, tolažeč s tem svojo vest.

Grogova hči se je veselila, da čez dolgo časa spet vidi svojo rojstno hišo na Golici. Še bolj se je razveselila, ko zagleda mladega Devsa na pragu — s Pajkovim cilindrom na glavi in oblečenega v njegov frak, katerega škrici so mu segli do pet.

»O Matic, ti si pa tič! Še Dimeža boš posekal,« pozdravi harambaša Devsa, za katerim se je smejala njegova sestra Katra.

»Kako si vendar prišel do Pajka?«

»Ko mu prinesem tvoje pismo, me pogleda, kakor bi me hotel pogledati v dno

duše. Ali jaz sem se držal tako neumno, kakor bi ne znal do pet šteti. Kdo ti je dal to pismo? me vpraša. — Neznani človek ga mi je izročil na poti in mi dal srebrni tolar za to, da sem ga sem prinesel. Ko me še praša za moje pisanje, pravi: malo počakaj! in odide čez vežo v drugo sobo. Tisti čas jaz hitro odprem omaro in — smukl je šel lepo višnjevi frak pod moj kožušček. Cilinder je ležal na mizi. Menda je imel samo enega. Ta mi je delal več preglavice. Nikamor ga nisem mogel spraviti. E, si mislim, saj se da popraviti, če ga malo zmečkam. Na tla ga položim in sedem nanj. Malo zaslokal je cilinder, pa je bilo. Jaz pa pod kožuh in hajdi na ulice. Še zdaj ne vem, kdaj se je Đajk vrnil,« skonča Devs.

»Dobro si naredil, Matic! Tu imaš pet zlatov. Katra, dobra učiteljica, tudi tebi pet zlatov,« reče harambaša in iztrese zadnje zlate iz mošnjička. »Kaj pa dela Dimež?«

»On pa piše, harambaša! Pisal je že na vse strani in se mu izplača. Šenčurški Templov mu je poslal deset ranjškov. Zapretil mu je, da bo v osmih dneh ob konja, če mu ne položi deset goldinarjev v isto votlo skalo v Pečah. Pa tudi draži ljudi. Tisti šuštarjevi Franci je pisal tako zbadljivo pismo, da je od jeze zbolela. Je dejal, da ga je na paši vedno pretepala. Tudi Đajku bo pisal zahvalno pismo v tvojem imenu, harambaša!« skonča Katra.

»Dobro. Mladi niso tako pogumni, pa so pretkani. In to je dobro znamenje, Agata!«

»Kaj dobro, ko smo pa zmerom tepenil

Nikamor ne pojdi več, Grogal! Naj Taeman ukazuje in vodi!»

»Imaš prav, Agala! Še nočoj odrinemo proti Vogljam. Poberi vso zlatnino in srebrnino. Tu nismo več varni. Pajek prede mrežo po vsi okolici. Frak in cilinder njegov imam, prst njegov pa si bom sam prisvojil. Pogum velja!

IX.

Sneg je ležal po gorah in dolinah. Tišina je vladala po Kokrski dolini, ni bilo čuti zvončkov vozniških konj na cesti, ne klicev drvarjev po bregovih. Žage so onemele, vodna kolésa so se sušila, le reka Kokra je šumela in zvonovi so peli, naznanjajoč, da se bliža svetli dan, da se praznuje Gospodov dan. Svetla noč je bila in brez števila zvezd se je utrinjalo na sinjem nebu. Tu pa tam je zažarela kaka plamenica, ki so jo zažgali ljudje, idoč k polnočnici. Tako pa je bilo mirno, tiho, le v cerkvi kokrske Matere božje je žarelo nebroj luči, so se razlegale božične pesmice in pozlačeni oltarji so odbijali svetlobo v cerkvi. Po-božni verniki so bili zatopljeni v skrivnosti božične noči, gospod Balant je pel slovesno sv. mašo.

Onstran reke v hiši duhovnikovi pa so slavili božičnico ljudje druge vrste. Motali so se kakor ponočni duhovi za zidom in se vrteli kakor veše ob voglih in stenah. Duhovnikova postrežnica je pozabila rožni venec doma in se je vrnila v župnišče. S strahom se vrne v zakristijo povedat, da je

videla v temi čudno našemljene ljudi, ki so lazili za župniščem.

»E, naj bodo. Jaz bom pristopil,« odgovori kokrski lokalist, ki je odpel jutranjice in se napravljajal za sv. mašo.

Posestnik Polajnar, ki je stal v zakristiji, pa reče postrežnici:

»Le pojdi v cerkev, bomo že mi pogledali.«

Župnišče pa se je v tem napolnilo z različnimi gosti. S svečo v roki je stopal kapitan Tacman po izbah in shrambah, ukazujoč, kaj naj tovariši pograbijo. Vsega dovolj, le denarja malo: sami krajcarji in nekaj srebrnih dvojač. Vizitacija je bila hitro končana, le iz klefi niso mogli ponočni vizitatorji. Ob sodih so obsedeli in postajali dobre volje.

»Le pijte, fantje, samo glejte, da boste mogli o pravem času pete odnesti,« reče Tacman.

»Jaz nisem bil še nikoli pijan,« pravi Kozjek in potegne iz polne kupe.

»Jaz pa še nikoli trezen, če sem imel priložnost,« odvrne Koblar.

»Vino ima res dobro gospod Balant. To bi bilo za stare kosti našega harambaše,« zine Likozarjev.

»Tam-le v kotu je majhen sodček. Poglej, če je prazen, in ga napolni,« reče Tacman.

»Kakšna svinjina je to, kakor surovo maslo!« vzklikne Mejačev Štefan.

»Potica pa polna samih ocvebov in orehov,« pristavi Zakoparjev.

»Le hitite, fantje, da nas kdo ne prehitil!« ukazuje Tacman in natoči rumenega vinca.

Tako so sedeli rokovnjači, pili in jedli in polnili svoje malhe. Čas je hitro potekal.

»Je že Tedeum v cerkvi, fantje! Zdaj pa le brž od tukaj,« priganja Tacman.

Ali vince je bilo sladko, polica sladka, svinjina okusna. Le počasi so se pivci odpravljali iz kleti.

»Če ne greste, grem sam. Zdi se mi, da že možakarji hodijo okrog hiše.«

Takoj so vsi v veži. Vežna vrata pa se že odpro, in Polajnar zagrmí z močnim glasom rokovnjačem:

»Nihče ne uide. Podajte se zlepa, če vam je kaj za vašo kožo.«

Tacman hoče zbežati pri durih na dvorišče. Ali tudi tam so duri zastražene.

»Če ne odstopite, bomo streljali!« zapije Tacman.

»Mi tudi!« odvrne Polajnar in cevi pušk se pokažejo v vežo.

Tacman skoči v hišterno, da bi ubežal pri oknu. Ali zamrežena okna se niso dala tako hitro razbiti. Domači fantje se usujejo v vežo in hišo in rokovnjači so bili kmalu na fleh. Zabliskali so se noži v rokah rokovnjačev, pa nevarno ranjen ni bil nihče.

Rokovnjače so povezali z vrvmi, so jih topli s palicami in jim nazadnje postavili stražo.

Sveti dan je bil in Tacman je cel dan in celo noč ležal na fleh, se grizel v ustne in preklinjal samogoltnost svojih tovarišev. Močno vinjeni so bili rokomavhi in so po-

spali. Ko pa so se prebudili, se je oglašala nenasitljiva žeja. Stepeni so bili do krvi in žeja je bila neukrotljiva.

Ali muk še ni bilo konca. Na Štepanji dan po jutranji sv. maši je Polajnar prišel z vozom pred župnišče. Sosedje so rokovnjače nametali na voz, ki se je počasi zibal proti Preddvoru. Spoloma pa so prihajali moški in ženske, stari in mladi in vsak si je štel za tristo dni odpustkov, kolikorkrat je udaril po rokomavhah.

Polajnar se ustavi v Preddvoru pri Posevku. Tam je že čakala iz Kranja straža, ki je prevzela ujele plašarje v svojo oskrbo.

Ko pa je Pajk zagledal Tacmana in njegove pajdaše, se je prisrčno nasmejal in zaklical:

»To so sami moji stari znanci še iz Tržiča. Tički ste bili, ušli ste mi že enkrat iz ječe, a zdaj mi ne boste več.«

»Vode, vode!« so klicali rokovnjači, »drugače umrjemo.« Vollo so doneli ti glasovi in so bili otožni, kakor bi se svet posedal in zemlja podirala.

X.

V »beraški dolini« ldnega boršta so taborili rokovnjači. Malo jih je bilo, največ žensk.

Svetla, pa mrzla noč je bila. Sneg je ležal po tleh in se že obešal po drevju. Otroci so ležali tam v koču, zaviti v kožuhe, ženske so se stiskale druga ob drugo, moški pa so legli krog ognja, kjer je še tlela žerjavica.

Stari harambaša se je prvi prebudil. Bil je opravljen kakor vselej, ali zavaljana je bila njegova obleka in manjkalo je belih tolarjev krog ledij in žoltih zlatov v aržatu. Slava velikega Groga je ugašala. Z upognjenim hrbtom je čepel na bukovem štoru in zrl v taferman, ki se je napravil ob bližnjem studentu.

»Kakor ta taferman se pogrezam, vedno niže in niže, dokler ne kanem kakor kapnik na spodnjo plast zemlje,« misli sam pri sebi in ne opazi enookega Polonjeka, ki je pogledal izpod debelega plašča in opazoval čuječe oko poglavarjevo.

«Že po koncu, harambaša?»

»Na robu smo, stari smo, Lovrenc, 85 let že štejem in čas je, da se umaknem.«

»A še zmerom odfehčaš za tri druge, stara korenina! Tebi se malo pozna starost, malo skrb in delo, ti si kakor kralj Matjaž, ki spi za belo mizo pod Triglavom in čaka da se vzbudi,« se laska Polonjek.

Poleg kapitana Polonjeka je ležal Tomaž Fundež, držeč v roki lok od gosli. Kakor je rokovnjaški godec zaspal, tako se je prebudil. Mel si je zaspane oči in pobiral klobuk z vranovimi peresi.

»Časih sem godel v Petričevem dolu, kjer je plesalo po peldeset parov naenkral. Zdaj pa nas je tako malo, odkar smo se preselili v beraško dolino. Pešamo, pešamo. ljubi moj Polonjek! Pozna se, da ti manjka enega očesa,« se začne šaliti vedno dobrovoljni kovač Fundež.

»Tebi pa enega koleščka v glavi,« odvrne Polonjek nevoljno.

»Kaj boš zbadal, Fundež! Naredi eno za jutranji pozdrav!« veli Groga.

Fundež nategne strune, smukne z lokom po njih in začne peti:

Pomlad je prišla, vse cveti,
vsaka ptička žrvoli.
Le ena poje žalostno
za to - to mojo rajžico ...

Ženske začno odpirati oči in vstajali Ogenj zaplapola, piskri se pristavljajo, meso se cre v kozicah.

Le ena poje žalostno
za to - to mojo rajžico ...

je odmevalo po dolu in proti nebu.

»Tisto struno, ki žalostno poje, boš moral odtrgati, Tomaž!« deje Polonjek.

»Ko bi le kaj pomagalol« pristavi harambaša. »Strune se nam trgajo na vse strani, naša četa se manjša in zvezda za zvezdo ugaša. Zdaj smo še Tacmana izgubili. Škoda ga je.«

»Časih si nam pravil nauke tistega francoskega Šmona, da se mora ves svet zravnati. Ali njegov nauk gre slabo v klasje, pravi Polonjek.

»Na Francoskem je drugače. Saj sem bil 12 let tam in vem, kako je,« odvrne Groga in polegne močno iz pipe.

»Vse tako kaže,« nadaljuje Fundež, »da bomo morali dati slovo našim uricam. To je dobro, da je mojo Francko vzel k sebi tisti gospod Nace, ki je zdaj za kaplana v Mengšu. Dobro se ji godi in peti zna tako

kakor angelci v nebesih. Mi pa bomo čakali, da nas Pajkov prst podavi. Izpraznil in izčistil je naše vrste kakor nihče drugi. Če nas ne potaknejo po ječah, nas bodo pa po prisilnih delavnicah. V Ljubljani jo že delajo, kakor Noe barko. Zdaj bo vendar enkrat res in potlej

adijo, očka, mati,
adijo sestra, brat —
zdaj se vid'no zadnjikrat...»

In Fundež polegne z lokom go goslih, da je struna počila.

»Tista žalostna se je že odtrgala, Tomaž!« zakliče Polonjek.

Veliki Gropa pa je že dal znamenje za odhod. Počasi se premika karavana ob potoku Kapniku čez klanec Rjavec na cesto, ki vede v Kranj.

Srce harambaše je bilo zakopano v skrbi za Aгато in hčer.

»Matevž,« se obrne proti Volku, ki je stopal poleg Grogove Mice. »Tacman je v zaporu in kdo ve, kdaj ga speš prinese sapa v naše kraje ali pa nikoli več. Sicer so pa ti zakoni, ki sem jih jaz sklepal pod krivo jelko, tako le samo za na kva tre. Ti si vzrejen pri Toncu na Letencah in si tam kakor doma. Dam ti Mico za ženo in pojdi h gospodu Janezu v Goriče, da vaju cerkveno poroči. Toliko bosta že imela, da se bosta lahko pošteno preživela. Bolje je tako, kakor da vaju Pajk preganja in potika po ječah. Aгато,« se obrne Gropa proti svoji tovaršici, »ti pa pojdi za hčerjo! ...

Jaz se bom še klatil po Udnem borštu, dokler me kak laterman ne pogoltno...«

Volk začudeno pogleda starca, Mica in Agata se ga okleneta...

»Danes pride menda Pajk v Goriče. Le pojdite, ljubi moji, pa se varujte! Pri Bidetu na Letencah vas tudi jaz poiščem.«

Polonjek odrine čez Gradišče proti Letencam. Spremljala sta ga Pomiganec in Požaganec, zadaj pa je krevsal Fundež s svojimi gosli. Volk z Mico in Agato krene čez Kamnjek na Goriče.

Pri Ribnikarju na Letencah je postalo kmalu živahno. Pomiganec in drugi so se vrteli po hiši, Fundež pa je igral na gosli.

Onstran ceste v Bidetovi bajti z lesenim hodnikom in malimi okni je sedel za pečjo Polonjek. Poleg njega je sedela njegova dečla, Pograjčeva Mina. Polonjek je držal puško v roki in jo basal.

»Mina, Fundež že vleče po goslih pri Ribnikarju. Ali greva plesat?«

»Ne ljubi se mi, Lovrenc! Ocinjek je pravil, da hodijo briči okoli.«

»Naj le hodijo, Mina! Prvi, ki mi pride pred oči, bo krvavel na fleh.«

In Polonjek krčevito pograbi puško.

»Pusti puško, Lovrenc! Je nevarno, da se ne sprožil!«

»Kaj nevarno! Poglej, Mina!«

Enooki šteklačar nameri puško sebi na prsi. —

»Norec, pazi, da se zares nel!« Mica sune svojega fanta v komolec, petelinček

se sproži — in Polonjek se zvrne izza peči na tla, smrtno zadet...

Strel je privabil goste od Ribnikarja, pa tudi briče, ki so se skrivali za plotovi.

Spopadejo se plesavci in briči, pa tudi plesavke pomagajo. Travnova Jera je skoro zadavila briča Proklja.

Goriški Štrukelj je prišel z vozom in nanj so posadili plašarje in plašarice, da jih odpeljejo v Kranj.

Tisti čas je sprejel goriški lokalist Volka in Grogovo Micó. Agata jima je sledila.

»Kože ciganske, kaj hočete?« jih je pozdravil.

»Pošteno življenje,« odgovori Agata in začne razkladati želje Velikega Groge.

»Duše krščanske, ali naj vam verjamem?« kriči gospod Janez, da je belež letel od stene.

»Vse to je vaše, da boste prej sezidali novo cerkev,« zine harambašica in strese možnjo cekinov po mizi.

»Kože ciganske, ne maram ukradenega denarja!« zakriči gospod Janez, da so malharjem noge okamenele.

»Mi jih tudi ne maramo,« odvrne Agata, »ker si hočemo odslej pošteno služiti svoj kruh.« —

Tisti hip se odpro duri kamre in prikaže se glava kranjskega komisarja. Ta je bil baš na obisku pri lokalistu in se je umaknil, ko se napovedo Grogovi ljudje.

»Verjemi jim, jaz jim verjamem,« izpregovori komisar Pajk in se posloviti.

Gospod Janez je še robantil nad ženinom in neveslo, spreobračajoč ciganske duše, Pajek pa je sedel v voz in se odpeljal.

Sneg je ležal na debelo in saninec je tekkel počasi.

Vrh klanca Rjavca se pokaže ob cesti orjaška postava človeka s frakom in cilindrom.

»Slojtal« zakliče Veliki Gropa in pomoli dva samokresa, enega v komisarja, drugega v voznika.

»Zdaj sva oba enaka. Zagotovite prostost meni, moji tovarišici, moji hčeri in pa Volku, pa se Vam udam in grem, kamor hočete,« izpregovori harambaša s slovesnim glasom.

»Velja, kar prisedi, Gropa!« izreče komisar s prestrašenim glasom.

Harambaša prisede, voznik pa požene konja.

* * *

Veliki Gropa je oskrboval cesto od Velikega hriba do Kokrice, dokler ni umrl kot slepec in berač l. 1855., star 95 let.

Volk se je cerkveno poročil z Mico, ki je slepega očeta vodila od hiše do hiše in umrla na Kokrici l. 1879.

Tacman se je vrnil iz zapora, koder se je naučil vezati lonce. Sezidal si je bajto na Gradišču, pa jo je moral podreti, ker si ni preskrbel stavbinskega dovoljenja. Umrl je šele l. 1898. na Trsteniku za boleznijo, za kakršno je umrl kralj Herod.

Kubična knjiga na staro mero

(čevlje in palce)

se dobi edino-le pri

Antonu Turku
knjižarju v Ljubljani
Dunajska cesta 7.

Pri istem založniku je izšel tudi

Hitri računar.

Priročna knjiga,
ki je pri kupčiji in prodaji
neobhodno potrebna.

Cena trdo vezani knjigi Din 16.—.

Narodna in univerzitetna
knjižnica

© NUK



00000451073